

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÖÇ VE KENTLEŞME: DİĞORLU PAZARCILAR
ÖRNEĞİ**

**ÖMER ÇELEBİ
12716101**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ESTER RUBEN BİTON**

**İSTANBUL
2016**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖÇ VE KENTLEŞME: DİĞORLU PAZARCILAR
ÖRNEĞİ

Ömer Çelebi
12716101

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 18.02.2016
Tezin Savunulduğu Tarih: 16.03.2016

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Ester Ruben	E. Ruben
Jüri Üyeleri :	Prof. Dr. Ömer	Ömer
	Prof. Dr. Mehmet Tokay	M. Tokay

İSTANBUL
MART 2016

ÖZ

GÖÇ VE KENTLEŞME DİGORLU PAZARCILAR ÖRNEĞİ

Ömer Çelebi

Şubat, 2016

Bu çalışmanın amacı İstanbul'un Anadolu yakasındaki pazarcıların önemli bir bölümünün Digorlu olmasının sebepleri ve pazarların İstanbul açısından önemi ve dönüşümünü açıklamaktır. Digorlu pazarcılar üzerine yapılan bu çalışma ile günümüz kentinin göçmenlik ve kentlilik olguları bağlamında dönüşümünü etkileyen dinamikler ve süreçler; pazar nezdinde gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda tez Digorluların pazara nasıl giriş yaptıklarına ve pazarda nasıl yoğunlaştıklarına bakmaya odaklanmıştır. Bu sorulara bakılırken, kent ile Pazar arasında kurulan ilişki ile, pazarcıların göç ettikleri bölge ve dönem itibari ile diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç eden insanlarla hangi yönden ayrıştıklarına bakılmıştır. Pazarcıların kent ile kurdukları ilişkinin dönüşümü, ve göçün biçimi arasındaki ilişkiye dair cevaplar aranmıştır. Çalışmada göç ve kent olguları usu açıklanmaya çalışılmış, ve bu olguların kuramsal olarak nasıl tarif edildiği ve dönüştüğü gösterilmeye çalışılmıştır. Kentleşme ve göç arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. Kentliliğe dair modernist ve post- modernist yaklaşımlar üzerine tartışma yapılarak pazarcıların kentlileşmesi tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak kentin mutenalaştırılması sonucunda pazarların yeni konumları tartışılmıştır. Digorluların İstanbul'da kurdukları ilişki ağlarına bakmadan evvel tarihsel olarak birbirleriyle nasıl ilişkilendiklerine bakılmış, pazarda Digorluların baskın bir şekilde var olma sebeplerine cevaplar bulunmuştur. pazarcıların kentleşmesini ve göçünü temel olarak etkileyen faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tez İstanbul gibi hareketliliğin çok fazla olduğu kentte göçün sürekliliği ve ilişki ağları ile emek yoğun sektördeki insanların var olmasına ve devamlılık getirmesini açıklamaktadır. Bu bağlamda sosyal ilişkiler ağı ile kentte bir iş kolunda yoğunluklu olarak var olabilen pazarcıların göçünün etkisi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: göç, kent, kentleşme, kentlilik, Digor, pazar, zorunlu göç, soylulaştırma, kentsel dönüşüm, ilişkiler ağı, üretim ilişkileri.

ABSTRACT

MIGRATION AND URBANIZATION: SAMPLE OF BAZAAR SELLERS FROM DIGOR

Ömer Çelebi

February, 2016

The aim of this study is to find out why the bazaar sellers in the Asian side of Istanbul are generally from Digor and how important the bazaars for Istanbul and how it is evolved. This work, which is based on bazaar sellers from Digor, tries to reveal the dynamics and processes that transformed in the context of migration and urbanization of today's city; with the data which was acquired from the field work study in the bazaars. In order to achieve this objective, the thesis focuses on how the people from Digor checked in to the bazaars and how they have concentrated in there. While maintaining these questions, the article also concerned about that how migrants which came from Eastern and South-Eastern Anatolia differentiated themselves in the context of urban-bazaar relations and also the area and time whom they came. The answers were searched about the transformation of relationship between the bazaar sellers and the type of the migration. In this work, the concept of migration was explained, and in order to look at to the phenomenon of migration theoretically, a literature research was made. The migration concept was examined that what differs on the places that are emigrant and migrant and how it evolved in the example of Turkey. At the second chapter, the notion of urban and urban theories was emphasized and a literature research about the urban was presented. The urban's formation and transformation was examined historically and urban's historical condition was debated. Urban, which was changed and transformed within the neo-liberalism, was tried to be defined. And the relationship between the urbanization and migration was to be displayed. With the gentrification policies, made in the urban area, the new position of bazaars was to be discussed. Before looking at the relationship between the people from Digor and Istanbul, how they were related themselves with each other historically and the specific condition of Digor people were defined. The interviews, which were made with bazaar sellers from Digor, existence and persistence of people that work in a labour intensive sector in Istanbul which is an urban area that the mobilization is so great.

Key Words: Migration, urban, urbanization, Digor, gentrification, forced migration, mode of production, social networks, urban transformation.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, kentleşme ve göç arasındaki ilişkiyi gösterebilmek, ve sosyal ağların kentleşme açısından önemini göstermek bakımından önem arz etmektedir. Bir hayli zorlu geçen tez yazım sürecimde öncelikle sürekli yanımda olan, ve beni motive eden hocam, tez danışmanım Ester Ruben Biton’a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez yazım sürecimde kaynak sağlama yönünden yardımlarını esirgemeyen, ve benimle tez stresi yaşayan arkadaşlarım, Ezgi Akyol, Çağlar Dölek ve Olkan Senemoğlu’na, beni kent çalışmaya iten sevgili hocalarım M.Kemal Bayırbağ ve Tarık Şengül’e ve okuldaki iş yükümü bu süreçte azaltan araştırma görevlisi arkadaşlarıma gösterdikleri anlayış ve sundukları yardımlar için ayrı ayrı teşekkür ederim.

Tezimin son dönemlerinde yardımlarını esirgemeyen, Ali Emre Eldem’e, pazarcılar ile görüşmelerimi sağlayan, babam Ahmet Çelebi’ye, görüşmelerin yapımında bana yardımcı olan Kardeşlerim Özgür Çelebi, ve Zelal Çelebi’ye teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazım sürecimde, tezin ana eksenini oluşturan Anadolu yakasındaki pazarcılara, ve Osman Çalışçı, Yusuf Şap, ve Feridun Çelebi’ye tezin yazımı için gerekli bilgileri sunmalarından dolayı özellikle teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Çelebi ailesine ve Özçelik ailesine teşekkürlerimi özellikle sunmak isterim.

Eşim Dilek Özçelik Çelebi’ye sürekli yanımda durduğu, ve tüm tez yazım sürecindeki stresime katlanmak zorunda kaldığı için özellikle teşekkürlerimi beyan eder, ve bu tezi eşime, ve dedeme ithaf ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
1. GİRİŞ	1
2. GÖÇ KURAMLARI, GÖÇ ÇEŞİTLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ GÖÇ	6
2.1. Göç olgusu	6
2.2. Göçe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar.....	8
2.2.1. Ravenstein’ın Göç Kanunları	8
2.2.2. İkili Ekonomide Kalkınma Teorisi.....	9
2.2.3. İtme-Çekme Faktörleri Teorisi.....	9
2.2.4. Neo-klasiklerin Makro Ekonomi Teorisi.....	10
2.2.5. Marxist Göç Teorisi.....	11
2.2.6. İkili İşgücü Piyasası Teorisi.....	12
2.2.7. Bağımlılık Teorisi	12
2.2.8. Profesyonel Göçün Yeni Ekonomisi Teorisi	14
2.2.9. Ağ (İlişkiler Ağı)Teorisi	14
2.3. Göç Teorileri Üzerine Değerlendirme	15
2.4. Göç Çeşitleri.....	16
2.4.1. Oluşumuna Göre Göç Çeşitleri	16
2.4.2. Ülke Sınırı Esasına Göre Göç Çeşitleri.....	18
2.5. Göçün Sonuçları.....	18
2.5.1. Göçü Veren Birim Üzerindeki Sonuçları	18
2.5.2. Göçü Alan Birim Üzerindeki Sonuçları.....	19
2.6. Türkiye’de Göç Süreçleri.....	20

2.6.1. Balkanlaşma Göçleri	21
2.6.2. Kentleşme	22
2.6.3. Kentler Arası Göçler	24
2.6.4. Yaşam Güzergâhı Kavramı	25
3. KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME	26
3.1. Kent Kavramı ve Kent Teorileri	26
3.1.1. Klasik Kent Kuramları	28
3.1.2. Kent Sosyolojisinin Yükselişi: Chicago Okulu	31
3.1.3. Çağdaş Kent Kuramları	33
3.2. Kentin Tarihine Kısa Bir Bakış	37
3.3. Küreselleşme ve Kent	43
3.4. Kentlilik, Kentleşme ve Göç	47
3.4.1. Kentlilik.....	47
3.4.2. Kentleşme ve Göç.....	51
3.5. Kentin Mutenalaştırılması	62
4. DİGORLU PAZARCILAR VE GÖÇ SÜREÇLERİ	70
4.1. 1980 Öncesi Digor	70
4.2. Digor'un Toplumsal Yapısı	74
4.3. Göçün Bir Sonucu Olarak Gurbet ve Gurbetçi	76
4.4. 1990'lar: Digor'da Yerinden Oynamaya Başlayan Taşlar	78
4.5. Sıkılaştırılan Güvenlik Politikaları.....	80
4.6. Göç Grupları	81
4.6.1. 1. Göç Grubu	81
4.6.2. 2. Göç Grubu	83
4.6.3. 3. Göç Grubu	87
4.6.4. 4. Göç Grubu	92
5. PAZAR, PAZARCILIK HALLERİ VE PAZARCILARIN KENTLEŞMESİ.....	94
5.1. Pazarın Yaygınlaşması ve Pazarların Statülendirilmesi	94
5.1.1.Kentin İhtiyacı Olarak Ortaya Çıkan Semt Pazarlarının Yaygınlaşması	94
5.1.2 Pazarların Statülendirilmesi	95
5.2. İstanbul Anadolu Yakasındaki Pazarların Ayrımı.....	96
5.2.1. Merkez Pazarlar.....	96
5.2.2. İç Çevre Pazarlar	97

5.2.3. Dış Çevre Pazarlar.....	98
5.3 Pazarcılarda Aile ve Akrabalık İlişkileri.....	98
5.3.1. Pazarcıların Dayanışma Ağları	102
5.3.2. Digorlu Pazarcılar	104
5.4. Pazarcılığın Genel Sorunları	104
5.5. Mutenalaşan Kentin Pazarları.....	107
5.6 Sosyal ve Siyasal Hayata Katılım	108
5.7. Pazarcılık Üzerinden Ekonomik Hayata Katılım	111
6. SONUÇ	114
KAYNAKÇA.....	119
ÖZGEÇMİŞ	127

KISALTMALAR

ARGK	: Arteşa Rızgariya Gelé Kurd
bs	: Basım
c	: Cilt
Ed	: Editör
GKK	: Geçici Köy Korucuları
Göç-Der	: İstanbul Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan
s	: Sayı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Yy	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Digorlu pazarcılar üzerine yapılan bu çalışma ile günümüz kentinin göçmenlik ve kentlilik olguları bağlamında dönüşümünü etkileyen dinamikler ve süreçler; pazar nezdinde gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda ortaya konmaya çalışılacaktır.

Derinlemesine mülakat tarzında yapılan saha çalışması İstanbul'un Anadolu yakası bölgesinde yapılmış bir çalışmadır. Saha çalışmasının yapıldığı alanlar ise Kadıköy ve Sarıgazi bölgeleridir. Özellikle 1980'li yıllarda İstanbul'un giderek genişlemesi, kentin yoğun bir göç akımıyla karşı karşıya kalması ile doğan sorunlara üretilen çözümler ve 1990'lı yıllarda içgöçe farklı bir boyutun kazandırıldığı dönemde göç hareketinin biçim değiştirmesi konuları ve metropol, megapol diye nitelendirilen, kentin kozmopolit yapısı içerisinde çok hareketli olan pazarcılık sektöründe yoğun olarak çalışanların küçük bir ilçenin mensuplarından (Digorlulardan) oluşması durumunu izah etmeyi, ve değişen, dönüşen kent silüetiyle birlikte pazarcılığın dönüşümünü, kentle kurduğu ilişkiyi, ve kentleşmelerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Günümüzde iç göç çalışmalarının ve iç göçün odak noktası olan İstanbul, hem göçü yoğun alan, hem de sürekli yeniden yapılanan durumu nedeniyle, dönüşümünün farklı açılardan ele alınmasını gerektiren bir mekandır. Digorlu pazarcılar üzerine yoğunlaşmasının amacı hem sosyal ağ teorisinin işlerliğini test etmek hem de kentin yoğun göç hareketlerine ürettiği kriz çözüm araçlarından biri olan pazar üzerinden, kentin ve pazarın dönüşümünü anlayabilmek içindir.

Araştırma alanı olarak Kadıköy Salı Pazarı ve Sarıgazi Cumartesi pazarları seçilmiştir. Kadıköy Salı Pazarı, Anadolu yakasındaki en eski pazarlardan biri olma özelliğine sahiptir. Bu pazara giriş yapıp çalışmak için genellikle 1990'dan önce belediyeden yer hakkı almış olmak gereklidir. Belli bir dönemden önce kente göç etmiş olanların yer sahibi oldukları bu pazardaki pazarcıların kentleşmesi, İstanbul'daki yaşama nasıl tutundukları soruları Sarıgazi pazarındaki pazarcıların durumları ile kıyaslanacaktır. Sarıgazi pazarı ise 1994 yılında kurulmuş bir pazardır.

Sarıgazi kurulduğu günden beri Anadolu yakasında göçün yoğunlaştığı mekanlardan biri olmuştur. Hem 1980'den önce gelenlerin bulunduğu, hem de 1990'lı yıllarda göç edenlerin yoğun bulunduğu, ayrıca 2000li yıllardan sonra gelen pazarcıların da yer edinebildikleri bir pazardır. Bu bağlamda pazarcıların dönemsel olarak gelişlerine göre bakıldığında kent yaşamıyla kurulan ilişkilerin fotoğrafı çekilmeye çalışılacaktır. Göç edenlerin aynı iş kolunda çalışmaları dahi geldikleri dönem ve mekânsal olarak farklılıkları, sosyo ekonomik durumlarını ne boyutlarda etkileyip etkilemediğine bakılacaktır.

Araştırma alanları seçildikten sonra, iki farklı amaçla derinlemesine görüşmeler yapıldı. İlk aşamadaki görüşmeler, tarihsel altyapıyı anlayabilmek maksadıyla yapıldı: Bu aşama için görüşme yapılacak kişiler seçilirken; tarihi bilgiye vakıf olabilecek bilgi birikimine sahip kişiler, ve kamusal yaşamın niteliğini sunabilecek olan kişilerle görüşmeler yapıldı. İkinci aşamadaki görüşmeler ise, pazarcıların kendisi ile yapılan görüşmelerden oluşmaktadır.

Araştırma birimi olarak tezgah sahibi olan aktif pazarcılar(18), ve tezgah sahibi olup, emekliliğe ayrılmış ya da farklı işlerde çalışan eski pazarcılar(4) olmak üzere toplamda 22 pazarcı ile derinlemesine görüşmeler yapıldı. Eskiden pazarcılık yapanlar ile görüşülmesinin temel sebebi hala pazarla bağlarının bulunmaları fakat aktif olarak pazarcılık yapmamaları dolayısı ile. Halihazırda pazardan kira yoluyla gelir elde eden; çeşitli sebeplerle pazardan ayrılmış kişilerdir. Pazarcıların göç öncesi durumları ve pazarcılığa dair genel bilgiler almak için 4 kişi ile görüşmeler ayrıca yapılmıştır.

Tüm dünyada 1970 itibari ile başlayıp Türkiye'de de toplumsal sonuçları açısından gözlemlenen ekonomik yeniden yapılanmanın, kentlerde sebep olduğu dönüşümün göç ve kentleşme süreçleriyle birlikte pazarcılar nezdinde, nasıl yaşandığına ve kentsel yaşamda, İstanbul gibi bir metropolde yoğun iç içe geçmiş ilişki ağları ile bir sektörde dominant olarak nasıl bulunduklarına bakılacaktır.

Kuramsal bölümden türeyen çerçeveler nedeniyle, görüşmelerin çözümlenmesi, görüşülen kişilerin, gruplandırılması ihtiyacını doğurdu. Temel olarak Digor'dan göçün yapıldığı yıla göre bir gruplandırma yapılması hem kentleşmenin tarihselliği hem de göçün biçimini aktarması bakımından uygun görüldü. 1960 sonrası ve 1980 öncesi dönemde göç edenler, 1. Göç grubu; 1980-1993 arası dönemde göç edenler,

2. Göç grubu; 1993-2000 arası dönemde göç edenler, 3. Göç grubu ve 2000 sonrası göç edenleri ise 4. Grup olarak ayırmak gerekliliği doğdu.

Tez dört ana başlık altında kurgulanmıştır.

Göçün genellikle, insanın hayatını sürdürdüğü sosyal ve çevresel koşullarının yaşanılabilir olmayı zorlaştırdığında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bir yer değiştirme olarak düşünülmesine rağmen göç, göçün içindeki bireyler ve toplumları derinden etkileyen bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle göç olgusu salt bir yer değiştirme olarak görülemez. Göçe dair çeşitli teoriler ve kuramsal yaklaşımlar getirilmiştir. Ele alacağımız konu doğrudan göç ile ilgili olduğu için, çalışmanın bir bölümü doğrudan göç üzerine ayrıldı.

Göç olgusunun bir açıklamasını yapmanın yanı sıra göçe dair getirilmiş olan kuramsal tartışmalar da bu bölümde tartışılarak açıklanacak. Diğer taraftan Türkiye’de yaşanan göçün bir tarihsel arka planı verilerek, örneklem olarak seçtiğimiz “digorlu pazarcıların” bu göç olgusu içinde nereye tekabül ettikleri gösterilmeye çalışılacak. Digor’un Türkiye’deki göç olgusundan nasıl etkilendiği ve Digor’daki göçleri etkileyen temel etmenler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bir içgöç olarak yaşanan Digor’luların İstanbul’a göçmeleri siyasal nedenlerinden ayrı düşünülmeden ele alınacaktır. 1990lı yılları özellikle etkisi altına alan, zorunlu iç göçün sebeplerinin kıyaslanması yoluyla göçün türünün ve biçiminin belirlenmesine çalışılacaktır.

Sanayi devriminin gerçekleşmesinden bugüne, kent ve kırsal arasındaki gelişmeler açısından ortaya çıkan genel eğilim, göç sürecinde kentlerin göçü alan birim olarak ön plana çıkmasıdır. Bu nedenle; göç sürecinin, göçü alan birim üzerindeki sonuçlarının değerlendirilmesi genellikle kent mekanı üzerinden yapılmaktadır. Bundan dolayı kent mekanı, tarihselliği, kent ve göçün ilişkiselliğine ve dolayısıyla göçmenlerin kentleşmelerine bakılarak açıklanmaktadır. Biz de bu çalışmada bu gereklilikten dolayı çalışmanın bir bölümünü kentleşme olgusunu tartışmaya açacağız. Burada aynı zamanda kentleşmeyle göçün ilişkisi ortaya konmaya çalışılacak hem de kente dair getirilmiş açıklamalar ve kuramsal yaklaşımlara da kısaca değinilecektir.

Kent ve kente yüklenen anlam veya kentin tanımlanması tarihsel süreç içerisinde değişime uğramıştır. Bunu mümkün kılan şey çoğunlukla üretim ve tüketim alanında

yaşanan değişimlerdir. Kentin dönüşüme tabi tutulduğu, tarihsel süreç içerisinde tespit edilebilir bir olgudur. Bu durum günümüzde de gerçekleşmektedir. Fakat günümüzdeki kentsel dönüşümü farklı kılan bir çok yön bulunmaktadır. Günümüzde kentin dönüşümü sadece kentin dönüşümü değil aynı zamanda kentliliğin de dönüşümünü içermektedir. Kentin dönüşümü, özellikle metropoliten kentlerde, ya da dünya kenti olarak tabir edilen kentlerde kentin soylulaştırılması yoluyla gerçekleşmektedir. Kentliliğin dönüşümü ise doğrudan üretim ilişkileri ile bağlantılı olarak bir dönüşüm geçirmektedir. Bu yönüyle kent, kapitalizmin yeniden üretiminin fiziki görüngüsü olarak kabul edilebilir ya da makro düzeyde ekonomik yeniden yapılanma halinin ta kendisi olarak değerlendirilebilir. Onun için sermaye birikim rejimleri değişirken, kent topraklarının bu projedeki önemine dikkat çekmek ve kentsel soylulaştırma projelerinin bu yeni birikim sürecinin araçlarından biri haline gelip gelmediğinin tartışılmaya açılması gerekmektedir. Bu bağlamda eski kentin çözümü olarak ortaya çıkan pazarlar, mutenalaştırma süreciyle birlikte dönüşüme uğramaktadır. Mutenalaştırma, dar gelirlilerin yaşadığı, kent içerisindeki köhneleşmekte olan konut alanlarına, daha üst sınıfların yerleşmeye başlaması süreci olarak tarif edilmektedir. Bu da pazarcıların değişen mevcut duruma uyumunu zorunlu kılmaktadır. Çalışmamız kentin soylulaştırılmasıyla birlikte pazarcılığın ve pazarcıların nasıl bir değişim geçirdiğine de odaklanacaktır.

Finans kapitalin hızlı hareket edebildiği, sermayenin belli mekanlarda, alanlarda biriktiği ve sermayenin hareketliliğine yakınsayan bir biçimde nüfus hareketliliğinin de bu mekanlarda hızlı ve yoğun bir şekilde yaşandığı yeni dünya düzeninde; belirli coğrafyalarda yoğunlaşan “çılgın”¹ nüfus birikimleri oluşmaktadır. En kalabalık şehirler listesinde 15. Sırada bulunan İstanbul², günümüzde bu hızlı sermaye akışının olduğu ve aynı zamanda nüfus hareketliliğinin aşırı boyutlarda olduğu mekanlardan biridir.

¹ çılgın kelimesi, David Harvey’in yeni dünya düzenini açıklarken kullandığı bir kelime olduğu için kullanmıştır. ODTÜ’deki konferansta, birikiminin oluşmasına binaen kullandığı bu kelime. O dönemde İstanbul’daki Çılgın Proje olarak tanıtılan kanal projesine ithafen kullandığı bu kelime ile asıl çılgınlığın bu dönemde, bu projenin kendisi olmadığını, yaşam biçiminin çılgınlaştığı vurgulanmıştı. Bir insanın hayatı boyunca harcayamayacağı paraların bir eve verilmesi, emlak değerlerinin uçuşa geçmesi ile birlikte orta gelirli ailelerin ev sahibi olamayacak olması çılgınlıktı. Çılgın kelimesi de bu bağlamda kullanılmaktadır. 2014 itibari ile kilometrekareye düşen insan sayısı İstanbul için kilometrekareye 2700-2800 dolaylarındadır. Dar bir alanda bu kadar kalabalık nüfusun bulunması durumunun kendisi de, bu yaşam biçimi ile ilintili olarak çılgın kelimesi ile tarif edilebilir.

² “Dünyanın En Kalabalık Şehirleri”, (2014 – BM verilerine göre), (17.09.2014), <http://ennler.net/en-kalabalik-sehirler/> [17.01.2016]

Kentin popölasyonunun bu kadar yoğun olmasına rağmen, kentteki tüm bu akışkanlığa rağmen, emek yoğun sektörde (pazarcılıkta), kalabalık ve süreklilik içerisinde pazarcıların yıllardır nasıl kalmayı başardıklarına, Kentleşme pratiklerine ve pazarın dönüşümüne bakılacaktır.

1980’lerde başlayan günümüze kadar süregelen Kürt sorununun doruk noktalarından biri olarak ele alınan 1990 ve 1995 arasındaki dönemde Digor’lu pazarcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar sonucunda, Digor bölgesi özelinde Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan duruma bakılarak göç ile yaşanan sorun arasında nasıl bir bağ olduğu. Pazarcıların göçlerinin sebeplerinin ve biçimlerinin dönemsel olarak değişip değişmediğine bakılacaktır.

Göç sürecine bakılırken göç eden pazarcılar dönemsel olarak tanımlanıp ayrıştırılacaktır. Göç gruplarının tipik özellikleri, diğer gruplardan hangi yönlerle ayrıştıklarına bakılacaktır.

Pazarcıların Kentleşme süreçlerine bakılırken belirlenen göç gruplarının aile ve akrabalık ilişkilerine, sosyal ve siyasal hayata katılımlarına, pazarcılık üzerinden ekonomik hayata katılımlarına, ve kentin diğer unsurlarıyla ilişkilerine bakılacak, grupların kıyaslaması yapılacaktır.

Digorlu pazarcılar üzerine yapılan bu çalışma ile günümüz kentinin göçmenlik ve kentlilik olguları bağlamında dönüşümünü etkileyen dinamikler ve süreçler pazar ölçeğinde gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda ortaya konmaya çalışılacaktır. Saha çalışması özellikle İstanbul’un Anadolu yakası bölgesinde yapılmış bir çalışmadır. Saha çalışmasının yapıldığı alanlar ise Kadıköy ve Sarıgazi bölgeleridir. Özellikle 1980’li yıllarda İstanbul’un giderek genişlemesi, kentin yoğun bir göç akımıyla karşı karşıya kalması ile doğacak sorunlara üretilen çözümler ve 1990’lı yıllarda içgöçe farklı bir boyutun kazandırıldığı dönemde göç hareketinin biçim değiştirmesi konuları ve metropol, megapol diye nitelendirilen, İstanbul’un, kentin kozmopolit yapısı içerisinde çok hareketli olan pazarcılık sektöründe yoğun olarak çalışanların küçük bir ilçenin mensuplarından (Digorlulardan) oluşması durumunu izah etmek, ve değişen, dönüşen kent silüetiyle birlikte pazarcılığın dönüşümüne, kentle kurduğu ilişkiye, ve kentlileşmelerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. GÖÇ KURAMLARI, GÖÇ ÇEŞİTLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ GÖÇ

Göç, toplumları ve toplulukları etkileyen, hem göç eden hem de göç alan bölge (territory) bakımından negatif ve pozitif yönleri sahip olan bir olgudur. Neredeyse insanlık tarihi ile bütünleşik olarak anılan bu olgu toplumları ve toplulukları etkileyen bir değişkendir. Göç olgusu, toplumsal dönüşümde belli koşullarda olayların oluşumu için sebep, belli koşullarda ise yaşanan olayların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde genel olarak göç olgusuna bakılacaktır.

2.1. Göç olgusu

Göç olgusu, esasında sosyal bir hareket olmasına rağmen, ekonomik yaşamdan kültüre kadar hayatın her yönünü etkileyen temel değişim araçlarından bir tanesidir. Göç, özünde yer değiştirme hareketi olarak tanımlansa da, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik yapısı ile yakından ilişkili olup, onu derinden etkileyen bir sosyal olaydır.

Göç genellikle, insanın hayatını sürdürdüğü sosyal ve çevresel koşulları yaşanılabilir olmayı zorlaştırdığında ortaya çıkmaktadır. İnsanlık tarihi incelendiğinde her çağda insanların yer değiştirme hareketliliğine rastlamak mümkündür. Günümüze kadar insanlık tarihinde yer alan insanların yer değiştirme hareketi, farklı nitelikler kazansa da genelde, ihtiyaçları karşılamak için kaynak arayışı veya yaşam koşullarını değiştirmek şeklinde olmuştur. Bu kaynak arayışı da o dönemin üretim araçları ve dolayısıyla da ortaya çıkan üretim ilişkileri ile doğrudan ilişkilidir.

Demografik bir süreç olarak göç, coğrafik bölgeler ve/veya idari alanlar arasındaki yerleşim yeri değişiklikleri olarak tanımlanır³. Göçün yalnızca demografik bir süreç olarak tanımlanması, olguyu anlamak için yetersizdir. İnsanlar çoğunlukla

³ Tamer Ünal, Ahmet İçduygu, ” Türkiye’deki İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, **Türkiye’de İç Göç Konferansı Bildiriler Kitabı**, ed. Tamer Ünal, Ahmet İçduygu (İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998): 91.

kendilerini veya ailelerini düşünerek, kişisel ekonomik veya çevresel koşulları değiştirmek üzere göç eylemini gerçekleştirirler⁴. Göç hareketi ilk bakışta bir yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilse de nedenleri ve sonuçları ile birlikte bireylerin ve toplulukların üzerinde geniş, çaplı değişiklikler yarattığı bir gerçektir. Toplumsal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göç, söz konusu yapılarda önemli dönüşümlere yol açmaktadır⁵. Bu bağlamda bakıldığında göçün nedenselliğini sadece mekan değişimi ile anlamlandırmak yeterli bir yaklaşım olmaz. Çünkü göç birçok durumun aynı anda ve farklı ilişkisel ağlarla dönüşümü demektir. Göç sürecinde yaşanan mekânsal hareketlilik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tüm değişkenler bu ilişkisel ağı dinamik hale getirir⁶.

Göç, kişi, grup veya toplulukların yaşadıkları yerleşim yerlerinden, isteyerek ya da iradeleri dışında, sürekli veya belli bir süreyi kapsayacak şekilde gerçekleşen ülke içi veya ülke dışı yapılan fiziki yer değiştirme eylemidir. Bu değişiklik her şeyden önce yeni bir üretim tarzı ile karşı karşıya gelmeyi ya da yeni bir üretim ağının oluşması gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır⁷. 19. ve 20. yy.da başlayan sanayileşme ve endüstrileşme süreci, kentsel yaşam olgusunun önemini arttırmış, nüfus yoğunluğunun eksenini köylerden kentlere doğru yönelmiştir. Bugün ülkelerin nüfus oranlarını incelediğimizde kentlerde yaşayan insanların sayısı, kırsal kesimdeki insanların sayısından daha fazladır ve artış göstermektedir. Çağımızda göçün temel sebebi olan yaşam koşullarının kötüye gitmesinin yanı sıra artık yaşam koşullarının daha iyiye gitmesi kaygısının da göçün sebepleri arasında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir.

Türk Dil Kurumu göç olgusunu, Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme ismi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlamıştır⁸.

⁴ Rick Audas ve Ted McDonald, "Rural-Urban Migration In the 1990s.", **Canadian Social Trends**, S.73, (2004), 17-24.

⁵ Kemal Haşim Karpat, Abdülkerim Sönmez, **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu Ve Kentleşme**, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), 111-147.

⁶ Mazhar Bağlı, Abdülkadir Binici, **Kentleşme Tarihi Ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, (1. bs. Ankara: Bilim adamı Yayınları, 2005), 88.

⁷ Age, 89.

⁸ (www.tdk.gov.tr). [11.12.2015]

2.2. Göçe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Göç teorileri, kişilerin veya hanelerin davranış biçimleri, ekonomik, sosyal ve siyasi etkenler gibi değişkenlere dayanmaktadır. Göç teorilerinin bir kısmı itici faktörlerin önemine öncelik verirken, bir kısmı çekici faktörleri ön plana almaktadır. Diğer yandan, göç olgusunun açıklanmasında bazı teoriler bireyin, bazı teoriler ise yapının belirleyiciliğine vurgu yapmaktadır⁹. Ravenstein'in göç kanunları ile göç kavramı üzerine düşünölmeye tartışılmaya, teorik analizlerde göçün vurgusu yapılmaya başlanmıştır. İktisadi boyutu üzerinden yapılan göç analizleri, yarattığı sosyal etkileri bakımından da değerlendirilmiştir.

2.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç olgusu üzerine yazılan ilk açıklayıcı bilgi 1885 yılında Ernst Georg Ravenstein tarafından yazılan "The Laws of Migration" (Göç Kanunları) isimli yazıdır. Göç kararında ekonomik kaygıların etkisi, mesafenin göçe negatif etkisi, ve aşamalı göç gibi günümüzde geçerliliklerini koruyan savları ilk olarak ortaya atmıştır. Ravenstein, göç olgusunun çeşitli kanunlara bağlı olduğunu ve bu kanunlara bağlı kalınarak göç eyleminin gerçekleştiğini iddia etmiştir. Bu kanunlar şöyledir¹⁰:

1. Göçmenler, kısa mesafelerde hareket (göç) ederler.
2. Göçmenler hedefledikleri merkezlere adım adım ilerlerler.
3. Uzun mesafeye göç edenler, ticaret ve sanayi bakımından gelişmiş merkezlere göç etmeyi tercih ederler
4. Her göçmen akımın, bir aksine-akımı vardır. Oluşan her göç, telafi edici karşı bir akım üretir. (Göç veren merkezde, göçerlerin yarattığı boşluklara, başka merkezlerden gelen göçerler yerleşir). Dağılım süreci bu emilimin (göç alımının) tam tersidir ve benzer özellikler gösterir
5. Kentsel yerleşim alanlarının yerlileri, kırsal alanlarda yaşayan yerlilere göre daha az göç etme eğilimindedir.
6. Kadınlar, erkeklere oranla daha çok göç etme eğilimine sahiptir, ama erkekler kadınlara oranla daha sık yer değiştirir (hareket eder).
7. Göçmenlerin çoğu, erişkinlerdir; Aileler nadiren, göç eder.
8. Şehirler, gerçekleşen bu göç (hareket) dalgası ile daha çok büyür.
9. Göçerler göç ettikleri merkezlerin sanayi alanlarını ve ulaşım yollarını geliştirir.
10. Göç hareketinin büyük bir kısmı, kırsal alanlardan şehirleredir.
11. Göçün ana nedeni ekonomiktir.

Ravenstein öncül bir konumda olsa da günümüzdeki kompleks göç olgusunun anlaşılması noktasında eksik ve yetersiz kalmaktadır. Ravenstein'in ortaya koyduğu göç kanunlarının daha sonraki göç çalışmalarına temel katkısı ise, tarihsel olarak arkadan gelen göç teorilerine ve modellerine zemin yaratmasıdır. Bu olgunun

⁹ Peter Stalker, "Workers Without Frontiers: the Impact of Globalization on International Migration" (Report of International Labour Organization, Colorado, 2000),131–135.

¹⁰ Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, <http://www.csiss.org/classics/content/90> [12.10.2015].

toplumsal ve iktisadi yapıda yarattığı etkilere bakılmıştır.

2.2.2. İkili Ekonomide Kalkınma Teorisi

Kırdan kente emek aktarımında göçün ikili bir ekonomi yapısında denge kurucu mekanizma olduğunu varsayan Lewis az gelişmiş ülkelerde bölgeler arası var olan ekonomik dengesizlik temel göç nedenidir diye belirtmektedir. Emek göçünün ekonomik gelişme süreci içerisinde anahtar bir rol oynadığını öne sürmektedir.¹¹ Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin modern sektörü sadece, geleneksel tarım içerisinde üretkenliği sınırlı olan kesimden emek tedariki ile genişletebilir. Emek geleneksel sektörlerden, daha iyi maddi koşullara sahip olan modern sektör veya sektörlerle doğru göç eder.

Ücret seviyesinin düşük olduğu sektörlerden, üretimin ve karlılığın büyük ölçekli olduğu sektörlerle emek göçü sınırsız olarak görülmektedir. Göçle birlikte ülke içi bölgeler arası nüfus ve ücret farklılaşması da dengelenmiş olmaktadır¹². Bu teoriye göre, işgücü arzı ekonomik kalkınmanın anahtarıdır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde modern sektörlerin gelişmesi tarım gibi geleneksel sektörlerden gelecek olan işgücüne bağlıdır. Verimliliği az olan geleneksel sektörlerden modern sektörlerde çalışmak üzere göç eden işgücü arzı sınırsız olduğundan ücretlerin düşük seviyede kalmasına olanak tanımaktadır. Böylece, modern sektörler düşük maliyetler nedeniyle genişlemektedir. Göç olgusu da bu teori tarafından hem işgücüne talebi olan modern sektörler hem de bu işgücü arzını üreten geleneksel sektörler açısından bir kaldıraç olarak görülmektedir.¹³

Bu teoriye göre göç hareketi doğal bir akışkanlık içerisinde gerçekleşmektedir. Göç iş gücü piyasasını dengeleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır.

2.2.3. İtme-Çekme Faktörleri Teorisi

Göç teorilerinden en çok bilinenlerinden biri de itme ve çekme faktörleri kavramına dayanan kuramdır. Bu kuramı, Everett Lee 1966 yılında “Bir Göç Teorisi” (A Theory of Migration). adıyla yayınladığı makalesinde ele almıştır. Lee’ye göre Ravenstein’in kuramı göçün üzerinde odaklanmakta, ancak göçmeni göz ardı

¹¹ International Migration Office, “World Migration” ,(International Organization for Migration Report 2003): 13.

¹² Melih Ersoy, “Göç ve Konut” ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1991, v.11, n.1-2., 9.

¹³IMO age, 14.

etmektedir. Yapılan göç çalışmalarının çoğu göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir eğilim ortaya koymaktan öteye gitmemektedir.¹⁴ Bu nedenle Lee öncelikle göçlerin karakteristik özelliklerini arayarak bunların içinde göçmenleri yönlendiren itici ve çekici faktörleri belirlemeye çalışmıştır.

İtme ve çekme kuramına göre, hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler vardır. Olumlu faktörler göçe yönelik çekmeyi temsil ederken, olumsuz faktörler ise itmeye karşılık gelmektedir. bu bağlamda yaşanan yerin de göç edilecek yerin de kendi içinde olumlu ve olumsuz faktörleri, yani itme ve çekme faktörleri vardır. Karmaşık bir olgudur göç. hedef bölgedeki sosyo-ekonomik koşullar, merkez bölgedeki koşullardan daha üstünse, kişiler bu bölgelere yönelirler¹⁵.

2.2.4. Neo-klasiklerin Makro Ekonomi Teorisi

Teori, neo-klasik iktisat teorisinden de esinlenerek, göçün yapısal belirleyicileri ile bireysel davranışları kombine ederek bir göç teorisi oluşturmuştur. Yapısal anlamda göçün nedeni, sermaye ve işgücünün bölgesel olarak eşit dağılmamasından kaynaklanmaktadır. Ücret ve yaşam standardı işgücünü mobilize etmekte, göç veren ülke ile göç alan ülke arasındaki işgücü arz-talep farklılıkları göçün yapısal nedenlerini oluşturmaktadır.¹⁶ Ekonomik gelişme süreci içerisindeki emek göçünün gelişmesini açıklamaktadır.

Bu teoriye göre, emek piyasasındaki arz ve talep farklılıkları, göçün ana nedenini oluşturur. Emegin, düşük ücretli bölgelerden, yüksek ücretli bölgelere doğru göçü söz konusudur. Ücretler arasındaki farklıklar göçü çoğaltabileceği gibi, ücret farklılıklarının azalması göçü de azaltacaktır. Tamamen emek pazarlarına odaklanan modelde değişken, emegin ücretidir.¹⁷ Dolayısıyla, bu teoriye göre ücret farklılıkları yok oldukça ve küreselleşme ile ulusal ekonomiler birbirine bağımlı hale geldikçe işgücünün dolaşımı da azalacaktır. Teorinin mikro düzeydeki yaklaşımı ise, bireylerin göç kararını rasyonel olarak, kendi beşeri sermayelerine maksimum katkıyı sağlayacak şekilde aldıkları yönündedir. Teoriye göre, bireyler tam bir

¹⁴ International Labour Office, (Internal Migration in Developing Countries Report, 1976), 16.

¹⁵ Cemal Yalçın. **Göç Sosyolojisi**. (1. Baskı İstanbul: Anı Yayıncılık, 2004), 30.

¹⁶ Devrim Gül Vural, “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2007), 22.

¹⁷ IMO, **age**, 12.

farkındalık ile göçün fayda ve maliyet hesaplarını yapabilmekte ve göç sürecine isteyerek katılmaktadır.¹⁸

Göçün dengeleyici bir mekanizma olduğu tezine karşı çıkan Myrdal'a göre göç olgusu; az gelişmiş bölgedeki insan kaynağını gelişmiş bölgeye aktararak bölgeler arası dengesizliğin daha da derinleşmesine neden olur.¹⁹ *Eşitsiz kalkınma*²⁰ kavramı ile göç olgusunu bölgesel kalkınma üzerinden yorumlayan Neil Smith, Bölgesel eşitsizliğin mevcut sistemde giderek daha fazla büyüyeceğini belirtmektedir. Ona göre mega kentler kalkınmanın odağı olurken dışarda kalan kentler ise bu mega kentlere büyümelerinde gerekli olan kaynak teminatı sağlama çabasında olacaktır. Bu kaynaklara insan gücü de dahildir. Kaynakların aktarımı ile daha fazla büyüyen Mega kentlere karşın daha da küçülen kentler olacaktır.

2.2.5. Marxist Göç Teorisi

Sevilay Kaygalak Marxistlerin göç teorisini kitabında şöyle derlemiştir:

Marxist gelenek içinde yer alan kuramcılar ise; göçü sadece itici ve çekici faktörlerle hareket eden bireyler düzeyinde açıklayan kuramsal yaklaşımlara karşı çıkar. Söz konusu kuramcılar göçün anlam ve dinamiklerini, sermaye birikim süreçleri ve eşitsiz gelişmenin maddi ve yapısal süreçleri ile açıklamanın önemini vurgular. Marxist kuramcılara göre; göçü, kentlerde yarattığı “yedek işgücü ordusu” bağlamında açıklamak daha anlamlıdır. Batı Avrupa kapitalizmi açısından işçi göçünün önemini Castles ve Kosack “göçmen işçiler ile Batı Avrupada sınıf yapısı” (Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe-1973) adlı çalışmalarında tartışır. Sermaye birikim sürecinde sermayenin yarı nitelikli ve nitelsiz iş gücüne yönelik oluşan talebi, kırsal sektördeki nüfusu harekete geçirmekte ve kentlerde bir “yedek iş gücü ordusu” oluşturmaktadır.²¹

Yedek iş gücünün olması kapitalist üretim biçiminin sürekliliği için gereklidir. Yedek iş gücü sisteme iki açıdan süreklilik kazandırır, ilk olarak yedek iş gücü ordusu hazır iş gücü potansiyeli yaratır. İkincisi iş gücü pazarında kendiliğinden bir rekabet yarattığından çalışan ücretleri ve diğer sosyal hakların denetiminde iş verenlerin elini güçlendiren bir olgudur.

Marxist göç teorisinde, göçün üretim ilişkileri ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Sanayi devriminden sonraki dönemde, üretimin fabrikalarda gerçekleşmesi sonucunda, göç hareketleri fabrika civarındaki mekanlarda yoğunlaşmıştır. Ortaçağ Avrupa'sındaki göçlerden ayrılan bu yeni dönemde kırlardan kentlere doğru göç hareketliliği

¹⁸ Michael P. Todaro, "A model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries.", *The American Economic Review*, c59, s.1, (1969): 138-148.

¹⁹ Sevilay Kaygalak, **Kentin Mültecileri**, 1. bs. (Ankara: Dipnot Yayınları, 2009): 16.

²⁰ Neil Smith, **Uneven Development: Nature, Capital, and the Production Of Space**, 3. bs. (Athens, Georgia: University Of Georgia Press, 2010), 133.

²¹ Kaygalak, **age**, 23.

gözlemlenmektedir. Üretimin gerçekleştiği mekan, daha çok iş gücü ihtiyacı doğuracağından, ve ekonominin merkezi haline geleceğinden, göçün yoğunlaştığı mekan halini almaktadır.

2.2.6. İkili İşgücü Piyasası Teorisi

1970’li yıllarda J. Piore tarafından geliştirilen teori göçün var olan modern ekonomik sistem için bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. Göçmen işgücüne duyulan ihtiyaç sanayi toplumlarının yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır, çünkü kapitalizm varlığını sürdürebilmek için olumsuz koşullarda düşük ücretlerle çalışabilecek kişilere ihtiyaç duymaktadır.²² Gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yapılanma sermaye-yoğun birincil bir sektör ve onu destekleyen emek-yoğun ikincil bir sektörden oluşmaktadır.

İşgücü piyasasındaki yukarı doğru hareketlilik oldukça zor olduğundan işgücü ikincil sektörde kalmakta, diğer yandan enflasyon baskısı nedeniyle ücretlerin ve çalışma koşullarının düzeltilmesi yoluna gidilmemektedir. Kârını maksimize etmek isteyen sermaye-yoğun birincil sektördekiler iş koşullarını, daha çok kar getiren, daha az maliyetli bir yapıya büründürmek istediğinden, koşulları daha az maliyetli bir hale getirmek istemektedirler. Fakat var olan emek-yoğun sektördeki çalışanların haklarına doğrudan müdahale edilememektedir.

Bu yapılanma içinde göçmenler, ikincil ve çalışma koşulları daha zor olan işleri kabul etmektedirler, çünkü bu ücretler halen kendi ülkelerindekinden yüksek olmaktadır. Böylece, bu esnek üretim yapısı içinde vasıfsız göçmen işçiler de kötü çalışma koşullarında istihdam edilme imkânı bulabilmektedirler. Dolayısıyla, gelişmiş ülkeler kendi vatandaşları tarafından yapılmayan ikincil işlerde göçmen işgücü istihdam ederek, birincil sektörlerini geliştirecek desteği sağlamaktadırlar.²³

2.2.7. Bağımlılık Teorisi

1980’li yıllarda Saskia Sassen ve Portes tarafından geliştirilen bağımlılık teorisi, Samir Amin, Immanuel Wallerstein, düşünürler tarafından savunulan dünya-sistem teorisinden temellenmekte ve merkez-çevre ilişkisini odak almaktadır. Dünya sistem

²² IMO, **age**, 13.

²³ Vural, **age**, 14.

teorisi, dünyayı merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayırmaktadır.²⁴ Wallerstein'ın yaklaşımı çerçevesinde merkez ve çevre ülkeler kapitalist değerler ve ekonomik zorunluluklar sistemi çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılık ilişkisi içerisinde dirler. Çevre ülkeler merkez ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi için ihtiyaç duyulan bir konumdur. Bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler, ucuz işgücü, hammadde ve üretilen malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre ülkelerden gelen hammadde, çevre ülkelerden gelen ucuz işgücüyle işlenerek maliyet düşürülmekte ve düşük maliyetli bu ürünler ülke içinde tüketilmekte ya da diğer ülke pazarlarına ihraç edilmektedir.²⁵

Bu yapıyla ilintili olarak bağımlılık teorisi de uluslararası göçü küreselleşmenin ve güçlü kapitalist ekonomilerin zayıf ekonomilere nüfuz ederek bir dünya sistemi oluşturmalarının bir sonucu olarak görmektedir. Bu durum, yoksul ülkelerdeki gelir kaynaklarını zayıflatarak daha iyi koşullar arayan hareketli bir işgücünün oluşmasına neden olmaktadır. Bu süreç, çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırımları ile hızlanmakta, tarım reformları ve tarımsal üretimin azalması ile kent-kır ayrımı artmaktadır. Bu koşullarda, gelişmiş ülkelerde ihtiyaç duyulan vasıfsız işgücü açığı bu ülkelerden gelen göçmen işçiler tarafından karşılanmakta, böylece göç akımlarına dayanan dünya çapında bir işgücü arz-talep düzenlemesi oluşmaktadır. Sanayileşmiş merkez ülkeler, çevre ülkelerin işgücünü ve özellikle beyin göçü ile nitelikli işgücünü sömürmekte, asimetrik bir bağımlılık ilişkisi oluşmaktadır²⁶.

Portes'e göre göçün kapitalist dünyada önem teşkil etmesinin sebepleri kapitalizmin gelişimi için gerekli olan insan kaynağını sağlayan yöntemlerden biri olması ve insanlara yaşadıkları koşullarda daha iyi koşullara geçebilmenin aracı olmasıdır.²⁷ Teorinin odak noktasını kırsaldan kentsel alana doğru olan göç hareketi oluşturmaktadır. Teori, göç neticesinde sosyal bir çarpışma yaşanabileceğini dile getirmekte ve bunun nedenini kırsal ve kentsel alanlarının eşitsizliğine bağlamaktadır.

²⁴ International Labor Office, *age*, 24.

²⁵ İmanuel Wallestein, **Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Irk Ulus Sınıf**, Çev Nazlı Ökten 3. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2000), 134-144.

²⁶ Vural, *age*, 25.

²⁷ Alejandro Portes, "Migration and Underdevelopment", **Politics and Society**, c.8, s.1 (1978), 40-47.

2.2.8. Profesyonel Göçün Yeni Ekonomisi Teorisi

1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen teoride ana odak, göçerin herhangi bir bedel ile geliri azami dereceye çıkarmaktan ziyade, gelirin kaynaklarını çeşitlendirmektir. Göç kararının sadece bireyler tarafından değil, gruplar tarafından verildiğini, özellikle aile ve hane halkının etkili olduğunu, göçün bir aile stratejisi olduğunu öne sürmektedir.²⁸ Teori bu yüzden adil işçi pazarını düşünmek yerine, birbirinden farklı çeşitli pazarları ve onların koşullarını düşünür. Aile içinden bir ya da birkaç kişinin göç sürecine katılması ile aile geliri artmakla kalmayıp, aynı zamanda çeşitlenmekte, dolayısıyla bir tür güvence olmaktadır. Bu teori, görece olarak daha iyi gelire sahip kişilerin neden göç ettiklerini de açıklamakta yardımcı olabilmektedir.²⁹ Özellikle, toplum içindeki yoksul kesimin, finansal kaynakları mevcut olan diğer toplum üyelerine göre, göç etme olasılığının fazla olduğu konusunda çeşitli açıklamalar getiren bu teoride, ekonomik durumu iyi olan ailelerin üyelerinin de göçü anlam bulmaktadır.

2.2.9. Ağ (İlişkiler Ağı)Teorisi

1990'lı yıllarda sosyolojide kullanılmakta olan “ağ” kavramı göç olgusunu açıklamakta da kullanılmaya başlanmıştır. İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan mekan ile göç veren mekan arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır.

Douglas Massey, göç ağını göçmenlerin aileleri, arkadaşları ve ülkelerinde kalan yakınları ile karşılıklı ilişkilerinin bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuştur. Hedef mekana, bölgeye varan göçmenler ile, onların kaynak bölgede kalan ailesi, arkadaşları veya hemşerileriyle birbirlerini etkilediği ve insanlar arası ilişkilerin bir bileşiği olarak göç hareketini tanımlar ve bir şebeke iletişime benzetir. İnsanlar arasındaki bağlantılar bilgi ve mali yardım olmakla beraber iş bulmak, kalacak yerlerin bulunması ve diğer yardım konularını kapsamaktadır.³⁰ Yaratılan ağlar birbirinden; farklı mekanlardaki

²⁸ IMO, *age*, 14.

²⁹ Oded Stark, David E. Bloom , “The New Economics of Labor Migration”, **The American Economic Review**, c.75, s.2, (1985): 173-178

³⁰ Douglas Massey, "International Migration at The Dawn of The Twenty-first Century: The role of The State.", **Population and Development Review**, (1999): 24-32'den aktaran International Organization for Migration (2003): 14.

toplum yapılarından, farklı mekanlarda oluşmasından ve ya kaynak mekanın kendi içindeki ağlarından dolayı ayrışmaktadırlar. Gidilen mekana, gidilen mekanın toplumsal yapısından, kaynak mekandaki ilişkiler ağından, güçlü ve zayıf ağlar ortaya çıkabilmektedir.

Abadan-Unat bu ağları daha genel bir bakışla şöyle tanımlamaktadır: “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır.”³¹

Abadan-Unat’ın dış göç üzerinden yorumladığı ilişkiler ağı, iç göçte ise, hem şehirlik, ve etnik köken gibi dinamikler üzerinden kurulmaktadır. Bu ağlar, göç sürecinin maliyetini ve risklerini azaltarak göç kanalları oluşmasına yol açmaktadır. Göç kanalları çoğaldıkça, göçmenler için daha fazla hedef mekan ve faaliyet alanı sunmaktadır. Göçmen ağının varlığının göçü destekleyip, potansiyel göçmenleri göç için olumlu etkilemesidir. Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti, gerekse de sosyal maliyeti hayli düşmektedir.³²

2.3. Göç Teorileri Üzerine Değerlendirme

Göç konusunda teorilerin bu kadar çeşitli olması bu olgunun çok yönlü, ve çok boyutlu olduğunu ortaya koymak bakımından önemlidir. Göç olgusu her bir disiplin için farklı veriler sunmaktadır. Bu disiplinlerde teorik yaklaşımlar farklı sorun alanlarına değinmektedir. Göçün çok yönlü olması dolayısıyla günümüzdeki göç olaylarını bir teori üzerinden açıklamak ya da yalnızca bir çözüm düzeyine bağlı kalınarak açıklamak mümkün değildir. Göç, “durağan bir olgu olmayıp, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte algılanması gereken bir süreçtir.”³³ Göç olgusunun günümüzdeki biçimine bakıldığında, ekonomik düzenin pek çok olguyu ve durumu etkilediği gibi, göç olgusunun da bu süreçten etkilendiği görülmektedir.

³¹ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, (1. Baskı, İstanbul: **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, (2002): 18.

³² Savaş ÇAĞLAYAN. Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 17, (Güz 2006): 87.

³³ Ünalın, İçduygu, **age**, 38-51.

Günümüzdeki göçleri incelerken daha geniş çerçevede bir açıklama getirebilmek için kaçınılmaz olarak hibrid³⁴ bir model kurmak gereklidir. Göçün temel itkisi üretim ilişkileri dolayısıyla oluşan eşitsiz bölgesel kalkınma ve sermaye birikim süreçlerinin farklılaşması olsa da göçün oluşumuna neden ve sonuçlarına baktığımız zaman sorunu ekonomik, kültürel ve sosyal bağlamıyla ele alınması bağlamında yetersiz olacaktır.

Göç teorisinde ise kurulmaya çalışılan hibrid modelde ana aksamı oluşturacak olan teori Marxist teoristlerin vurgusunu yaptığı üretim ilişkilerinin belirlediği ,bölgesel eşitsizliğin sebep olduğu göçtür. Fakat olguya farklı boyutları ile bakıldığında daha efektif sonuç almak için ilişkiler ağı teorisi ve profesyonel göçün yeni ekonomi teorileri de çalıştırılması gereken teorilerdir.

Bu kavramsal çerçeve içerisinde Dıgırlu pazarcıların göçü incelenecektir.

2.4. Göç Çeşitleri

Göç literatüründe göç çalışmaları analiz edilirken temel olarak iki husus üzerinden çeşitlendirmeler yapılmıştır. Oluşumuna göre, ve göçün yapıldığı yöne göre göç çeşitleri belirlenmiştir.

2.4.1. Oluşumuna Göre Göç Çeşitleri

Petersen göçün dört değişik şekli olduğunu açıklamıştır.³⁵ Bunlar:

İlkel Göç: insanlığın doğal afetler karşısında çaresizliğinden kaynaklanan göçler konu edinilmiştir. Petersen bu tip göçlerin ekolojik itici faktörler nedeniyle oluştuğunu öne sürmektedir. Göç yaşam koşullarının bozulduğu bölgeden yaşanabilir bölgelere doğru gerçekleşir.

Zorlama ile Yapılan Göçler: İlkel göçlerde itici faktör, doğal yapı iken, zorlama göçlerde, daha çok sosyal yapıdır. Bu göç tipi iki gruba ayrılabilir. Birincisinde, zorlayıcı göçte, göçe tabii topluluk göç etme konusunda az çok kontrolü elinde

³⁴ Bir analogi olarak hibrid kavramı kullanılmaktadır., Hibrid motorların çalışma modelinden esinlenerek bu analogi kurulmuştur. Hibrid motorların çalışma ilkesi, yapının temellendiği bir motor çeşidi olması, ve bu motor türünü destekleyen, yakıt tüketimi yahut da performans arttırımı sağlanması bakımından, ana motoru destekleyen başka motor türlerinin olmasıdır. Hibrid motor teknolojileri sayesinde aracın temel motor çeşidi olarak benzinli motoru varsayarsak, enerji tasarrufu sağlamak, ve ek motor gücü elde etmek için elektrikli motor monte edildiği zaman daha verimli bir araç kullanımı mümkün olmaktadır.

³⁵ Yalçın, age, 14-22.

tutabilirken, gitmek ya da kalmak konusunda belirli bir oranda gücü elinde tutarken; ikinci grupta, zoraki göçte, bu kontrol tamamen topluluğun elinden alınmıştır, göç dayatmasıyla karşı karşıya gelenlerin böyle bir durumda güçlerinin veya iradelerinin söz konusu olmamasıdır.³⁶ Her iki durumda geçerli olan ön koşulu zorlayıcı güç olarak kamu otoritesinin dayatmasının sebep olduğu göçlerdir. Tekeli devletin belli amaçlarını sağlamak, savaşlar sonucunda yeniden uyum ve doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak olmak üzere zorunlu göçün 3 farklı kaynağı olduğunu belirtmektedir.³⁷

Serbest Göç: Bu göç türünde, göçerler, göç etme kararını kendileri vermektedir. Burada söz konusu olan şey, daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir. Serbest göçte belirleyici faktör, bireylerin kendi içyapılarından ortaya çıkmakta ve göç kararı vermeleri ile sonuçlanmaktadır.

Kitlesel ve Bireysel Göçler: Kitlesel göçler serbest iradenin sonucudur. Serbest göçle az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek, eski yerleri ile bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o göç edilen bölgeye göç edenlerin sayısı hızla artar ve kısa süre de çekici etkenler nedeniyle göç kitlesel bir görünüm kazanır. Kitlesel göçlerin öncesinde hemen her koşulda öncü grupların hedeflenen yere göçmeleri söz konusudur. Göç olgusunun kitlesel göç sayılabilmesi göçün eyleminin sayıca yoğunluğuna bağlıdır.³⁸

İlkel ve zorlama yapılan göçlerde insanlar kendilerini bu göç durumuna ve yeni yaşam koşullarına hazırlamamış olduklarından göç ettikleri yerler ile travmatik ilişkiler kurma olasılıkları serbest göç ya da kitlesel göçlere göre daha yüksek bir olasılıktır. Apar topar yapılan göç ile yoksunlukla yüzleşmek zorunda kalan göçerler kent hayatına adaptasyon sağlamakta zorlanırlar.

Kitlesel ve bireysel göçler göç etme biçimi bakımından ayrıştırılmıştır. Bireysel göçte, bireyler göçün neden ve sonuçlarına ilişkin daha kesin bilgiye sahiptir. Kitlesel, sosyal ekonomik ya da politik nedenlerle ortaya çıkar. Göçün kaynaklandığı tüm katmanları içerir. Zincirleme göçte göç kararının bireysel ve özerk olarak değil üyesi bulunulan birime bağlı olarak ve onları dikkate alarak verildiği göç türüdür. Zincirleme göçte önceden göç etmiş olanlarla aile ve

³⁶William Petersen, "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, c.23, s.3, (1958): 256-266.

³⁷ İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2008),

³⁸Mahmut Gürsoy, "Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi." (Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 2013), 9.

akrabalığa dayalı olarak kurulan ilişki ağları göç edecek bireylere gidilecek yerle ilgili bilgiler sunarak olası risk ve maliyeti azaltır.

2.4.2. Ülke Sınırı Esasına Göre Göç Çeşitleri

Uzaklık, göç biçimi ve akım yönüne göre göçler ise kendi içlerinde farklı bölümlere ayrılmaktadır. Uzaklığına göre göçler iç ve dış göçler; göç etme biçimine göre göçler bireysel, kitlesel ve zincirleme göçlerdir. Bunun dışında akım yönüne göre yapılan göç sınıflandırmasında ise kentten-kente, kırdan-kıra, kentten-kıra ve kırdan-kente doğru bir yol izlemektedir. Ülkemizde genel olarak akım yönüne göre gerçekleşen göçler kırdan-kente ve kentten-kentte doğru bir yol izlemektedir.³⁹

İç Göçler: Bir ülke içerisinde, bölge, kent ve köy gibi yerleşim alanlarından, bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰ Dış göç ise toplulukların ülke sınırlarını asarak farklı ülkelere göç etmeleridir. Araştırmanın ana temasını içgöç hareketi oluşturmaktadır. İçgöç olgusu neticesinde, kentsel yerleşim birimlerinin nüfus oranları artarken, kırsal yerleşim birimlerinin nüfus oranları azalmaktadır.

2.5. Göçün Sonuçları

Göçün sadece göç edilen yer bakımından ortaya çıkan sonuçlarına bakmak eksik bir bakış açısı olacaktır. Yaşanan göç olayından hem göçü alan birim hem de göçü veren birim etkilenmektedir. Göçün sonuçlarına bakarken bu iki birime de bakmak gerekir.

2.5.1. Göçü Veren Birim Üzerindeki Sonuçları

Genelde göç eden kişiler göç koşullarına ayak uydurabilecek güçte olmalarından, ya da göç edilecek yerde yetenekleri ile var olabileceğinden; üretken nüfusu göç ile kaybeder. Üretken nüfus yaşadığı yerde istihdam edilemiyorsa yahut da gelirler düşükse, göç etme yolunu seçer. Üretken iş gücü ile birlikte potansiyel iş güçlerinden de yoksunlaşma başlamaktadır. Dolayısıyla aktif iş gücü göç ile başka bir yere gider. Üretken nüfus göç edip göç edilen yerde çalışarak kazanç elde eder. Bu kazancı harcadığı alan ise yine göç ettiği yerdir. Göçü veren birim de ise harcama veya birikim yapan insanların başka bir yere geçiş yapması maddi sermayenin ve diğer

³⁹ Kaygalak, **age**, 13.

⁴⁰ Sunday Üner, "Nüfus Bilim Sözlüğü", 1. bs. (Ankara : Mars Tic. AŞ. Yayıncılık, 1972), 77.

ekonomik kaynakların da belli kentsel merkezlere akarak orada yaygınlaşmasına neden olur. Buna bağlı olarak göç veren birimin gelişim hızı düşer.

Ekonomik yarışta göç dolayısıyla geriye düşen birim giderek daha az istihdam alanı oluşturabilir ve dolayısıyla daha çok göç verir. Eşitsiz kalkınma modeli burada yine işlerlik kazanmaktadır. Göç alan yerde kazançlar ve harcama yapan bireylerin sayısı artarken, göç veren yerde üretken nüfusun kaybı ile birlikte ekonomik kaynakların ve sermayenin de kentsel merkezlere akarak orada yoğunlaşmasına neden olur. Böylece göç veren birimin gelişme hızı düşer. Dolayısıyla göç giderek artar bu birimde. Göç veren kentlerde bu gidişat nüfusun azalmasına, pazarın daralmasına ve böylece, ekonomik canlılığın yitirilmesine neden olduğu görülür. Kentler arası yarışta fark giderek açılır ve eşitsiz kalkınmanın itici güçlerinden biri olur göç.

Göçü veren birimde göç eden kişiler ile iletişim genellikle devam ettiğinden gençler açısından göç yaşamının çekici yanlarının ön plana çıkartılıp özendirilmesi de söz konusudur. Aynı zamanda göç eden bireyler sayesinde kırdaki yaşayan toplumun kapalı yapısını sarsabilecek bir etkisinin olması ihtimaller dahilindedir. Kadınların göç edenler aracılığı ile göreceli olarak özgürlük fırsatı edinebilirler.

Kırdan kente göç edenlerin ise kentte öğrendikleri yeni bilgileri, ve pratikleri kıraya taşıyarak, kır toplumunda alternatif yaşam biçimlerinin oluşumuna yardım eder. Kentten kıraya göç, daha nadir rastlanan bir durumdur. Özellikle kent hayatından yorulma, ya da kente adapte olamama bu göçün temel sebepleridir.

2.5.2. Göçü Alan Birim Üzerindeki Sonuçları

Göçü alan birim olarak karşımıza kentler çıkmaktadır. Kentin varoluşundan bu yana artık değerin merkezileştiği ve yeniden yayıldığı mekanlar olan kentler, modern dünyada yine artık değerin merkezileştiği mekan olmasının yanı sıra sermaye birikim alanlarının da bizatihi kendisi olduğundan, göçün yönü sermayenin oluşturulduğu, dolaştığı ve biriktiği mekanlara doğru olmaktadır.

Göç özellikle yoğun ve kontrolsüz biçimde yaşandığı dönemlerde kent yaşamının ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik alanlarına damgasını vuran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Türkiye’de son dönemde yaşanan Suriyelilerin savaş dolayısıyla gelişen yoğun göç akını, kentler için de devletlerin çoğu için de yaşamı ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik yönleriyle etkileyen bir olgu olarak

gündemde kalmaya devam etmektedir. Hatta Uluslararası ilişkilerde temel belirleyici rolünü üstlendiği de görülmektedir.

Göçün; istihdam ve kentsel iş gücüne/işçi sınıfına etkileri, ücretler üzerinden gelir dağılımına etkileri, kentin fiziki dokusuna etkileri, kentin yönetimine etkileri, kentin sosyo-kültürel yapısına etkileri çeşitli araştırmaların konuları olmuştur. Göç ile birlikte belirtilen tüm bu alanlarda göç öncesi mevcut olan kurulu yapının sarsılması ve belirlilik sağlayıcı unsurların bozulmasıyla, yeni dengeler üzerinde yeni bir insanın gerçekleşmesine sebep olmaktadır.

2.6. Türkiye’de Göç Süreçleri

Türkiye’de içgöç olgusu, tarımsal alanların modern araçlarla işlenebilmesi ve dolayısıyla iş gücü fazlalığının kırsal alanda artması sonucuyla ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde içgöç olgusunun nedenleri değişikliklere uğramış, diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, kentsel merkezlerin hızlı modernizasyon geçirmesi ve bununla beraber sanayileşmeye ve endüstriyellemeye geçiş yapmaları neticesinde, artan işgücü ihtiyacını karşılamak için gerçekleşmiştir. Bu süreçten sonraki dönemde ise, yine işgücü talebini karşılamakla beraber, insanların rahat ve sosyal bir yaşam geçirmek, kendilerini güvende hissettikleri bir yerde yaşamlarını sürdürmek istekleri nedeniyle, kırsal kesimden kentsel kesimlere doğru bir içgöç olgusu yaşanmaya başlamıştır.

Kırsal alanlardan kentsel yerleşim merkezlerine doğru başlayan içgöç hareketlerine 19.yy ortalarında Osmanlı döneminde rastlanmıştır. günümüze kadar geçen süre içerisinde göç olgusu varlığını korumuş, giderek önem kazanmıştır. Tarih içerisinde dönemsel olarak çeşitli yoğunluklarda gerçekleşmiştir. İç ve dış etmenler göç olgusunu tetikleyerek varlığını korumasında etkili olmuştur. Tetikleyici faktörler neticesinde topluluklar yaşam yerlerini değiştirmiş ve bu göç olgusunun içerisinde aktif olarak rol almışlardır. Yoğunluğunu hızla genişleten göç süreci günümüz Türkiye’inde varlığını yoğun bir şekilde hissettirmektedir.

Türkiye’de içgöç olgusu gelişimi incelendiğinde, son dönemler içerisinde kırsal ve kentsel merkezlerin daha gelişmiş sanayi ve endüstri bölgelerine göç vermesi devam ederken kentsel alanlardan da kırsal kesimlere doğru bir tersine göçte görülmeye başlanmıştır. Tersine göç olgusunun yaşanmasının nedenlerinden birisi göçerlerin

kentsel alanlara uyum sağlayamamaları, bununla beraber metropol özelliğindeki kentsel merkezlerdeki yaşam standardının yükselmesi, gelişmesi ve büyük umutlarla geldikleri kentsel alanlarda umduklarını bulamayışlarıdır.⁴¹ Kent ile kurulan travmatik ilişkilerin tersine göçü tetiklediği bilinmektedir.

Literatürde sanayi toplumu ile birlikte göçü, nüfusun yer değiştirmesi kavramından ayıran özellik, yer değiştirme eyleminin bireyin kendi iradesi ile yapılmasıdır. Tekeli'ye göre Türkiye gibi tarım ülkelerinde, insanlar toprağa bağlı oldukları için göç eylemi bireyin kendi iradesi dışında da gelişebilmektedir.⁴² Tekeli, Türkiye'deki göç olgusunu incelerken, göç sürecini dört ayrı kategoriye ayırmıştır. Bu dört kategori;

-Balkanlaşma Göçleri

-Kentleşme

-Kentler Arası Göçler

-Yaşam Güzergahı Kavramının ortaya çıktığı dönemdir. Sayılan bu dönemler birbirinden niteliksel olarak farklı olmakla beraber, her kategorinin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır.⁴³

2.6.1. Balkanlaşma Göçleri

Osmanlı İmparatorluğunun küçülerek içinde ulus devletlerinin doğuşu ve en sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı, tüm 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yirmi yılında sürmüş oldukça uzun bir süreçtir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni doğan ulus devletler ve savaşlardaki yenilgileri dolayısıyla büyük toprak kayıpları olunca bu topraklarda yaşayan Müslüman nüfus, yaşadıkları yerleri terk ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülen toprakları içine sığınmışlardır. Bu küçülme ve göç, aşama aşama tekrar etmiştir. Bazı durumlarda küçülmenin ilk aşamasında içe göç edenler, ikinci aşamasında yeniden göç etmek durumunda kalmışlar, bir tür kademeli olarak geri çekilme yaşanmıştır.⁴⁴

⁴¹ Murat Özdemir "Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği." (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008). 22-23.

⁴² İlhan Tekeli, Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler, **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**, ed. Ayhan Kaya, Bahar Şahin, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007): 447-473.

⁴³ **age**, 449.

⁴⁴ **age**, 451-452.

2.6.2. Kentleşme

Sanayileşmiş batı toplumlarında görülen nüfus hareketleri daha çok işgücü talebi ile ilgili iken, Türkiye’de bu durum daha çok tarımsal kesimde görülen makineleşmenin neden olduğu işsizlik ve hızlı nüfus artışından kaynaklanmaktadır.⁴⁵ Batıda göç edilen yerlerde göçmenler ihtiyaç duyulan konumdayken; Türkiye’de ihtiyaç duyulandan fazla sayıda olmanın sebep olduğu bir güdüyle kentlere, kentlerin ihtiyacından azade göç edilmiştir. Nitekim ülkedeki nüfus hareketlerinin kökeninde Osmanlıda İmparatorluğunda olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de asıl etkin olan faktör, siyasi olandır. İlk ciddi göç dalgaları siyasi kaygılar ve mülahazalarla başlamıştır.⁴⁶ İkinci dünya savaşı sonrası kentlerde çoğalan işçi sınıfını risk olarak gören siyasi yaklaşımlar nüfusun kırdaki tutulması ve kentleşmenin önlenmesi yönündedir. Bunun örnek olarak, Zonguldak kömür madenleri ve Karabük Demir Çelik işletmelerinde görüldüğü gibi, köyde yaşayan işçi kategorileri yaratılmaya çalışılması⁴⁷ verilebilir.

Kentleşme olgusu göç olgusuyla belirli çalışmalarda birlikte ele alınmıştır. Kent yapısını, biçimini ve göç toplumsal hayatını tamamı ile etkileyen bir etmen olmuştur. Ahmet İçduygu kentleşmeyi göç olgusu ile birlikte ele almıştır. 1927 ile 1995 tarihleri arasındaki kentleşme kavramını değerlendirirken üç ana dönemden bahseder. 1927– 1945, 1945–1980, 1980–1995 tarihleri ile ayrılan bu dönemler, kentsel ve kırsal büyüme oranlarına göz önüne alınarak oluşturulmuştur. 1927 ile 1945 tarihleri arasında kalan ilk dönemdeki kentsel ve kırsal değişim ne kadar durgunsa, diğer dönemlerde meydana gelen değişim o kadar hızlıdır. Özellikle 1950 yılından sonra kentsel büyüme oranlarında meydana gelen olumlu değişim, kırsal gelişimin önünde seyretmiş ve aradaki farkı açmıştır.⁴⁸

İçduygu’nun belirttiği dönemlerden 1945-1980 arasındaki dönem içerisinde Bahattin Akşit bölgesel sıçrama bölgeleri tarif ederek, kentleşen göç hatlarını dönemsel olarak

⁴⁵Rüstem Erkan, ve Mazhar Bağlı. "Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği." **Edebiyat Fakültesi Dergisi** 22.1 (2005). 221

⁴⁶Rüstem ve Bağlı age 220

⁴⁷İlhan Tekeli, **Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 144

⁴⁸Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İbrahim Aydingün, "Türkiye’de İç Göç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İbrahim Aydingün, **Türkiye’de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (1998), 218

belirtmiştir.⁴⁹ Akşit Türkiye’de gelişen içgöç olgusunu 3 döneme ayırmıştır. Bu dönemleri birer göç sıçraması olarak görmüş ve yönlerini belirtmeye çalışmıştır.

İlk sıçrama dönemi olan 1945–1955 yılları arasında, kırdan kopuş Türkiye’nin Marshall Planı’ndan yararlanmasına olanak verilmesi üzerine tarımda hızlı bir makineleşmenin yaşanması ile açıklanabilir. 1948 yılında tarımda faal olarak yaklaşık 1800 traktör bulunmaktadır. Bu sayı 1950–1960 döneminde yaklaşık 44.000’ne kadar yükselmiştir.⁵⁰ İlk sıçrama dönemi olan 1945–1955 yılları arasında, kırsal alanların genişleme sınırlarına çoktan varmış olmaları dolayısıyla, gençlerin umut vaat eden kentsel alanlara yönelmeleri, bu dönemde meydana gelen içgöç olgusunu açıklayabilir.⁵¹ Bu kırsal alanlar İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin bulunduğu bölgelerdeki köyler olup, kapitalist pazarın ve kentlerin etkisine giren ilk köylerdir. Bu süreç sırasında kentlere veya başka tarımsal bölgelere göç vermişlerdir.

İkinci sıçrama dönemi olan 1960–1970 dönemi, toprağı bol olan köylerin, ilk sıçrama dönemindeki köylerin durumuna gelmeleridir. Bu köyler Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin köyleri olup, hem yakınlarındaki kentlerin ve hem de büyük kentlerin etkisi altına girmiştir. Bu dönemde kırsaldan kentlere doğru olan göç artmıştır.⁵²

Üçüncü sıçrama dönemi olan 1975–1985 yıllarında ise, Doğu ve Güneydoğu Anadolu köylerinin bölge içindeki, Batı ve Güneydoğu Anadolu’daki büyük kentlerin etkisi altına girmeleri etken olmuştur.⁵³

1980 sonrası dönemi İçduygu 1980’li ve 1990’lı yıllarda Türkiye’de, toplumsal oluşumun, ekonominin “serbest piyasa ekonomisi”, “özelleştirme” gibi hedeflerle yeniden yapılandırılmaya çalışılması ile yeni bir döneme girmesine tanık olunmakla birlikte, küreselleşme dinamiklerinin de etkin olmaya başladığı bir dönem olarak nitelemektedir. İhracata yönelik büyüme olarak şekillenen ve Türk siyasal yaşamına Özal’lı yıllar olarak geçen bu süreçte, ülkede 1980 Askeri harekâtından sonra Turgut Özal’ın İktidara gelmesi ile imar yatırımlarının artışı ile haberleşme ve ulaşım

49 Bahattin Akşit, "İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış", ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydıngün, **Türkiye’de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (1998), 28.

⁵⁰ age, 27.

⁵¹ age, 26.

⁵² age, 26

⁵³ age, 26.

koşullarının iyileşmesi, sanayileşmeye yönelik olarak hedeflenen büyüme hedefiyle küçük ve orta ölçekli sanayi tesislerinin artması ile göçler hızlanmaya başlamıştır.⁵⁴ Doğu ve Güney Doğu'da hem can-mal güvenliğinin bulunmaması, hem de bu bölgede süren savaş benzeri durum nedeniyle, buradan binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır.⁵⁵

2.6.3. Kentler Arası Göçler

1950 ve 1970 yılları arasındaki içgöç hareketliliği kırsal ağırlıklı ve kırdan kentlere doğru gelişmekteydi. 1980'li yıllardan sonra daha sık görülen, 2000 yıllarında hâkim olan içgöç ise, kentler arasındaki göçlerdir. Tekeliye göre kentler arası göç artık giderek artan bir şekilde yaşanacaktır. Kentleşme belli bir oranı aşınca, kırsaldan kentlere doğru olan göçlerin miktarı kentlerden kentlere doğru olan göçten daha büyük hale gelecektir. Buna bağlı olarak kentlerden kentlere olan göç sürekli olarak hâkimiyet oranını artıracaktır.⁵⁶

1975–1980 döneminde, il merkezleri arasındaki göçün toplamı, toplam göçün %48,9 olurken kırsaldan il merkezlerine olan göç %14,75 olmuştur. Kırsaldan kent merkezlerine olan göç oranları zaman içerisinde azalırken, iller arasındaki nüfus hareketi oranları artış göstermektedir. 1995–2000 döneminde il merkezleri göç hareketleri genel göç toplamı içindeki oranı %57,8'ne ulaşırken, kırsal kesimin il merkezlerine olan göç hareketleri genel göç sayısının %4,68'ni oluşturmuştur.⁵⁷ kentten kente olan göç hakim olan göç hareketi olmuştur. Bu göçler kırdan kente olan göçlere göre daha akışkandır. Göç edenler gittikleri yerlerde çok daha az uyum sorunları yaşamaktadır. Sistemin akışkanlığı artmıştır. Nüfusun dağılımı ekonomik fırsatlara daha kolayca uyum sağlamaktadır. Göçün sistemin etkin olarak çalışmasını sağlamakta katkısı, daha çok artmıştır.⁵⁸ Yaşanan göç hareketleri ile birlikte, merkezileşmeye çalışan iktidarın da çıkarları doğrultusunda nüfussal olarak merkezileşmeler yaşanmıştır.

⁵⁴ Ünal, İçduygu, **age**, 43.

⁵⁵ M. Murat Yüceşahin, E. Murat Özgür. "Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü." **Coğrafi Bilimler Dergisi** 4.2 (2006): 16

⁵⁶ Tekeli, 2011 208.

⁵⁷ Özdemir, **age** 22

⁵⁸ Tekeli, 2011, 471.

2.6.4. Yaşam Güzergâhı Kavramı

Küreselleşen dünyada bilgi toplumuna geçiliyor olunması, insan akışkanlıklarını artırmış, insanların bir yere bağlı olmak yerine yaşamları boyunca belli güzergâhlar üzerinde hareket etmelerine olanak tanıyan bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁵⁹ Bu nedenle, Tekeli sanayi toplumu ile bilgi toplumunu şöyle ayırtmaktadır:

“bilgi toplumunda sermayenin sürekli olarak kendisini mekânda yeniden dağıtan rasyoneli içinde insanlar, sanayi toplumuna göre mekânda daha sık yer değiştireceklerdir.”⁶⁰

Bu bağlamda bakıldığında insanları belli bir yere bağlı görmek yerine, insanların yaşamları boyunca belli güzergâhları takip ederek yaşamlarını sürdüreceğini düşünmek daha doğru olacaktır.

İnsanların yerle ilişkisi böyle bir güzergâh üzerinden düşünüldüğünde, yer değiştiren insan göç eden insan olmaktan çıkarak, dünyadaki güzergâhını gerçekleştiren bir insana dönüşür. Bu durumda insanların yerlerinden çok güzergâhlarından, güzergâh kalıplarından söz etmek gerekecektir. Güzergâhları zamanda ve mekanda kesişen insanlar bir yerleşme ve topluluk oluşturacaklar, bu toplulukta sorumluluk yüklenecekler, yaşamlarına anlam kazandırabileceklerdir⁶¹.

Tekeli'nin oluşturduğu birbirinden farklı bu dört süreç aracılığı ile Türkiye'de gelişen içgöç hareketlerini analiz etmek için kolaylaştırıcı olacaktır.

⁵⁹ Tekeli, 2008, 183.

⁶⁰ **age**, 67.

⁶¹ Tekeli, 2007, 472.

3. KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

Sanayi devriminden bugüne sosyo-mekansal gelişmeler açısından ortaya çıkan genel eğilim, göç sürecinde kentlerin göçü alan birim olarak ön plana çıkmasıdır. Bu nedenle; göç sürecinin, göçü alan birim üzerindeki sonuçlarının değerlendirilmesi genellikle kent mekanı üzerinden yapılmaktadır. Bu bölümde, kent mekanı, tarihselliği, kent ve göçün ilişkiselliğine ve dolayısıyla göçmenlerin kentleşmelerine bakılacaktır.

3.1. Kent Kavramı ve Kent Teorileri

Kent, tarım dışı üretimin yapıldığı, kontrol işlevlerinin toplandığı, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekân olarak tanımlanır.⁶² Kent, nüfusun geçim kaynaklarını hayvancılık ve tarım dışı uğraşların oluşturduğu, toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yer olarak tanımlanabilir. Kıray'a göre Nüfus ve yerleşme yoğunluğunun kıra göre daha yüksek düzeyde olduğu ve iş bölümü, uzmanlaşma ve tabakalaşmanın söz konusunu olduğu kentler, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım-dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre, büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşim biçimleridir.⁶³ Modern kent için heterojen yapı önem teşkil etmektedir.

Hüseyin Bal, kenti, sanayi, ticaret ve hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş; bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel bölgesel ya da

⁶² Ruşen Keleş, "Kent ve Kültür Üzerine", **Mülkiye Dergisi**, s.246, (2006): 24.

⁶³ Mübeccel Belik Kıray, **Örgütlemeyen Kent; İzmir**, 2. bs. (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998), 32.

uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir topluluk olarak tanımlamaktadır.⁶⁴

Bal, Kenti daha kapsayıcı bir biçimde tanımlamış olsa da; Kente dair yapılacak tüm tanımlar, kent için uygun ama yetersiz tanımlar olacaktır. Kenti tüm boyutları ile analiz etmek gerekmektedir. Bu nedenle, kent kavramını teorik perspektifleriyle oluşturan ve bu bağlamda kenti teorik düzlemde tartışan düşünürlerin kenti nasıl tanımlandıklarına bakılmalıdır.

Kent literatüründe kent sözcüğü uygarlık ile eş anlamlı olarak kullanılmış; uygarlığın kentleşmeyle birlikte ortaya çıktığı kabul gören bir sav olmuştur. Bununla birlikte, kentin köyden farklılığı keskin bir şekilde belirtilmiş; çalışmalarda kent ve köy ikiliği üzerinden yapılan ayırım önemli bir yaklaşım olarak yer etmiştir. Bu yaklaşıma göre, kent yaşamı kıra göre daha üst bir yaşam biçimini nitelemektedir. Kent, gelişigüzel yerleşilmiş alanlar, bir yığınlaşma değildir; hem kentlilerin yaşadığı toplumsal bir yaşam alanıdır, hem de kendine özgüdür. Kentlerde oluşan yığılma ise yapısal bir nedenle ilişkilendirilmektedir.

Kent, bize, uzlaşma sanatını ve gücü öğreten siyasi bir arenadır. Karşılıklı iletişim ve ilişkilerden örülü bir hareket ağıdır. Kentin, insan gibi karmaşık ve anlaşılması güç bir yanı bulunmaktadır. Kent, bir mekanda yoğunlaşmış yapı ve insan demek değildir. Bu birliktelikten oluşan yeni bir kültür ve değer yargıları, kentlerin görünmeyen ama hissedilen özellikleridir.⁶⁵

Kapitalizmin kent mekanı algısı ve tanımı dönemsel olarak değişimlere uğramıştır. Erken modernite dönemi ve devamında son olarak kalkınma ekonomisi dönemine kadar kent, kapitalizm tarafından emeğin yeniden üretiminin mekanı olarak ele alınmıştır. Bu dönem kenti, sanayi faaliyetlerinin biçimlendirdiği ve sanayinin öncelikli yer seçimine göre şekillenen kentler olmuşlardır. Keynesyen ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin yaşadıkları bunalım sonucu yerini neo-liberal politikalara bırakması ve küreselleşme ile birlikte kent kavramı, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekanı haline gelmiştir.⁶⁶

⁶⁴ Hüseyin Bal, **Kent Sosyolojisi**, 1. bs. (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), 23.

⁶⁵ Erol Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, 1. bs. (İstanbul: Okutan Yayıncılık, 2007), 161.

⁶⁶ Özdemir Gündoğan. "Kentsel Dönüşüm, Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası mı?." **Planlama** 2006/2, (2006): 39.

3.1.1. Klasik Kent Kuramları

Kenti toplumsal olarak belli sorunlara değinirken, ele alan bu kuramlarda, kentin kendisi bir araştırma konusu olmamış, kent arka planda açıklanan bir oldu olarak kalmıştır. Marx ve Engels'in kenti sermaye birikim merkezi olarak analiz ederken; Weber'de kent toplumsal yapı içerisindeki bir unsur olarak ele alınmaktadır. Durkheim'a göre ise kentsel yaşamın organik ve komplike yapısının, bireyler üzerindeki etkisine yoğunlaşmaktadır.

3.1.1.1. Kent'e Ekonomi- Politik Yaklaşım

Marx ve Engels kentleşme olgusunu, kapitalizmin gelişimi ve sermaye birikim süreçleri çerçevesinde analiz etmektedir. Marx ve Engels, kapitalist devlet ve sınıf mücadelesi kuramında kenti, analiz birimi olarak önemli bir çözümleme nesnesi olarak ele almışlardır. Kentleşmenin önemi ve farklı üretim biçimlerinin dönüşümünü göz önüne alarak, kır ve kent arasındaki çelişkiyi ve kapitalizmin gelişmesi açısından kentin rolünü incelemişlerdir.⁶⁷

Marx ve Engels'in çalışmalarında kent olgusu ikili ve ilk bakışta da çelişkili bir konuma sahiptir. Kent, bir yandan içinde taşıdığı olumluluklar ve potansiyeller nedeniyle kutsanırken, diğer yandan yol açtığı sorunlar ve sefalet nedeniyle eleştirilmektedir. Aslında kentin sanayi devrimi ile birlikte göçün odak noktası haline gelmesi ile birlikte kentlere doğru yapılan göç ve kapitalizmin vahşiliği sonucu yıkıcı dönüşüm yaşanmıştır. Ancak Şengül'e göre, bu değerlendirmeler bir çelişki taşımaz. Çünkü her toplumsal ilişki ve süreç gibi kent mekânı da diyalektik bir nitelik arz etmektedir. içinde aynı anda hem gerici hem de ilerici unsurları barındırmaktadır. Gerici unsurları taşıdığı ve bunlara aracı olduğu ölçüde bir engel teşkil eden kent mekânı, yeni ve değişim potansiyeli olan güçlerle iç içe geçtiğinde devrimci bir potansiyeli taşımaktadır.⁶⁸ Kent mekânı, insanlara daha özgür bir yaşam alanı sunarken, aynı zamanda, zorlu yaşam koşullarını da bazı kesimler için beraberinde getirmektedir.

⁶⁷ Fuat Güllüpinar , "kent sosyolojisi kuramları üzerine bir literatür değerlendirmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, c.21, s.3, (2012): 3.

⁶⁸ Taylan Koç, "Kapitalist Kent Olgusu Ve Kentsel Siyaset Üzerine Yaklaşımlar", **Eğitim Bilim Toplum**, c. 8, s. 29 (2010): 44.

Marx'a göre kent, kapitalizm süreci ile ilgili, kapitalizmin gelişmesine yardımcı olan bir nesnedir. Marx, Kentin, dünya tarihi içindeki heterojen yerini şöyle formüle eder: kapitalizm öncesi oluşumlar (pre-capitalist formations)'da

Alman toplumu kentte toplanmış değildir. O öyle bir yığılmadır ki, topluluğa tek tek üyelerinin varlığından ayrı bir dış varlık vermektedir. Eski klasik tarih kentlerin tarihidir.; Asya tarihi, kentle köyün birbirinden ayrılma birliğine dayanan bir tarihtir. Ortaçağ (Germen dönemi); daha sonraki gelişmesi kent ve köyün karşıtlığı ile devam eden tarihin çekirdeğinin köy olduğu bir çağdır. Çağdaş tarih ise eskiler arasında olduğundan farklı olarak kentlerin köyleşmesi değil, fakat, köyün kentleşmesidir.⁶⁹

Kent kırım homojen yapısından ayrışıp farklı insanların bir araya gelip ayrı bir dış varlık oluşturduğu mekanın ta kendisi olmaktadır.

Marx ve Engels kapitalist üretim ilişkilerinin kırsal yapıda meydana getirdiği dönüşümlerin kırsal üretimde çok sayıda çalışanın işsiz kalmasına ve kentlere göç etmesine neden olduğunu savunurlar. Yaşam mekanı ve yeniden üretim süreçlerine sınıf çelişkisi ve oluşum süreçleri çerçevesinde bakmışlardır.⁷⁰ Ayrıca Marx için kent aydınlanmacı bir yorumla daha pozitif bir anlam bulurken, köy ise daha geri ve daha ilkel bir mekan olarak tarif edilmektedir. Engels'in Marx sonrası yazdığı eserlerinde kent bir yeniden üretim mekanı olarak tarif edilmiş ve kent mekanı yeniden üretim meselesi üzerinden tartışılmıştır

Abrams, Marx'ın bu savını biraz daha ileri götürerek; kenti, toplumsal ilişki sistemlerinin veya toplumsal ilişkilerin gerekli özelliklerinin odaklaştığı ve yoğunlaştığı bir toplumsal şekil olarak tanımlar. Öyle ki; kentin formel özellikleri kendi içlerinde belirgin bir toplumsal düzenin ayrı özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.⁷¹

3.1.1.2. İdeal Tip Olarak Kent

Weber, kenti toplumsal yaşam ile ilişkilendirerek toplumsal yapının anlaşılmasında bir etken olarak görmektedir. "Kent, bir evler topluluğuna sahip olmasının yanı sıra, kendisine ait toprağa dayalı mülkiyeti, gelir ve giderlerden oluşan bir bütçesiyle aynı

⁶⁹ Robert James Holton, **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık**, Çev. Ruşen Keleş, Ankara İmge, 1999, 13

⁷⁰ H. Tarık Şengül, Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı, **Praksis**, Ankara, s.2, (2001): 11-13.

⁷¹ Philip Abrams, "Introduction: social facts and sociological analysis." ed. **Work, Urbanism and Inequality: UK Society Today**. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978. 9-10.

zamanda iktisadi birliğe sahip bir birim.”⁷² Olarak tanımlanmaktadır. Weber kenti kavramlaştırırken ekonomik ve siyasi örgütlenme üzerinde durmuştur. Weber’e göre iktisadi olarak kent, içinde yaşayanların tarımdan çok ticaretle uğraştığı yerdir. Weber’e göre kentin önemi kurumsal bir meşruluk kaynağı olarak kapitalist girişimciye ve vatandaşlık haklarının doğuşuna kaynaklık etmesidir⁷³.

3.1.1.3. Yabancılaşma Mekanı Olarak Kent

Durkheim ve Simmel, daha kentsel alanlarda topluluk duygusunun yok olduğunu belirtir. Özdemir’e göre Simmel, Durkheim, Marx ve Weber kentleşmenin hızlanması ve büyük kentlerde çok sayıda insanın yaşamaya başlamasının topluluk duygusunun ve mekana bağlılığın yok olmasına, genel olarak ise anonimleşme ve yabancılaşmaya yol açtığını ve bunların da kentsel yaşam kalitesinin düşmesine neden olduğunu savunmuşlardır.⁷⁴

Simmel’e göre aklın üstünlüğünü ön plana çıkaran metropol yaşantısı, insanı yüreği yerine beyniyle tepki vermeye yöneltir. Bunun yanı sıra, insanların günlerini tartmayla, hesap yapmayla, sayısal saptamalarla dolu bir dizi alışverişle geçirdiği metropol kent yaşantısında insani niteliklerin ve bireyselliğin paraya endekslediği bir durum ortaya çıkar. Böylece hiç kimsenin bir diğeri ile ilgilenmediği ve bir diğeri için endişe etmediği bir yaşam biçimi ortaya çıkmaktadır. Kentin kendine has ürettiği yaşam ilişkilerinde hesaplama etkinliği, bu toplumun en ayırt edici özelliğidir⁷⁵. Metropol yaşamının Simmel’e göre temel belirleyeni maddi durumlardır. Maddi durumların muhafazası ve daha iyi koşullara geçiş için sürekli tartan, ölçen, ve analizler yapan bireyler diğer saiklerini (duygusal saikler) daha geri plana atmaktadır.

Klasik kent kuramları kenti belli boyutlarıyla ele almışlar, tartışmalarının ana eksenini oluşturan bir öge olarak kullanmamışlardır. Marx Weber ve Durkheim’in görüşleri kenti genel bir toplumsal yapı olarak açıklayan bir kuram değil fakat, daha çok kentlerin, Marx açısından özel mülkiyet ilişkisi; Weber tarafından meşru egemenlik yapısı ve Durkheim tarafından ise işbölümü gibi daha temel bir toplumsal

⁷²Max Weber. "Şehir, Modern Kentin Oluşumu", çev. Musa Ceylan, 1. bs. (İstanbul: Yarın Yayıncılık 2012), 94-95.

⁷³Rana A. Aslanoğlu, *Kent Kimlik ve Küreselleşme*, 1. bs. (Bursa: Asa Kitabevi, 1998), 58-59.

⁷⁴Ali Tamer Özdemir, "Mahalli idarelerde halk katılımı bağlamında kent konseyleri." *Sayıştay Dergisi*, s. 83 (2011): 40

⁷⁵Georg Simmel, Metropol ve Zihinsel Yaşam, *Cogito Dergisi*, s.8 (1996): 81-82.

ilişkiler ağıyla çevrili olduğu ve bu bağlamlarda kentin ele alındığı görülmektedir⁷⁶. Kent yaşamına ilişkin tanım ve analizlere yer verilse de kentli yaşam biçimini doğrudan inceleme konusu yapan ilk çalışmalardan biri Simmel'e aittir.

3.1.2. Kent Sosyolojisinin Yükselişi: Chicago Okulu

George Simmel, Chicago Okulu'nda ilk olarak klasik Alman sosyolojisinden kalan cemaat-cemiyet ayrımında, cemiyeti yani kent'i incelemiştir. Simmel'in ardından Robert Park şehir sosyolojisi denilebilecek bir alanı başlatmış ve kentsel çevrede insan davranışlarını incelemiştir.

Kentleşmeyi modernleşmenin zorunlu bir öncülü olarak gören ve bu çerçevede ideal kentliliğe ilişkin tanımlar yapan Chicago okulu, kentliliği modern topluma ait kültürel değişimin sonucunda ortaya çıkan değerler, amaçlar, normlar ve davranışlar olarak tanımlamış ve modernleşmenin, kent mekanına ilişkin birtakım evrensel olguların yaşanmasını da beraberinde getireceğini varsaymıştır.⁷⁷

3.1.2.1. Ekolojik Yaklaşım

Kentsel ekoloji kuramı, ilk modern sanayi kentlerinde kentsel büyüme ve mekânsal ayrımlaşma sorununu açıklamayı amaçlayan bir kuramdır. Park, kenti ilk kez sistematik olarak analiz eden, kent sosyolojisinde getto, çöküntü alanları ve lüks konut gibi kavramsallaştırmaları ilk kez gündeme getiren kuramcıdır. Kentsel ekoloji, bireylerin ve kurumların fiziksel dağılım, yerleşim ve örgütlenme biçimlerini analiz etmektedir. Bu kuram, toplulukların çevreye uyumunu sorgulamaktadır. Park'a göre kentler, amaçlı bir tasarım ya da planlama sonucu değil; doğal bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Park, kentin doğal ve değişmeyen güçlerin etkisiyle oluştuğunu vurgulamakta ve kentleri insan doğasının bir ürünü olarak ele almaktadır.⁷⁸

Ekolojik yaklaşım kuramına göre, insanların kentsel mekanda dağılımı, hakimiyet ilişkilerinin bir sonucudur. Kentte hakimiyetin merkezini simgeleyen kent merkezi, üst gelir gruplarının elindedir. Kent merkezindeki kira ve emlak fiyatlarının yüksek oluşu, bu durumu zorunlu hale getirmektedir. İnsanlar kentsel mekanda tıpkı tabiatta

⁷⁶ Emile Durkheim: *The Division of Labour in Society*, 1938'den aktaran, Robert James Holton, *Kentler, kapitalizm ve uygarlık*. çev. Ruşen Keleş, Ankara İmge, 1999, 38

⁷⁷ Kaygalak, *age*, 43.

⁷⁸ Robert Ezra Park, *The City Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, ed. Ernest Watson Burges, Robert Ezra Park Introduction the Science of Sociology, (Chicago and London.:The City The University of Chicago Press, 1925), 185-190.

bitki ve hayvan gruplarının belli alanlarda toplanması gibi belli mahalle ve semtlerde toplanır, sosyal ve kültürel birlikler oluştururlar.⁷⁹ Kent dinamik bir alan olarak tanımlanıyor olsa da bu kuramda kent, durağan bir yapı olarak kurgulanmıştır.

Robert Park'a göre kent, bütün olarak nüfusun içinde özel bir bölge veya özel bir ortamda yaşamaya en iyi uyan bireyleri yanılmadan seçen, büyük bir ayıklanma mekanizmasıdır. Kentler rekabet, istila ve yerine geçme süreçleri boyunca doğal alanlar içinde düzenlenirler. Böyle bir süreçte kent, tarihsel olarak, ırkları, halkları, kültürleri eritme potası işlevini görmekte, yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalar için çok uygun bir gelişme alanı oluşturmaktadır.⁸⁰

3.1.2.2. Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik

Wirth'e göre nüfusun büyüklüğü yoğunluğu ve heterojenliği (farklılığı), kenti kırdan ayıran ve kenti anlamamıza yarayan temel değişkendir. Wirth, kentliliği bir yaşam biçimi olarak tanımlar. Kentlilik ekonomik gelişmeye ya da kapitalizme indirgenemez. Ona göre kentlilik, kentleşmenin sonucu değil nedenidir. Ona göre kentteki toplumsal etkileşimin doğasını nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojenliği belirler.⁸¹

Kentlerdeki insanlar birbirlerine çok yakın mekanlarda yaşamakla beraber çoğunlukla birbirlerini tanımazlar. Kentlerdeki insanların başkaları ile olan ilişkileri kısa ömürlüdür. Kentin kendisi bu ilişki ağlarını oluşturan şeydir. Wirth'e göre kent, yalnızca yaşanan bir mekan değil, aynı zamanda, insanları etkileyen, onlardan etkilenen toplumsal, kültürel ve ekonomik bileşenleri içeren bir bütündür. Buna göre, kentleşme hayat tarzında ve dünya görüşünde meydana gelen değişikliklerle ilgilidir.⁸²

Koç'un Wirth'e sunduğu eleştiri, kenti ve kent çevresindeki insan davranışlarını incelerken, bir bütün olarak kentin yapılanmasına ve insanın maddi yaşam koşullarının yeniden üretimi çerçevesinde oynadığı role ilişkin bir sorgulama faaliyetine girişmemiştir. Kentin, insanlığın gelişimindeki belli bir döneminin ürünü olduğu ve onun niteliklerini sergileyen bir yaşam çevresinin bulunduğu gerçeği

⁷⁹ Mithat Arman Karasu, "Türkiye'de kentleşme dinamiklerinin suça etkisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s.57 (2008): 260.

⁸⁰ Koç, *age*, 42.

⁸¹ Louis Wirth, *Urbanism As A Way Of Life*, *The City: Society and politics in the Western city*, s.4 (2002): 5.

⁸² Kaygalak, *age*, 42.

gözden kaçırılmıştır⁸³. Kentler, kapitalist bir toplum modelinin doğal yaşam alanı olarak incelenmiş; ancak kapitalizmin kendisi, bir olgu veya sebep olarak incelenmemiştir. Bu kuram, kenti kapitalizmden ayırıştırarak ele almaktadır.

3.1.3. Çağdaş Kent Kuramları

1970li yıllarda Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey'in öncülüğünde kent, coğrafya ve mekan üzerine yeni sorular sormaya başlayan eleştirel kent teorisi, kentsel gelişmeyi ve kentsel gelişmenin evrelerini eleştirel bir bakış açısıyla ele almakta, Chicago okulunun savunduğu kentleşmedeki evrensellik ideolojisini eleştirmektedir.. Kentliliğin özerk bir süreç olmadığı ve başlıca politik ve ekonomik değişikliklerle ilişki içinde çözümlenmesi gerektiği anlayışından hareket etmişlerdir.

3.1.3.1. Toplumsal Ürün Olarak Mekan

Henri Lefebvre'e göre her toplum, her üretim tarzı kendi mekânını üretir. Mekan, üretim ilişkilerini ve yeniden üretimin toplumsal ilişkilerini içermektedir. Lefebvre, mekanın toplumsal bir ürün olduğunu ve her üretim biçiminin kendi mekanını ürettiğini savunur. Böylelikle, mekanın üretim sürecinde yaratılan yeni mekanlar aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır.⁸⁴

Mekan, siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir; her zaman politik ve stratejik olmuştur. Lefebvre'e göre, sosyal faaliyetler, mekan ve etkileşim birbirine bağlıdır. Sosyal etkileşim için mekan kullanılmaktadır ama bu etkileşimler aynı zamanda mekanı üretirler.⁸⁵ İstanbul, sanayi, ticaret ve turizm yönüyle ön plana çıkmışken, yoğun bir göç almışken; İstanbul artık kendisi bir değer haline almıştır.

Lefebvre'e göre önemli olan, mekanın kapitalist toplumda nasıl üretildiği ve bu üretim sürecinde ortaya çıkan çelişkilerin analizidir. Lefebvre, Marx'ın tanımladığı kapitalist üretim ilişkileri ve üretici güçler arasındaki çelişkinin kentsel mekanda farklı bir boyuta ulaştığını ifade etmektedir.⁸⁶ Sermaye, mekana farklı bir işlevsellik kazandırmakta ve sermaye, mekanı bir meta haline getirmektedir.

Lefebvre, kent ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi açıklamak için sermaye dolaşımı kavramına başvurmuş ve birincil sermaye dolaşımı ile ikincil sermaye dolaşımı ayrımını yapmıştır. Bu ayrıma göre, birincil sermaye dolaşımı, herhangi bir mal

⁸³ Koç, age, 43.

⁸⁴ Henri Lefebvre, **Mekanın Üretimi**, çev. Işık Ergüden, bs.3 (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014), 26.

⁸⁵ age, 30.

⁸⁶ Aslanoğlu, age, 67.

üretiminde olduğu gibi, sermaye, fabrika, işçi, tüccar ve tüketici zincirinden oluşan klasik şemayı anlatmaktadır. İkincil sermaye dolaşımı ise, gayrimenkul yatırımlarından oluşmaktadır. Yani kapitalizm, mekânı da bir meta haline dönüştürmüştür ve artık kapitalizmle mekân arasındaki ilişkilerden bahsetmek yerine, kapitalizmin metalaştırdığı; coğrafi bir alan olmaktan çıkıp işlevsellik kazandırdığı bir mekân tasavvurundan söz etmek gerekmektedir.⁸⁷

Lefebvre'e göre, kapitalizm, malların mekânsal yerleşmede üretildiği bir aşamadan, mekanın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Böylece mekan, kapitalist üretimde, artık değerın yaratımında ve kar elde etmede etkili hale gelen bir metaya dönüşmüştür. Kapitalizmin kriz dönemlerinde sermaye sahipleri krizleri mekanı kullanarak çözmüşlerdir. Kapitalizm kendi iç çelişkilerine rağmen sürekliliğini, mekanı işgal ederek ve mekanlar üreterek sağlamıştır.⁸⁸

Lefebvre'e göre kentsel mekanın üretimi, zorunlu olarak, ona bağlı sosyal ilişkilerin yeniden üretimini de içermekte ve bu bağlamda, kentsel mekanın üretimi, kentin fiziksel mekanın planlanmasına ek olarak kent hayatının tüm yönlerinin üretimi ve yeniden üretimini içermektedir.⁸⁹ Böylece kapitalizm mekan yoluyla, krizlerini öteleyebilir, aşabilir hale gelmektedir. Kent yeniden üretimi ile kapitalizmin krizlerinin soğurulduğu bir mekandır.

Lefebvre kentsel devrim kitabında kenti aşağıdaki gibi tarif etmiştir.

Kent deyince ilk akla gelen zenginliklerin ve işaretlerin eş zamanlı birikimidir. Fakat şehrin oluşumu sürecinde yoğunlaşma her zaman bükülüp çatırdar. Başka bir merkez, başka bir periferi, başka ve farklı bir yer gereklidir. Kentin ürettiği bu hareket, kenti üretir. Yaratım durur; fakat bu yaratmak içindir. Dolayısıyla kent, saf bir formdur; karşılaşma noktası, birleşme yeri, eş zamanlılık...bu formun hiçbir özgün içeriği yoktur, fakat her şey ona gelir ve onda yaşar. Pratiğe bağlı somut bir soyutlamadır.⁹⁰

3.1.3.2. Kolektif Tüketim ve Toplumsal Hareketlerin Mekanı Olarak Kent

Castells, kentsel mekanın özgünlüğünü, kolektif tüketimin örgütlenmesinde görmektedir. Kentler, işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan eğitim, sağlık, konut gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarının sağlandığı mekanlardır. Castells, emek gücünün yeniden üretiminin büyük ölçüde kentsel ve kolektif bir tüketim konusu

⁸⁷ Koç, age, 43.

⁸⁸ Şengül, age, 14.

⁸⁹ Henri Lefebvre, 2014, 367.

⁹⁰ Henri Lefebvre, **Kentsel Devrim**, çev. Selim Sezer, 3. bs. (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013), 113.

olduğunu, kolektif tüketim alanında yaşanan krizlerin de kentsel toplumsal hareketlere yol açtığını belirtmektedir.⁹¹

Castells, kapitalist toplumda kentleri, emek güçleri ve sermaye arasında oluşan çelişkiler, bu çelişkiler sonucunda oluşan toplumsal hareketler ve toplumsal hareketlerin sistemi tehdit eden yıkıcı sonuçları önlemek için devletin ortak tüketim süreçlerine yaptığı müdahaleler çerçevesinde analiz etmektedir.⁹² Castells'in kentsel çalışmalar alanına en önemli katkısı yeniden üretim süreçlerinin yarattığı çelişkileri kentsel düzeyde sistematik ve ayrıntılı biçimde kavramsallaştırmasıdır.⁹³

Castells, kapitalist ilişkilerin, artık üretimin değil; kolektif tüketimin, başka bir deyişle devlet tarafından sağlanan hizmetlerin merkezi haline geldiğini ve emek gücüne ait enerji ve becerilerin yeniden üretilmesi için gerekli olan kentlere önemli bir rol yüklediğini savunmaktadır. Castells, ilgi alanını, mekanın nasıl üretildiği sorusundan, kentsel problemlerin nasıl üretildiği konusuna kaydırmıştır. Castells'e göre evler, okullar, ulaşım hizmetleri ve boş zaman faaliyetleri insanların günümüz sanayisinin ürünlerini tüketme yollarıdır.⁹⁴ Kent bu yönüyle yeniden üretimin mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketimin sürekliliği kentsel yaşam ile mümkün olmaktadır.

Üretim araçlarının toplumsallaşması, tüketim araçlarının artan toplumsallaşmasıyla birleşince; diğer bir deyişle, ortak hizmetler günlük yaşamın yapısında ve ritminde stratejik bir rol oynamaya başlayınca kentsel sorunlar giderek siyasi bir mesele haline gelmiştir.⁹⁵ Kent her şeyin yeniden üretildiği yerdir. Dolayısıyla, emeğin de yeniden üretildiği yerdir. Kentte yürütülen sınıf mücadelesi artık klasik şekilde olmayacaktır. Kentte yürütülen sınıf mücadelesi artık biçim değiştirmiş ve kentsel toplumsal hareketler haline gelmiştir. Hizmet sektörünün giderek büyümesi ile birlikte kentteki sınıfsal yapıyı yorumlarken, işçi sınıfı değerlendirmesi yapmak yetersizdir. Bu bağlamda ön plana çıkan hareketler, sınıf mücadelesinden ziyade toplumsal hareketlere dönmüştür. Yoksun kalma ise toplumsal hareketlerin itici gücünü temel faktörlerden biri olarak öne çıkan kaygı olmaktadır.

⁹¹ Manuel Castells, **Kent Sınıf İktidar**, çev. Asuman Türkün, 1. bs. (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014)

⁹² Muharrem Güneş, Baykal Tan. "1980 Sonrası Dönüşümün Yerele Etkisi: Yeni Yerel Katılım Biçimlerinin Genel Bir Eleştirisi", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 4.8-9-10 (2014).254

⁹³ Güllüpınar, **age**, 16.

⁹⁴ Castells, **age**, 216.

⁹⁵ **Age**, 123.

Castells, toplumun mekânsal biçimi, gelişimi, mekanizmaları gibi konular üzerinde durmaktadır. Ona göre, kentleri anlayanın yolu, mekânsal biçimlerin nasıl oluştuklarını ve dönüştüklerini kavramaktan geçmektedir. Kent ve mahallelerin mimari özellikleri ve planları, farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma ve mücadeleleri yansıtır. Castells, ekolojik kuramı içinde süreç boyutunun yer almaması nedeniyle eleştirmektedir. Castells'e göre bu kuramda statik bir yapı hakimdir. Ekolojistler, kapitalist süreçlerin ortaya çıkardığı kentsel mekanın doğal işleyişindeki bu ayrımlaşmaların değiştirilemeyeceğini öngörmektedirler. Ekolojik kuram, kent gelişimini doğal bir süreç olarak gördüğünden mekana dair bilinçli düzenleme ve planlamanın üzerinde durmamaktadır.⁹⁶

3.1.3.3. Sermaye Birikimi Olarak Kent

Harvey'e göre kapitalist kentleşme, üretim sürecinde ekonomik krize giren sermayenin, karlarını arttırmak amacıyla yatırımlarını daha karlı olan kentsel yapıyı çevreye yönlendirmenin sonucunda gelmiştir. Kapitalist girişimciler, azalan karlarını arttırmak amacıyla yatırımlarını daha karlı olan kentsel yapıyı çevreye yönlendirmenin sonucunda geliştirmiştir. Kapitalizm, içine girdiği krizleri mekânı tekrar üreterek, işgal ederek aşmaktadır. Nitekim, kapitalizm için kent mekânı alınır-satılır bir metadır. Kapitalist çelişkiler, sosyal adalet gibi konulara değinen bu yaklaşım, kenti diyalektik bir bakışla ele almakta; Marksist ekonomi-politik çerçevesinde analiz etmektedir.⁹⁷

Harvey'in kentleşme modeli, sermaye birikiminin hareket ve krizleri analizine dayanmaktadır. Sermaye birikim sürecinde emeğin yeniden üretimini sağlayan kentsel yeniden üretim, toplumsal çatışmalara neden olmaktadır. Bu, kırsal nüfusun özellikle yeni gelişmekte olan sanayi bölgelerine ucuz emek olarak çekilmesiyle başlayan bir süreçtir. İş umuduyla kente göç edenlerin sayısının artması, bir süre sonra kentleşme maliyetlerini karşılayamama gibi nedenlerle çatışmaya dönüşmektedir. Bu çatışmada emekçi sınıfların kentsel taleplerinin karşılanmasında yaşanan güçlükler, ayrıca bir çatışma kaynağı oluşturmaktadır.⁹⁸

⁹⁶ Güllüoğlu, **age**, 13.

⁹⁷ Adem Sakarya, "Kent Kavramı Ve Planlama Üzerine Deneme", <https://ademsakarya.files.wordpress.com/2014/02/kent-kavrami-ve-planlama-c3bczerine1.pdf>, [18.11.2015]

⁹⁸ David Harvey, **Sosyal Adalet ve Şehir**, çev. Mehmet Moralı, bs.4, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013), 198-200.

Kentleşme, gelişmiş kapitalizmin mekânı örgütlenme biçimidir; fiziksel çevreyi yapılandırma ve toplumsal ilişkileri örgütlenme biçimidir.⁹⁹ Kapitalizm bunu zenginlerin lehine olacak şekilde gerçekleştirmektedir. Kentlerin büyümesi ve gelişmesi, tesadüflerin değil; kapitalist sistemin özünü oluşturan sermaye birikim süreçlerinin bir sonucu olmaktadır.¹⁰⁰

Tarık Şengül'e göre kapitalizm, giderek artan biçimde kent mekânına kendi mantığını empoze etmektedir. Söz konusu bu süreç, bir yandan kentin metalaşmasına yol açıp kapitalizmin büyümesine olanak sağlarken, diğer yandan kapitalizmin üretim sürecindeki çelişkilerine benzer çelişkilerin kendisini kent mekânında da göstermesine yol açmıştır. Ancak Harvey'in de işaret ettiği gibi, böyle bir süreç, kendi mantığına uygun bir bilinç biçimini de ortaya çıkarmakta; karmaşıklaşan ve farklılaşan ilişkiler içinde sınıf temelli bir bilinç oluşum sürecinin örgütlenmesi zorlaşmaktadır.¹⁰¹

Harvey, ileri kapitalist dünyada, esas olarak finans, tüketim ve eğlence merkezleri niteliğiyle birbirleriyle yarışmaktan başka bir olanak bırakmamacasına kentler sanayisizleşmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır diye belirtmektedir.¹⁰² Kentlerin yapısal olarak dönüşüm geçirdiği, ve artık sanayi mekanları etrafında oluşmuş bir mekan olmadığını; ondan bağımsız bir olgu olmaya başladığını artık kentlerin tüketim, finans ve eğlence mekânı olduğu belirtmektedir. Sanayisizleşme süreci ile birlikte sınıfsal bağların daha kırılgan ve daha incelediği bir durum kendiliğinden gelişmektedir. Kaynakların sanayi üretimine aktarılmasından ziyade, kentin yeniden üretilip, yeni yaşam alanları yaratması ile birlikte oluşturabildiği rantın boyutları günümüz kentlerini ön plana çıkaran husus olmaktadır. Günümüz kentlerine bakmadan evvel kentin tarihsel olarak nasıl dönüştüğüne bakmak günümüz kentlerini analiz ederken faydalı olacaktır.

3.2. Kentin Tarihine Kısa Bir Bakış

Kentlerin tarihini tarım devrimi ve insanın mekânsal olarak bir noktaya yerleşmesi ile başlatmak mümkündür. Tarım devrimiyle birlikte gündeme gelen yerleşik hayata

⁹⁹ Harvey, *age*, 209-216.

¹⁰⁰ Mark Gottdiener, Michael T. Ryan, Ray Hutchison *The New Urban Sociology*, 5. bs. (USA: Westview Press, 2014), 133.

¹⁰¹ Şengül, *age*, 26-27.

¹⁰² David Harvey, *Post modernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*, çev. Sungur Savran. 7. bs. (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014), 166.

geçiş ve artık değerin açığa çıkması, kentlerin en önemli öncülü olmuştur. M.Ö. 3500-2500 yıllarında tarımsal artık ürünün oluşmaya başlamasıyla birlikte bu artığın biriktirildiği ve takas edildiği bir merkez olarak “kentler” ortaya çıkmıştır.¹⁰³ Son yıllarda yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 7400-6000 yıllarında Çatalhöyükte kente dair emareler kanıtlanmıştır¹⁰⁴. Kentlerin insanlık tarihinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

Batı'daki ilk kent toplulukları ise Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Bu kentler, yönetsel, siyasal, ekonomik işlevleri ve askeri örgütlenmesi nedeniyle "kent devleti" olarak da adlandırılmaktadır. Kırsal hinterlandında köylülere baş eğdirdikten sonra, bu kentler, kendi aralarında savaşılmaya başlamıştır. Bu savaşlar sonucunda hakimiyetini koruyabilen az sayıda kent devleti, yeni bir siyasi güç kazanarak işlev değişikliğine uğramış ve bölgesel devlet haline gelmiştir.¹⁰⁵

Roma İmparatorluğu ve dolayısıyla Roma Hukuku'nun ortaya çıkışı, yönetime ilişkin yeni arayışlar, güçlü iktidar, militarizm ve ticaretin gelişmesi Roma kentinin tarihe kattığı yeni durumlardır.¹⁰⁶ Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla başlayan Ortaçağ'da devlet ve toplum biçimlerini değişime uğratan gelişmeler, kentleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Kent devletleri yerini bağımsız kentlere bırakmıştır. Güçlü bir merkezi yapının ve devlet aygıtının bulunmadığı bu dönemde, kiliselerin kentteki ağırlığı artmış ve kentler dinsel bir çerçeveye bürünmüştür.¹⁰⁷ Yeni ticaret yollarının gelişmesi ve Doğu ile ilişkilerin artmasına neden olan Haçlı Seferleri ile birlikte, ekonomik anlamda gelişen kentlerin sayısı 12. Yüzyıl'dan itibaren artmış ve bu yüzyılda yaşanan gelişmeler, Ortaçağ kentlerinin kendi içinde kapalı yapısında çözümlere yol açmıştır.

Ticari canlanmanın en önemli sonuçlarından biri, kentlere göçün ve kent nüfusunun artması olmuştur. Kentlerde nüfusun yoğunlaşması ve ticaretin büyümesiyle beraber yeni bir iş bölümü gündeme gelmiş ve buna bağlı olarak üretim ve ticaret ayrılmıştır. Söz konusu ayrışma, uzmanlaşmış bir tüccar sınıfının (burjuvazi) doğuşunu da

¹⁰³ İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz, “Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.5, (1983): 1225.

¹⁰⁴ Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya), <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,46251/catalhoyuk-neolitik-kenti-konya.html>, [10.02.2016].

¹⁰⁵ Ernest Egon Begel, “Kentlerin Doğuşu”, **Cogito Dergisi**, s.8, (1996): 10.

¹⁰⁶ E Torunoğlu, “Klasik Burjuva Kentinin Sanayi Kentine Dönüşümü” **İskenderiye Yazıları Dergisi**, s.10, (1997): 14-20.

¹⁰⁷ Kaygalak, **age**, 46-47.

beraberinde getirmiştir.¹⁰⁸ Zamanla ekonomik anlamda gücünü artıran burjuvazi, feodal beyler ve piskopos gibi kentin ilk sahipleriyle, kimi zaman savaşılar kimi zaman anlaşarak sonradan modern devletin üzerinden yükseleceği farklı bir uygarlığın gelişmesinin yolunu açmıştır. Başka bir deyişle, 13 ve 18. yüzyıllar arasında feodal ekonominin tıkanması, ticaret burjuvazisinin güçlenmesi, bu yeni sınıfın belirleyiciliğinde "klasik burjuva kenti" olarak adlandırılan yeni bir kent yapısını ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁹ Lefebvre, burjuvazinin ortaçağda kentin merkezlerine alınmayıp, belli noktalarda kalmaları konusunda ısrarcı olduğunu; fakat ortaçağın sonlarında ürünlerin, pazarın ve satıcıların içeriği fethedecek şekilde kente nüfuz ettiklerini belirtmektedir.¹¹⁰

Bumin'e göre, kentleşme açısından bu dönemde yaşanan bir başka önemli gelişme de kentler arası ticaretin gelişmesine ve manifaktür üretimin yaygınlaşmasına bağlı olarak kentlerde tarım dışı üretimin artması ve kentin kıra olan bağımlılığının azalmasıdır. Bunların sonucunda, ticaretin gelişmesinin ve kentlerin zenginleşerek güç kazanmasının temel toplumsal gücü olan burjuvazi, bu dönem içinde giderek kentin yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır.

Bu gelişmeler aynı zamanda, gücünün kaynağını "ulus" tan alan yeni bir devlet yapısının doğmasına neden olmuş ve günümüze kadar gelen laik, modern ulus-devlet biçimini ortaya çıkarmıştır.¹¹¹ Sanayi devrimini izleyen göç hareketleri ve sermaye birikimi ile birlikte kentlerde ekonomik açıdan giderek güçlenen burjuvazinin, kent yönetiminde etkinliğini arttırması ile ulus-devletlerin önü açılmıştır. Nitekim, toplumsal ilişkilerin geleneksel tarım toplumundan farklı biçimde, yerel bağlamından koparılarak yeni ve yerele bağımlı olmayan bir zaman ve mekan bağlamına oturtulması, toplumdaki kişilerin eskiden bilmedikleri bir belirsizlik ve risk ortamıyla karşı karşıya gelmesi demektir. Bu nedenle yeni düzende dengeyi sağlayacak mekanizma olarak ulus devlete ihtiyaç duyulmuş, ulus devletin toplumun tutkalı olma rolünü üstlendiği bir dönem başlamıştır. Hegel'in *etik devlet* olarak kavramsallaştırdığı devletin rolü, de toplumdaki kişilerin zararlı yönlerini kontrol eden, dengeleyen ve birlikteliği sağlayan unsur olarak tarif edilmiştir.¹¹²

¹⁰⁸ Tekeli, Gülöksüz, **age**, 1226.

¹⁰⁹ Kürşat Bumin, **Demokrasi Arayışında Kent**, (İstanbul: Ayrıntı yayınevi, 1990), 51.

¹¹⁰ Lefebvre 2013, 27.

¹¹¹ Tekeli, Gülöksüz, **age**, 1226.

¹¹² Georg Wilhelm Friedrich Hegel. **Tarihte Akıl**, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi), 2015.

Burjuvazinin ekonomik ve siyasal anlamda gücünü artıran en önemli gelişme 18. Yüzyıl'ın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi'nin sonucunda, kentlerin fiziksel çevresini değiştirmiş ve daha önce yaşanmamış bir şekilde hızlı ve yoğun bir biçimde kente göçen işçi ve işsizler Ordu'sunun kentlerdeki fabrikalar çevresinde yerleşmeye başlamasına yol açmıştır.¹¹³ Bumin'e göre böylece "fabrika", "demiryolu" ve "bakımsız konut alanları" kentleri simgeleyen temel unsurlar olmuştur. Ticaret ve sanayi sermayesinin ayrışarak toplumdaki iş bölümünün daha karmaşık hale gelmesine neden olan sanayi devrimi, bir yandan kapitalist üretim tarzını geliştirirken yeni bir sınıfsal kategori olarak modern işçi sınıfının (proletarya) doğuşunu da beraberinde getirmiştir.¹¹⁴ Sermayenin kırdan çıkan zenginliklerin ürünü olmasına rağmen; kent, sermaye birikiminin mekanı olmuştur.¹¹⁵ Yeni bir yaşam merkezi olarak ortaya çıkan kentlerde iş bölümü ve uzmanlaşmanın yanında, kentin kontrol ettiği tarımsal artığın büyümesi, devlet aygıtının gelişmesinin de zeminini hazırlamıştır. Toplumda, kente özgü sınıfsal farklılaşmanın belirmesi ve hakim sınıfların ortaya çıkışı da bu gelişmelerle eş zamanlıdır.¹¹⁶ Keyder'e göre, yerelin mekânsal ifadesini oluşturan kentlerin iktidarları ile ulus-devletlerin iktidarları ters orantılı olmuştur.¹¹⁷ Ulus devletler iktidarını pekiştirdikçe kentin iktidar alanlarının daralması kaçınılmazdır, çünkü ikisi de aynı kaynaktan beslenmektedir.

Metaların kitlesel üretime dayalı olan kapitalist üretim tarzıyla birlikte, küçük üreticiliğe dayalı eski zanaatların çoğunun ortadan kalkmaya başlaması da bu zanaatkarların işçi sınıfına katılmasına neden olmuştur. Bu dönemden itibaren işçi sınıfının genişlemesinde önemli rolü olan bir başka dinamik ise, sanayi üretimi karşısında gerileyen tarımsal üretim alanlarında çalışan köylülerin büyük bir kısmının kırdan koparak, ekonomik açıdan daha geniş olanaklar sunan kentlere yönelmesidir.

Toplumsal formasyonda meydana gelen bu dönüşümler, kentin sanayi sermayesinin egemenliğinde yeniden örgütlenmesinin ürünü olan *sanayi kenti*'ni ortaya çıkarmıştır. Bu evrede; kentler, hem sanayi üretimi için gerekli işgücünün istihdam edildiği bir mekana, hem de bu üretim açısından bir pazar durumuna gelmiş ve

¹¹³ Bumin, *age*, 66.

¹¹⁴ Tekeli, Gülöksüz, *age*, 1228.

¹¹⁵ Lefebvre, 2013, 28.

¹¹⁶ Tekeli, Gülöksüz, *age*, 1226.

¹¹⁷ Çağlar Keyder, *Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına*, (İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, 2000), 185.

şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde burjuvazinin yalnızca kar amacıyla el koyduğu bir alana dönüşmüştür. Bunun nedeni, iktidarı "ulusal egemenliğe dayanan devlet" aracılığıyla kullanan burjuvazinin, kendi çıkarlarını "toplum ve devlet" çıkarı haline getirme olanağını yakalamasıdır.¹¹⁸

Sanayi kentinde bireylerin kanunlar önünde eşitliği ilkesi, kent içindeki siyasi ayrıcalıkları geçmişte bırakmıştır. Bu görünümüleriyle kentler, özellikle kırdan yaşayanlar açısından özgürlük vaat eden yerler olarak algılanmaya başlanmıştır. Ancak, sanayi kentlerinin ekonomik yapısından kaynaklanan sınıfsal eşitsizlikler, bu özgürlük vaadinin gerçekleşmediğini ve gerçekleşmeyeceğini göstermiş; 19. Yüzyıl'da şiddetli sınıfsal çatışmaları gündeme getirmiştir. Lefebvre'e göre, geçmişte ender olan bazı ürünler, yeni üretim teknikleri sayesinde artık boldur. Ekmek ve genel olarak beslenme ürünlerinin üretimi artarken; kentlerin gelişmiş kesimlerinde, aşırı bir bolluk mevcutken; banliyölerde besin ürünleri kıtlığı mevcuttur.¹¹⁹ Bu koşullarda mevcut paylaşım sorununun oluşturacağı krizlerin kontrol edilebilmesi problemi doğmuş; devlet aygıtının işlevlerinden biri, bu problemleri kontrol edebilmek olmuştur.

İngiltere ve Kuzeybatı Avrupa'da sanayi kentini ortaya çıkaran gelişmeler bu bölgeyi dünya ekonomisini denetleyen bir merkez haline getirirken; bunun dışında kalan coğrafyalarda da bir "sömürgeleşme" ya da "yarı-sömürgeleşme" süreci yaşanmıştır. Sanayileşen bölgeyle hammadde dışsatımı ve sanayi malı alımına dayalı olarak sürdürülen ilişkiler sonucunda, sömürge ya da yarı sömürge durumundaki bu ülkeler, sanayiye sahip olmadan sanayileşmenin etkilerini yerleşme yapılarında göstermeye başlamışlardır. Rio, Bombay, Calcuta gibi hammadde kaynaklarının ve maden yataklarının bulunduğu önemli ulaşım yollarının geçtiği yerlerdeki liman kentleri, sanayileşmeye bağlı olmadan nüfusun yoğunlaşmasına dayanan bir kentleşme deneyimi yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından siyasal bağımsızlığını kazanan bu ülkelerde hızlı bir kentleşme yaşanmış fakat bu aynı derecede hızlı bir sanayileşme ile koşut gerçekleşmemiştir.¹²⁰

Özellikle otomobil, ulaşım ve haberleşme alanlarında belli gelişmeler kaydedilse de, bu ülkeler yeterli bir sanayileşme düzeyine erişememiştir. Böylece, "azgelişmiş"

¹¹⁸ Kaygalak, **age**, 35.

¹¹⁹ Lefebvre, 2013, 30.

¹²⁰ Tekeli, Gülöksüz, **age**, 1229.

olarak tanımlanan bu ülkelerde "hizmet" kesiminde ve "enformel sektör"de çalışan gecekondu oturan yığınlarla yeni bir tür kentleşme deneyimi söz konusu olmuştur.¹²¹ Bu ülkelerin kentleşme sürecinde, büyük kentlerin orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı büyümesi tek egemen/büyük kentleri ortaya çıkarmıştır. İstanbul, Rio, Bombay gibi kentler, nüfus yoğunluklarının ülkedeki nüfus yoğunluğuna oranla önemli farklılıklar oluşturduğu kentler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

20. Yüzyıl'da gelindiğindeki kentler Ruşen Keleş'e göre, kentlerin yapısında mekânsal doku başta olmak üzere pek çok boyutta değişimler ortaya çıkmasıyla birlikte açıklanabilir. Sanayi ve yerleşim alanlarının kent çevresine taşınmasını ve kentin daha geniş bir alana yayılmasını sağlayan nüfus artışı, sermaye birikiminin yoğunlaşması ve teknolojik buluşlarla -telefon, elektrikli tramvay, metro, elektrikli asansör, otomobil, kamyon gibi taşıma araçlarının yapılmasıyla- birlikte, 19. yüzyıl sanayi kentinden ölçek ve nitelik olarak çok farklı metropoliten yerleşmelerin doğuşu söz konusu olmuştur. Günümüz kentleşmesini de niteleyen kentsel bir gelişme biçimi olmaya devam eden metropolitenleşmeyi tanımlayan özellik, denetim, eşgüdüm ve yönetimle ilgili işlevlerin yoğunlaşarak kent merkezinde (anakent) kalırken, fiili üretimin (imalat sanayi) ise teknolojik gelişmelere bağlı olarak kent dışına (alt kentler) taşınmasıdır. Böylece, merkezde bir anakent, bunun çevresinde yer alan konut alt kentleri, toptancı kasabaları ve tarım alanlarından oluşan bir yerleşme sistemi ortaya çıkmaktadır.¹²²

Keleş'e göre, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeleri içeren genel belirleyenler dışında, azgelişmiş ülkelerdeki metropolitenleşme süreçlerinde etkili olan bir başka olgu, göç olgusudur. Göreli olarak ileri teknoloji sanayinin tek egemen kentlerde yoğunlaşması ve topraktan kopan nüfusun tek egemen kentin sınırlarına yakın ya da sınırları dışında kalan yerlerde birikmesi, bu bölgenin hızlı bir gelişme içine girmesine ve metropoliten yapı özelliği kazanmasına yardımcı olmaktadır.¹²³ Böylece, bu ülkelerde kentleşme süreci tamamlanmadan metropolitenleşme aşamasına geçilmiş olmaktadır. Kentleşme süreci olağan seyrinde gelişmediğinden

¹²¹ Mike Davis, **Gecekondu Gezegeni**, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2010), 47.

¹²² Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), 34.

¹²³ **age**, 35.

yoğun göç akımı ile oluşan kentsel krizden kurtulmanın yollarını, kentsel dinamikler belirlemeye başlamaktadır.

Kentleşme tarihine dair bu bilgiler ışığında bakıldığında, kentin, ortaya çıktığı tarihsel koşullar ve toplumsal formasyona bağlı olarak farklı özellikler sunduğu görülmektedir. Tarihin her aşamasında farklı işlevleri, boyutları öne çıksa da kentler daima ekonominin belirleyiciliği altında şekillendiği sonucuna varılabilir. Kentin tarih içinde değişen işlevleri ve boyutları farklı kent yaşamı ve kentlilik biçimlerini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle sanayi devrimi sonrasındaki toplumsal formasyonda kentlerin ulus devletin oluşumunu sağlayan etmenlerden biri olması ve sonrasında birikim süreçlerinde öncül rolü üstlenmesi, ticari ilişkilerin ve üretimin merkezileştiği alanlar olması sebebiyle göçün yoğun olarak gözlemlendiği alanlar olmuştur.

3.3. Küreselleşme ve Kent

Keyder, günümüzde, ulusal ekonominin devlet eli ile inşa edildiği kapalı yapıdan çıkılmaya çalışıldığını; küreselleşen dünyada kentlerin, toplumların ekonomik kalkınmalarını belirleyen temel birimler haline geldiklerini belirtmektedir.¹²⁴ Küreselleşme bağlamında kentleri analiz eden literatürde küresel kentler ve dünya kentleri kavramları üzerinden küreselleşme ve kent ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

*Dünya kenti*¹²⁵ kavramı kapsamlı bir küreselleşme söylemi içinde ortaya çıkmıştır. 1980'lerden sonra ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan olağanüstü gelişimler sayesinde dünya küreselleşme denilen mal, sermaye, hizmet ve bilgi akışının uluslararası ölçekte hızlandığı bir döneme girmiştir. Geçişliliğin hızlı bir şekilde sağlanabildiği yeni dünya düzeninde, bazı kentler sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal özellikleriyle ön plana çıkarak mal, bilgi sermaye akışının küresel ölçekte merkezi haline gelmişlerdir. Ulusal konumlarının dışında ve ötesinde ekonomik, sosyal ve siyasal olarak küreselleşen dünyada belli roller üstlenen ve küresel dünyaya dahil olan bu mekanlar dünya kentleri olarak tanımlanmaktadır.¹²⁶

¹²⁴ Çağlar Keyder, **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 17.

¹²⁵ John Friedman, "The World City Hypothesis", **Development and Change**, s.17, (1986), 73.

¹²⁶ **age**, 85.

Dünya kentlerinin gelişimini emek sermaye ilişkisi çerçevesinde irdeleyen Fuat Ercan, küresel kentler için özellikle sermaye birikiminin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Dünya kentlerinin bütünsel kapitalist güç ilişkilerinin ve buna bağlı olarak ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olduğunu iddia eden Ercan'a göre, finansal ilişkilerin dünya ölçeğinde bütünleşmesi, meta üretiminin dünya ölçeğinde gerçekleşmesinin sonucudur. Üretimin yayıldığı mekanlarda yaratılan değerlerin, meta biçimine dönüştürülme zorunluluğu ve sermayenin uluslararasılaşması, dünya ölçeğinde işleyen bir trafik yaratmaktadır. Bu şekilde, sermaye birikiminin aşırı yoğunlaştığı, merkezileştiği ve üretim sürecinin ise parçalanarak bütün dünyaya yayıldığı bir dönemde sermayenin mülkiyeti ve meta akışlarının kontrol edilmesi çok daha önemli bir hale gelmiştir.¹²⁷

Harvey, Marx'ın Grundrisse'de kullandığı kavramı kullanarak, küreselleşmeyi ana mekânsal ve zamansal sabitler (tempora- spatial fix)'in değişimi üzerinden açıklamaktadır.¹²⁸ Neo-liberal yeniden yapılanmanın üretim alanındaki izdüşümlerinden en önemlisi, üretim sürecinin parçalanarak farklı mekanlara dağıtılmasıdır. Bu durumun ulus devleti sermayenin değerlendirilmesinde temel mekânsal birim olmaktan çıkardığı, onu aşan ilişkiler ağı ve sermaye birikim tarzları doğurduğu görülmektedir. Bu gelişmelerle birlikte; dış ticaret ilişkilerinin yoğun olduğu yerlerdeki başta olmak üzere kentsel bölgeler, uluslararası bağlantı noktaları olarak yeni işlevler kazanmıştır.

Küreselleşme söyleminin mekânsal kurgusu içinde dünya ölçeğinde mal, hizmet, bilgi ve sermaye akışında önemli birimler haline gelen bu mekanların yörelerine sermaye çekmek için birtakım avantajlar sunarak, diğerlerinden farklılık yaratmak zorunda oldukları sıkça vurgulanan bir noktadır. Bu söylemin en güçlü olduğu 1990'lı yıllardan beri, sermayeyi cezbetme çabası, kentleri yoğun bir rekabete itmektedir. Bu, aynı zamanda, kentin ve imgesinin bir ihraç malına dönüştüğü bir süreç olmuştur. Karşılaştırmalı üstünlükleri olan coğrafi konuma, teknolojik alt yapıya, servislere, insan kaynaklı kalitelere sahip düğüm noktaları konumundaki kentlerin bu süreçte öne çıktığı belirtilmektedir.¹²⁹ Sermayenin küresel akışından

¹²⁷ Fuat Ercan, "Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul", **Toplum ve Bilim**, s.71, (1996): 61-96.

¹²⁸ Harvey, 2011, 80-83

¹²⁹ Oğuz Işık, "Globalleşme Süreci Ve Kentin Kentliliğin Değişen Anlamları, Birikim Dergisi, (1994): 99.

dışlanmamak için diğer kentlerden farklılıklarını vurgulamak, rekabet halindeki kentler açısından özel bir önem taşımaktadır.¹³⁰

1970'lerde yaşanan ekonomik krizin ardından, çözüm arayışları kapsamında ortaya çıkan yapısal dönüşümlerin, zaman ve mekanda kayma yaratarak modern insanın dünyaya ilişkin konumunu değiştirdiğini ve onu kimliğini yeniden kurma arayışı içine soktuğunu belirtilmektedir. Harvey'e göre, dünya üzerinde üretilen ürünlere ve farklı mekanlara erişimdeki hızlı değişim ile modadaki ve yaşam tarzlarındaki değişimin insanların işleri ve sahip oldukları değerler konusunda ortaya çıkarttığı derin belirsizlik ve kişisel güvensizlikle şiddetlenen bu kimlik arayışına post-modernizm, o dönemde geniş bir önermeler dizisi olarak yanıt vermiştir.¹³¹ Mekâna sabitlenmiş bir hayattan ziyade artık, daha mobilize bir hayat yaşayan insanlar için, kişilerin kendilerini tanımlama ve tanıtmada başka türlü etkenlerin post-modernizm yoluyla öne çıkarıldığı bir kimliklenme yaratıldığı görülmektedir.

Aldığı göçlerle büyüyen dünya kentlerinde, kent mekanı sürekli değişim geçirmektedir.¹³² Yeni şekillenmeye başlayan sistem içinde ekonominin motoru olarak kentler veya bölgeler ön plana çıkmaya başlamışlardır. Artık, belirli bir ulus devlet içinde yer alan ve söz konusu ulus devletin bir parçası olan kent tanımlamaları yerine; tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen ve bunun için küre üzerindeki diğer kentlerle sürekli bir yarış içinde olan ve bu süreci etkileyen ve ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır. Kentlerin bu süreçte yer alabilmesi ve küresel sermayeyi çekebilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmaları ve çeşitli girişimlerde bulunmaları gereklidir. Çünkü, küreselleşme sürecinde sadece bazı kentler ön plana çıkarak cazibe noktası olurken, bazıları önemsizleşmektedir. Bu gelişmeler, kendilerini yenileyemeyen eski sanayi kentlerinin küresel ilişkiler ağının dışında kalmaları, bu ağın ortaya çıkardığı refahtan pay alamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu noktada "yarışan kentler" kavramı ön plana çıkmaktadır.¹³³ Yarışan kentlerde mühim olan kentin sermayeyi ne kadar çekebildiğidir, sermayenin yoğunlaşmasının zorlaştığı kentlerde sermayenin diğer kentlere geçişinin kolaylaşması sayesinde,

¹³⁰ Harvey, 2011, 101-102.

¹³¹ Harvey, 2003, 58.

¹³² Servet Sarıoğlu, Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri: Dünya Kentleri ve İstanbul Örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 96.

¹³³ Şafak Kaypak, "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler." *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* c. 14 s. 1 (2013): 344-345.

kentler olan sermayeleri tutmak ve yeni sermayeleri de çekmek için sürekli diğer kentler ile bir yarış halindedir.

Ercan'a göre dünya kentleri merkez ve çevre ülkelerde yer alan kentler temelinde bir sıralamaya konulmaktadır. Kentler arasında yapılan hiyerarşik sıralamaya göre, merkez ülkelerde yer alan New York, Londra, Tokyo ilk sırada gelmektedir. Bir alt kademedeki, Frankfurt, Zurich, Amsterdam, Chicago, Sydney, Hong Kong gelmektedir. Çevre ülkelerdeki Sao Paulo, Mexico, Singapur, İstanbul ise hiyerarşinin alt sıralarındaki dünya kentleridir.¹³⁴ Küresel ağa eklemlenmiş (yeni düzenle bütünleşmiş) kentlerin öne çıktıkları, diğerlerinin ise geleneksel yapılarını sürdürdükleri belirtilmektedir. Öne çıkan kentler incelendiğinde, bunların özellikle metropoliten kentler (bazen de mega kentler) oldukları görülmektedir. Bu durum şaşırtıcı değildir. Keza küreselleşme döneminde ekonominin motoru metropoliten kentler olmuştur.¹³⁵

Lefebvre Dünya kentleri kavramı yerine *izotopi* kavramını kullanmaktadır. Coğrafi bir terim olan izotopi, yükselti eş değerliliği alanlarını belirleyen kesitleri ifade etmek için kullanılır. Lefebvre'e göre ulus devlet sınırları içerisindeki kentleri aynı kefeye koymak mümkün olmamakta, ancak küresel ekonomideki gücü birbirine yakın olan kentlerin denkliğinden bahsedilebilmektedir.. Aynı izotop içerisinde bulunan kentler arasındaki rekabet ve ticaret kapitalist ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktadır.

Castells ve Harvey, küreselleşme öncesinde “space of place” yani kentlerin tek tek ele alındığı yapının yerini, küreselleşme sonrasında “space of flows” yani akımlara dayalı mekanın aldığını ileri sürmektedirler. Mekanın bir sabitlik üzerinden değil; bilakis hareketliliği ve akışkanlığı üzerinden önem atfedilmiştir. Dolayısıyla artık kentlerin tek başlarına nüfus, istihdam, ithalat, ihracat gibi verilerinin fazla bir anlam ifade etmediği savunulmaktadır. Mekanları sınıflandırmada, gelenekselin ötesine geçen, yeni yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada kentlerin, küresel akımlar

¹³⁴ Fuat Ercan, **Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001), 73-74.

¹³⁵ Kemal Demir, Suat Çabuk. "Türkiye’de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi." **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.28 (2010): 197.

(flows) ve ağlar (networks) içerisindeki konumlarına göre “kent güç” veya “kent etki” düzeylerinin belirlenmesi üzerine çalışmalar yapılmaktadır.¹³⁶

Neo-liberalizm ve küreselleşme ile yeniden biçimlenen kenti Lefebvre yeni boyutlarıyla yeniden “şehir, doğaya ve emeğe ait olan, başka yerde doğmuş her şeyi kendisine çağırır. Kendisi hiç bir şey yaratmaz; yaratımları merkezileştirir. Diğer yandan da her şeyi yaratır.”¹³⁷ biçiminde tanımlamıştır. w Üretimin kentte hiç yapılmaması ya da çok az sayıda yapılması, ya da çok yapılması yeni dünya düzeninde kenti uluslararası düzlemde öne taşımaz; öne taşıyan ana gösterge, kentte gerçekleşen tüketimdir. Sermayenin biriktiği, metaların biriktiği kentlerin bizzatı kendilerinin meta olduğu; bununla birlikte kentin akımların mekanı ve yoğun insan nüfus hareketliliğinin yaşandığı alan olarak tarif edildiği görülmektedir.

3.4. Kentlilik, Kentleşme ve Göç

3.4.1. Kentlilik

Kentlilik modernizme göre göç edenlerin kente uyum sağlama kriteri üzerinden değerlendirilebilirken; post-modernizmde kentliliğin kriterleri değişmiştir. Kentliliği ve kentleşmeyi analiz ederken üretim ilişkilerine bakmak faydalı olacaktır. Üretim teknikleri ve ilişkileri kentliliğin yeniden üretilmesinde temel etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Modernleşme teorilerinde kentsel yaşamla uygarlık arasında yakın bir ilişki olduğunu varsayan görüşler yaygındır. O kadar ki, bu görüşler, kimi dillerdeki kent ve uygarlık karşılığı sözcükler arasındaki benzerliği de kanıt olarak kullanma eğilimindedirler. Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city, civitas), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmektedir. Yunanca’daki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politiae) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (civilité) ve görgü (urbanité) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır.¹³⁸

¹³⁶Manuel Castells, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür: Kimliğin Gücü**, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2008)’den aktaran Kemal Demir, ve Suat Çabuk, Türkiye’de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi s.28.1 (2010), 197.

¹³⁷ Lefebvre, 2013,113.

¹³⁸Ruşen Keleş, "Kent ve Kültür Üzerine." **Mülkiye Dergisi** c. 29 s.246 (2005): 13.

Kentin uygarlık ile eş anlamlılığını kuran bu görüşlerde kıyın ve köyün daha muhafazakar oldukları vurgulanmaktadır. Kır daha geride kalmış daha karanlık olarak tarif edilirken, kentin daha ilerici ve aydınlık olduğu metaforları hem teorilerde, hem sanatta da çoğunlukla kullanılan bir motif olmuştur.

Modernizme göre kent; kırdan kente kitlesel bir göçle, sanayileşmeyle, makineleşmeyle, mimari çevrede büyük bir değişimle, kentsel sosyal hareketlerle ilişkilendirilmekte ve dev ölçeklere varmış kentsel gelişmenin barındırdığı psikolojik, sosyolojik, teknolojik, örgütsel, politik sorunlarla başa çıkma arayışındaki modernist hareketlerin fişkırmasına zemin hazırlayan bir toprak olarak tanımlanmaktadır. Ulus devletin sınırları içinde bir dayanışma duygusu olan, hareketliliği yüksek, sürekliliğe sahip, kültürel homojenliği olan, birbirleriyle anonim ilişkiler içinde olan bireylerin oluşması, yeni ortaya çıkan toplumsal bir sistem olan kapitalizmin işlerliği için gereklidir.¹³⁹

Kendisini toplumdaki farklılaşmaların giderilmesi ve son aşamada, evrensel ve hukuk önünde eşit bireylerden oluşan bir bütünün yaratılmasını sağlayacak toplumsal bir proje olarak sunan modernleşmeci bir çerçeveye göre, kırdan kente göç edenlerin kentle bütünleşmesi toplumsal bir amaçtır. Kent yaşamı; bireysellikler üzerinden kurulmuş toplumsal ilişkiler, üretim biçiminin yabancılaştırıcı etkisi ve kurumsal yapısının karmaşıklığı gibi olgular nedeniyle, kırdaki geleneksel yapıdan oldukça farklı görünümler sunmaktadır. Kıyın mekanik ve tek düze hayatının aksine, kentin oluşturduğu komplike ve organik ilişkiler ağları dolayısıyla farklılıklar temellenmektedir. Buna karşın modernleşmeciler, göçle gelenlerin bir şaşkınlık devresinden sonra kentteki kurum ve ilişkiler içinde yer aldıkça kente özgü davranış, düşünce ve algılama biçimlerini de benimseyeceklerini varsaymaktaydılar. Göçmenler kentte yaşayarak, kentteki ilişkilere dahil olarak, kentin gerektirdiği biçimsel yaşamı kabullenmek ve ona uyum sağlamak zorunda kalacaklardı. Modernist perspektife göre, köy yaşamından kopup, kentli yaşama geçişin sağlanması kentsel ilişki ağlarına dahil olmak ile mümkün olacaktır.

Sosyo-kültürel açıdan kentlileşmenin tanımını, kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme,

¹³⁹ İlhan Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, (İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 2011), 73.

davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesi şeklinde yapmak olanaklıdır.¹⁴⁰ Bu bağlamda Kent yaşamına ayak uydurabilme kentleşmenin temel kıstası olarak değerlendirilmektedir.

Bayhan'a göre kır ve kent toplumu arasındaki farklılıklar, göçmenlerin kent toplumuna uyum sorunlarını da beraberinde getirir. Göçler sonucu kentte biriken nüfus, bir yandan işsizlik, konut, ulaşım, sağlık, eğitim vb. sorunlarla uğraşırken diğer yandan, yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntı ve çatışmaları yaşar.¹⁴¹ Çünkü kente geliş, yaşama alışkanlıkları ve davranışlarda birtakım değişimleri de göç edenlerin önüne bir gereklilik olarak koymaktadır. Ana akım kentsel çalışmaların "kentlileşme" dedikleri de tam olarak budur. Kırdaki geniş aile yapısının parçalanarak çekirdek aileye dönüşmesi; örf, adet ve geleneklerin kentsel varoluşu karşılayacak biçimde yeniden yorumlanması; kentsel yaşamın göçmenlere yeni bir dünya görüşü sağlaması bu değişimlerden bazılarıdır.

Üretimin sınır ötesi mekanlara kaydırılabildiği; fabrika merkezli kentlerin nüfus yoğunluğu bağlamında fabrikaların daha da ötesine geçtiği; formel işlerin daha ulaşılmaz ve daha da azaldığı bir evrede kent içerisindeki servis hizmetlerinin daha ön plana çıktığı; üretimin merkezi konumunu kaybettiği yeni dünya düzeninde enformel sektörlerin giderek çoğaldığı; dolayısıyla da modernitenin dayandığı tek bir kentliliğin aksine bir çok farklı kentliliğin olabileceği; farklılıklar üzerinden üretimin daha rahat dağıtılabileceği mottosu post-modernizmin sunduğu kentlilik tanımını kent içerisindeki faaliyetler üzerinden yapılandırmıştır.

Neo-liberalizm, sermayenin yeniden yapılanmasına ilişkin politikalar önermiştir. Bu politikalar; mal ve para piyasalarının uluslararasılaştırılmasının hızlandırılması, piyasaların serbestleştirilmesi, devletin ekonomik ve sosyal politikalarının yeniden yapılanması (düzenleme dışı bırakma/deregülasyon), işgücü piyasalarının yeniden yapılanmasıdır (esnekleştirme). Bu politikaların uygulanıyor olması, modernitenin önerdiği kentleşmeden başka türlü bir kentleşme ve kentlilik önermiş; post-modern doktrin daha ön plana çıkmıştır. Kentin kendisi bu evrede bir yapı sökülümüne uğramış olduğu için, insanları kentte tutan şey kentteki sanayi üretiminden dolayı oluşan yaşam olmaktan çıkıp, ticari operasyonların yapıldığı, bir yaşam alanı halini almıştır.

140 Hüseyin Bal, Kent Sosyolojisi, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), 64.

141 Vehbi Bayhan, "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme." II. Ulusal Sosyoloji Kongresi (1997)'den aktaran Mustafa Şen. "Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi." Çalışma ve Toplum, c. 40 s.1, (2014): 245.

Kentteki insanları artık kent yaşam normlarına ne kadar uyum sağladıkları kıstası üzerinden değerlendirmek ortadan kalkmış, kentteki ticari faaliyetlerde ne kadar bulundukları daha önemli bir husus haline gelmiştir.

Ekonomik yeniden yapılanma süreciyle bağlantılı olarak yeni teknolojilerin ortaya çıkışı dolayısıyla üretim tekniklerinin değişimi gözlemlenmiştir. Üretim sürecinin ayrışması, tüketici gruplarının farklılaşması ve post-modern farklılık politikalarının 'bütüncül kent kültürü' düşüncesinde yarattığı aşınma sürecinin.¹⁴² kentlerde farklılaşmaları kutsayan bir tutumla iç içe geçtiği görülür. Bu bağlam içerisinde bir farklılığa işaret eden "göçmenlik" konumuna ilişkin algı da değişmektedir. Göçmenler daha önceki evrede yedek iş gücü ordusunu kalabalıklaştıran, ve iş gücü piyasalarını olumsuz etkileyen bir sonuca sebep olurlarken; artık yeni düzende kentsel yeniden üretim için olumlu bir fayda oluşturan bir hal almışlardır. Bu sebeple de kentte artık farklılıkların kabul gördüğü, farklılıkları daha çok çekmeye çalışan bir çaba ortaya çıkmaktadır.

Post-modernizm, kent mekanının farklı gruplarca, özellikle modernizmin dışladığı marjinal gruplarca da kullanıldığını vurgulayarak kentlerde tek homojen bir kültürün kurulması ve sürdürülmesi için gerekli koşulların bulunmadığını ileri sürer. Kentlerde homojen bir kültürden söz edilemeyeceği düşüncesinden hareketle de post-modernizm, modernizmin kente göç eden bireylerin giderek kentli olduğu söylemine karşı çıkar. Bu post modern çerçeve içinde kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç edenlere aktarılacak bütünsel bir kentli kültürünün mekanı olduğu düşüncesine yer yoktur.¹⁴³ Kentin kendisi bir kırılma yaşadığı için kentlilik de beraberinde yapı sökülmesine uğramış, farklılıkların barındırıldığı mekanlar olmuşlardır.

Ekonominin Fordist biçimde örgütlendiği dönemde, kente göç edenlerin önemli bir kısmının, yedek iş gücü olduğu ve fabrikalarda iş bulamadığı dönemde kente tutunum stratejisi olarak değerlendirilen enformel işlerin, aileye dayalı, paternalist çalışma sistemleri, küçük işletmecilik gibi işlerin, yeni dönemde esnek üretimin bir parçası haline gelmesi; kentlerdeki ayrılmış sosyal dokunun bir sorun olarak tanımlanmasını engellemektedir. Bugün kentlerde oluşan kültür, kentlileri ortak bir gelecek projesi etrafında bütünleştirme düşüncesinden uzak bir biçimde, kentteki çok çeşitli grupların, kendi kimliklerinin kültürel art yoresine ait özgünlükleri de

¹⁴² Aslanoğlu, Rana A. **Kent Kimlik ve Küreselleşme**. 1.bs. (Bursa: Asa Kitabevi, 1998), 106.

¹⁴³ Işık, **age**, 33.

kullanarak toplumsal konumlarını sağlamlaştırmasına ve bu yolla kentin fırsatlarını kullanmasına olanak tanıyacak bir çoğulculukla tanımlanabilir. Bu çerçevede göçmenlerin "kentlileşmesi", kent kültürü ile bütünleşme değil, kentin fırsatlarını kullanabilme becerisi ile ölçülmektedir.¹⁴⁴

3.4.2. Kentleşme ve Göç

Kentleşme biçiminde ve amacında ve kente yapılan göçlerin biçiminde dönemsel olarak farklılaşmalar görülmektedir. 1950'den 1980'e kadar olan dönemde kentlerdeki sanayileşme süreci ve kırsal bölgelerde tarımsal üretimdeki teknolojik gelişmeler dolayısı ile kırdan kente yoğun göç gözlemlenmiştir. İlk dalga göçlerde kent arazisinde rantın boyutları dar kapsamlı kalırken; 1980 sonrasında dönemde rantın boyutları artmış, emlak piyasası giderek önem kazanmıştır. 1980'den sonra kent olgusunun kendisi, kente göçün kaynağı olmuştur. 1980 öncesi fabrikalar ve fabrika alanları etrafında oluşan ticaret hareketleri kenti çekim merkezi haline getirirken; 1980 sonrası ticari hareketler kent içindeki yoğunluğunu arttırmış, daha fazla dallanıp budaklanmış; dolayısıyla da günümüzde üretim kentlerde daha kısıtlı alanlarda kalmış, kenti geliştiren ve büyüten temel unsur sürekli yeniden üretilen kent olgusunun kendisi olmuştur. 1980 sonrasında özellikle Doğu Ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan şiddet olayları dolayısıyla da insanların yoğun göçü vuku bulmuştur.

3.4.2.1. 1980 Öncesi Kentleşme

Sanayi kentinin ortaya çıkışıyla birlikte, hem kentlilik kurgusu hem de göçün neden olduğu toplumsal sorunlar bağlamında "göçmenlik" konumu tartışılmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren göçmenler, kentlerin dönüştürücü gücünü gösterme potansiyelini elinde tutan aktörler oldukları kadar, kentlerde yaşanan dönüşümlerin önemli aktörleri olarak da sürekli gündemde olmuştur. Göç, özellikle yoğun ve kontrolsüz biçimde yaşandığı dönemlerde, kentin ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik yaşamına damgasını vuran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Başlangıçlarından beri kentler, bir artı-ürünün coğrafi ve toplumsal yoğunlaşmaları sayesinde ortaya çıkmış, gelişmiş ve yükselmiştir. Bu nedenle kentleşme her zaman için sınıfsal bir görüngü olagelmıştır çünkü artıklar bir yer ve kişiden sağlanırken

¹⁴⁴ Aslanoğlu, 1998, 98.

onların harcanmalarının denetimi tipik olarak birkaç elde toplanmaktadır.¹⁴⁵ denetimi elinde bulunduran mekanlar ise kentler olarak karşımızda durmaktadırlar. Bu genel durum, kapitalizmde de süreklilik göstermektedir. Kapitalizmin gelişimi ile kentleşme arasında yakın bir bağlantı vardır. Sermayedarlar artı-değer üretebilmek için artı-ürün üretmek zorundadır; bu üretilen değer de sonrasında daha çok artı-değer meydana getirmek için yeniden yatırıma dönüştürülmelidir. Sürekli yeniden yatırımın sonucu, kapitalizmde kentleşmenin büyüme çizgisiyle paralel olarak artı-üretimin bileşik oranda genişlemesidir -sermaye birikimi tarihine eklemlenen lojistik eğriler (para, çıktı ve nüfus) bunun sonucudur.

Kentteki uzmanlaşmış ve farklılaşmış işlerle ilgili hiçbir deneyimleri olmayan, kentin mesleki yapısına uyum sağlayacak becerilerden yoksun ve eğitimsiz biçimde gelen, kentin çevresine yerleşen göçmenlerin, özellikle az gelişmiş ülkelerde çeşitli gereksinimlerini karşılayabilecek mekanizmalar ve kurumsal düzenlemelerin olmaması nedeniyle ya eskiden yaşadıkları çevreye özgü kurumları kullandıkları ya da kendi uyum mekanizmalarını yarattıkları görülmektedir. Keynesyen sosyal devlet anlayışı ile birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde göç edenlerin gereksinimleri karşılanabilmiştir. Türkiye’de ise bu tür örnekler nadir durumlarda rastlanılmaktadır.

Tarımsal üretimdeki dönüşümle birlikte işini kaybeden nüfus, bir iş bulabilmek umuduyla ekonomik etkinliklerin yoğunlaştığı kentlere doğru göç etmiş; bu göç kentlerdeki sanayileşme hızı ile paralellik göstermediği durumda işsizlik sorunu kentlere taşınmıştır. Az gelişmiş ülkelerde sıklıkla yaşanan bu durum, sanayileşme hızının kentleşme hızından düşük olması ile kentlere yığılan nüfusa yeterli iş olanakları sağlanmamasından kaynaklanmıştır.

Göçün kentteki istihdam yapısına etkisi devletin belli bir istihdam düzeyi sağlama veya işsizliği sosyal ve politik kaygılarla belli bir düzeyde tutma çabası göz önünde tutularak incelenmelidir. Bu çabayı, Batı Avrupa ülkelerinde sosyal refah devletinin Keynesçi tam istihdam politikası doğrultusunda, istihdamı yükselterek iç pazarı canlandırma ve işsizliğin yarattığı sosyal gerilimleri ortadan kaldırma kaygısıyla

¹⁴⁵ David Harvey, **Marx’ın Kapitali için Kılavuz**, Çev. Bülent Doğan, (İstanbul: Metis yayıncılık, 2012), 280-284.

başvurduğu uygulamalarda daha açık biçimde görmek mümkündür.

Özellikle, işsizliğin yüksek boyutlara vardığı dönemlerde, devletin atıl durumdaki nüfusun en azından bir kısmını istihdam etme zorunluluğunun belirdiği ve sermaye birikim sürecinin buna olanak tanıdığı durumlarda göç, istihdamı arttırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Bu türden politikalarla istihdamın arttırılması, kentlerde hizmet sektörünün genişlemesinin de nedenlerinden biridir. Bu durum, özellikle gelişmiş ülkeler için geçerli olmakla birlikte, ulusal kalkınmacılık politikalarını izleyen çeşitli azgelişmiş ülkelerin de bu yolla kamu iktisadi teşekküllerinde ve hizmet sektöründe istihdamı arttırmaya çalıştığı görülmektedir. Ekonomide işgücü tasarrufu sağlayan makine kullanımından kaçınan emek yoğun bir üretim anlayışının geçerli olduğu durumlarda da göçmen nüfusun, sunduğu ucuz emek olanağı ile istihdamı arttırıcı bir etkide bulunduğu belirtilmektedir.¹⁴⁶

Göçmenlerin kentsel işgücüne etkisi ise göçmen tipolojisine bağlı olarak çeşitli farklılıklar gösterir. Göç eden grup içerisinde genç ve üretken nüfusun çoğunlukta olması genç işgücünün miktarını arttırdığından, göçü alan yere olumlu katkıları olacağı varsayılabilir. Yine, göç edenlerin belli niteliklere sahip olmasının da kentsel ekonomi açısından bir kazanım sağlayacağı söylenebilir. Ancak bu olumluluk, özellikle tam istihdama yakın bir işgücü piyasasının söz konusu olduğu kentsel sistemlerde geçerlidir.

Fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam problemi yaşandığından, yoğun göç hareketlerinin işgücü piyasasının taraflarından olan işçi sınıfının ekonomik ve örgütsel çıkarları açısından olumsuz, işverenler açısından ise olumlu etkileri olmaktadır. Bunun nedeni göçmenlerin büyük çoğunluğunun kentsel işgücü piyasasında emeğini sermayeye pazarlamak durumunda olmasıdır. Bu ilişkiyi açıklamaya yönelik iki teorik yaklaşım vardır. Bunlar, "çifte pazar" ve "yedek işgücü ordusu" kavramlarını içeren kuramsal yaklaşımlarıdır.

Çifte pazar yaklaşımı, işgücü pazarının "formel" ve "enformel" sektörler olarak ayrışması noktasından hareket eder. Formel sektör, nitelikli işgücü gerektiren, yani eğitilmiş ve iş deneyimine sahip işçilerin istihdam edildiği teknoloji yoğun sürekli ve güvenceli işleri; enformel sektör ise, kısmi ya da bütün olarak devlet düzenlemesinin dışında, niteliksiz ve yan-nitelikli işçilerin istihdam edildiği, düşük ücretli, emek yoğun, süresiz ve güvencesiz işleri içerir. Enformel sektör, en çok da azgelişmiş ülkelerdeki kıt sermaye ve bol emek koşullarında gelişme olanağı bulmaktadır.¹⁴⁷

Marksist yaklaşıma göre; göçmenler, kullanıma hazır bir işgücü potansiyeli yaratarak işçilerin ücret ve diğer kazanımlar konusundaki pazarlık gücünü azaltıp işçi

¹⁴⁶ Kaygalak, age, 21.

¹⁴⁷ Alexander Portes, Migration And Underdevelopment, **Politics And Society**, s. 8, c. 1, (1978): 45.

hareketinin birliğini parçalayıcı bir etki yaptığı kabul edilir. Bu yedek işgücü ordusunun, sadece sürekli işsizleri değil, çifte pazar yaklaşımında dile getirilen enformel sektör çalışanlarını da içerdiği belirtilmektedir.¹⁴⁸ Sınıfsal konumlarının yanı sıra göçmenler etnik ve dinsel kimlikleri nedeniyle de iş ararken ayrımcılığa uğrayabilmektedirler. Kentsel işverenlerce bilinen etnik ve dinsel farklılıkların, işçi sınıfı içinde ayrışmalara yol açması ve homojenliği bozmak suretiyle sınıfsal örgütlenmenin önünü kesmek için kullanılan bir yöntemdir. Kent mekanında farklılaşmaların oluşumu ile birlikte, kentte sınıfsal bir bütünlüğün oluşmasının da önünü kesen, farklılıkların üzerinden bir ayrıma gidilip sınıf bütünselliğinin yitirilmesi sağlanabilmektedir. Özellikle Türkiye'deki hemşerilik ilişkileri sınıfsallık mefhumunu sarsan bir noktada yer almaktadır.

Portes'e göre de kapitalist birikim süreçleri içinde göçmen işgücünün işlevi, işgücü sunumunu arttırmak değil, fakat "ucuz" işgücü sunumunu sağlamaktır. Buna göre, kentsel pazarda göçmen işgücü, işgücü fazlası olduğu durumlarda bile teşvik edilir. Göçmenleri rolü daha çok yerli işçilerin örgütsel çabalarını etkisiz hale getirmek ve ücretleri yüksek olan örgütlü işçilerin yerini almak biçiminde ortaya çıkar¹⁴⁹.

Kent yaşamı ile başa çıkabilmek için kendi düzenlerini kuran göçmenler, bunu bir yandan "enformel" ekonomi kapsamında kendi işlerini yaratarak, diğer yandan ise ne kente ne de köye ait olan soyutlanmış bir yaşam alanı (gecekondu bölgeleri) kurarak gerçekleştirmişlerdir. Kıray'ın "tampon mekanizmalar" olarak adlandırdığı bu oluşumlar, eski düzene ait kurum ve değerlerin, yeni yapı içerisinde eski işlevleri çerçevesinde anlamlar kazanması yoluyla yaratılmıştır. Her iki toplumsal yapıya (köy-kent) da ait olmayan bu kurumlar, değişimin göçmenler ve kentin kendisi üzerinde yarattığı gerilimi azaltarak kentte görece bir denge durumu sağlamıştır¹⁵⁰. Yine, kimi araştırmalar "aile" ve "aile etrafında odaklanmış köken ilişkileri"nin de bu kurumlar içinde önemli yeri olduğunu gösterirken¹⁵¹, Sema Eder'in İstanbul Ümraniye üzerine yaptığı çalışma kan bağı ilişkisinin yanı sıra "aynı coğrafi kökenden olma"nın (hemşerilik) bu tür ilişki ağlarının kurulmasında önemli bir

¹⁴⁸ İçduygu, Sirkeci, Aydıngün, **age**, 213.

¹⁴⁹ Portes, **age**, 32.

¹⁵⁰ Kıray, **age**, 7.

¹⁵¹ Alan Duben, **Kent, Aile, Tarih**, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2002), 19

dinamik olduğunu ortaya koymuştur.¹⁵²

Kentleşmenin ve göçün hız kazanmasıyla beraber, bir yandan var olan ekonomik sistemin kente gelen göçmen grupların formel konut piyasasının kanallarının yaratamaması, bir yandan da gelişmeye başlayan sanayinin iş gücü talebi, zaman içerisinde gecekondulaşma olgusunu ilginç bir meşruiyet sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır.¹⁵³ Gecekondulaşma örtük bir meşruluk kazandıran bu nedenler gecekonduların çoğalmasını ve yasalık kazanmasını kolaylaştırmıştır. Böylelikle, 1965 te 430.000 e ulaşan gecekondulaşma sayısı 1970'e gelindiğinde 600.000'i bulmuştur.¹⁵⁴

Yeni bir sermaye birikim tarzının yerleştiği 1980'li ve 1990'lı yıllar, aynı zamanda kentlerin de sermaye birikimi açısından yeni işlevler kazandığı bir dönemdir. Bu yıllar, kentin yarattığı rantların burjuva sınıfı tarafından bir sermaye birikim aracı olarak algılandığı, birikimin diğer rant alanları gibi kentsel alana yöneldiği yeni bir durumu ortaya çıkarmaktadır.¹⁵⁵

1970ler gecekondulaşma gecekondulaşma yaşayanların yapmadığı; gecekonduların giderek gecekondularda yaşamayanlarca inşa edilip kullanıcılara satılan bir mal haline geldiği dönemdir. Arsa edinmenin koşulları değişmiştir ve 1970'lerle birlikte arsa elde etme koşulları kendine özgü piyasa mekanizmasıyla belirlenmeye başlanmıştır. Harvey Limits of Capital'da kentsel rantların bu şekilde birikimin yönlenmesi açısından üretim sektörlerine rakip duruma gelmesinin, kentleri bu dönemde üretken sermaye döngüsünün kırıldığı bir düzlem haline getirdiğinden bahsetmektedir.

Yoğun göçün göç edilen kent üzerindeki etkilerinden birisi, kent topraklarının değerinin hızlı ve yapay bir biçimde şişirilmesi aracılığıyla kentte arsa spekülasyonu ortaya çıkmasıdır. Mingione, arsa spekülasyonunu, gelişmiş ülke kentlerinde işçi sınıfını denetim ve baskı altına tutmanın bir yolu olarak değerlendirir. Ona göre, kentlere yönelen yığın, göç akımları sonucu artan konut gereksinimi sınırlı olma özelliğini taşıyan kentsel toprakların fiyatlarında sürekli bir artışa neden olur.

¹⁵² Sema Erder, "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları" **Toplum ve Bilim Dergisi**, (1995): 66-110.

¹⁵³ İlhan Tekeli, "Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, **Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı** ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci İbrahim Aydıngün, , İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (1998), 22.

¹⁵⁴ Keleş, **age**, 386.

¹⁵⁵ Tekeli, 1998, 132.

Milyonlarca insanın sınırlı kentsel alanlara yığılmasından kaynaklanan fiyat artışları, işçilerin ücretlerinden sürekli ağırlaşan kesintilere neden olurken, işçi sınıfı da bu yolla denetim ve baskı altına alınır.¹⁵⁶

Arsa spekülasyonu özellikle yeni göç etmiş kesimlerin ucuz arsa ve konut nedeniyle kent merkezinden uzak yerlerde alt yapısı yetersiz mekanlarda yaşamasına ve ekstra ulaşım giderleriyle karşı karşıya gelmesine de neden olur. Bu durum Türkiye’de Kıray’ın belirttiği tampon bölgeleri oluşumuna kaynaklık eder. Gecekondulaşma ile kentte oluşacak olan konut sorununa bir bakımıyla çözüm bulmuş olan devlet; kentsel işgücünün ücretlerinden bir kesintiye yol açmadan konut sorununun kısmi çözümüne kavuşmuş olsa da; gecekondulaşma göç edenlerin sağlıksız, düşük standartlı, ve altyapıdan yoksun konut çevrelerinde oturmalarına neden olarak yaşam koşullarını olumsuz biçimde etkilemektedir¹⁵⁷. Özellikle arsa spekülasyonu ile birlikte her yeni göç eden aile, merkezden daha uzağa yerleşmek zorunda kalmıştır.

Kentlerin dağınık büyümesine neden olan yoğun göç ile birlikte doğan konut talebi kentlerde yetersiz konut sorununu ortaya çıkartmaktadır. Nüfusun artmaya devam etmesi ve oluşan arsa spekülasyonu, göçmenleri kentin dış bölgelerine ya da düşük standartlı alanlara yerleşmeye zorlamaktadır. barınma sorununa çözüm bulmak için gecekondu alanlarında yoğunlaşan göçmenler, bu mekanın sürekli gelen göç akımlarına yetersiz geldiğinden, şehir merkezine daha uzak başka bir mekanda gecekondu yapıp orada yaşam alanı oluşturmaktadır; bu da kentin mekana kontrolsüz biçimde yayılmasına neden olmakta, öte yandan, kentteki sosyo-mekansal ayrımlaşmalara neden olmaktadır.

Türkiye’de kent yönetimleri yoğun göçlerin varış noktası olan mekanlara yani gecekondulara yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetleri sunarak gecekondu bölgelerini meşrulaştırırken; bundaki temel itici husus, belediye seçimleri için göçle gelenlerin kazanılacak oy potansiyeli olarak konumlandırılması olmuştur. Hatta genel seçimlerin vaatleri arasında gecekondulara ruhsat verilmesi öngörülen bir husustur. Göçmenlerin kent merkezi dışında yerleşerek kendine özgü bir kamusal alan yaratması, Kıray’ın *saçaklanma* olarak tanımladığı, kent topraklarının kent

¹⁵⁶ Enzo Mingione, **Social Conflict and The City**, New York, St. Martin Press Inc, (1981)’den aktaran, Sevilay Kaygalak, “Kentin Mültecileri: Neo Liberalizm Koşullarında Zorunlu Göç Ve Kentleşme”, 1. bs. (Ankara: Dipnot Yayınevi 2009).

¹⁵⁷ Kıray, *age*, 7-8,

hukuku dışında üretilmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir,¹⁵⁸ Keleş'e göre Saçaklanan Kentlerdeki bu hızlı dönüşüm toplumsal alt yapının yetersizliği, gerekli koşulların tam olarak oluşamaması ve kentlere göç olgusunun bu eksiklikleri tetiklemesi ile birlikte günümüzün sosyal ve politik yaşamındaki karmaşanın temeldeki kaynağıdır.¹⁵⁹ Bu durum yaygın biçimde günümüz kentlerinde fiziki imkanlarındaki çelişkiyi, yozlaşmayı ve kişiliksizliği oluşturmaktadır. Kentlerimizdeki bu kültür yozlaşması kimliksizleşmenin temel kaynağı halinde ortada durmaktadır.

Göç, kentteki mekânsal ayrımlaştırmaları derinleştirirken yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaşmasına da neden olur. Çünkü göçmenlerin çoğunlukla yaşadıkları bölgeler kozmopolit ve devingen yapılarıyla, her zaman kente yeni göç edenleri de kendine çekmektedir.¹⁶⁰ Bu da kent içinde belli mekanların göçmen mekanları ve mahalleleri olarak tanımlanmasına sebep olur. Bu mekanlar yoksulluğun yoğunlaştığı mekanlar halini alırlar.¹⁶¹

1960'lar ve 1970'lerde kent çevresinde kaçak yapıların toplaşmasıyla, genellikle hazine arazileri üzerine kurdukları gecekondu mahallelerinin, 1980'lerin sonlarından beri "göçmen belediyelikleri" olarak tanımlanabilecek büyük yerleşim birimlerine dönüştüğü görüldü. Aynı etnik, dinsel ve kültürel özelliklere sahip göçmenlerin toplaşmasıyla belediyelik haline gelen bu yerlerde, iş bulma ve konut edinme sorunlarının çözülmesi süreçlerinde ortaya çıkan enformel dayanışma ilişkileri sonraları toplumsal ilişki ve yapıları da kapsamına alarak gelişti. Ümraniye Sultanbeyli, Esenyurt gibi mekanlar bu göç hareketleri ile oluşmuşlardır. Günümüzdeki nüfus sayımlarına bakıldığında Ümraniye ve Sultanbeyli'den ayrılıp yeni ilçe olmuş Çekmeköy, ve Sancaktepe ilçelerinin nüfusları da dahil edilirse İstanbul'un en kalabalık ilçeleri olduğu söylenebilir.¹⁶²

Göç edenlerin göç edilen yerde ilişki ağlarının bulunması kentte iş bulmayı belirleyen başka önemli bir husustur. Özellikle kırdan kente ilk göçün yapıldığı dönemlerde ilişki ağları gidilen kentte kurulmadığından göçmenlerin kentte iş

¹⁵⁸ Kıray, 1998, 7.

¹⁵⁹ Keleş, 2005, 17.

¹⁶⁰ Kaygalak, *age*, 25.

¹⁶¹ Duben, 2006, 24.

¹⁶² "İstanbul İlçeleri Nüfusu", <http://www.nufusu.com/ilceleri/istanbul-ilceleri-nufusu> (21.12.2015)

bulması daha zor iken; zamanla göçmenlerin kendi aralarında iş bulma ve barınma konularının çözümünde enformel ilişki ağlarını kurmaları sonucu işsizlik sorununu görece aşmanın yolları bulunmuştur. İlişki ağlarına dahil olmak için ise aynı mekanda toplanma ihtiyacı doğmaktadır. Bundan dolayı da gecekondu semtlerinde akrabalık ve hemşerilik ilişkileri yoğun bir şekilde sürekliliğini devam ettirebilmiştir.

3.4.2.2. 1980 Sonrası (Neo- Liberalizm) Dönem(in)de Kentleşme

Neo-liberalizm ile birlikte üretimin daha ucuz olan mekanlara kayabileceği teknolojik alt yapının oluşması, kapitalizmin doğası gereği maliyet düşürme ve kar marjını yükseltme kaygısı fabrikalarda çalışmak için göç eden insanların yerine, ucuz iş gücüne göç eden fabrikaların görülmesine sebebiyet vermiştir. Castells' in de belirttiği üzere kentler artık üretimin mekanları olmaktan ziyade, kolektif tüketimin mekanları olmuştur. Castells, *bilgi çağı* olarak kavramsallaştırdığı bu dönemde, geniş kapsamlı bir kuramsal çerçevede sanayiye dayalı üretim biçimini takip eden bilgiye dayalı üretim biçiminin gelişiminin ileri kapitalizmi şekillendirdiğini belirtmektedir. Bu değişim, kentin değişimini ve küresel gerçekleri bir bütün içinde ele alma zorunluluğunu ortaya koymaktadır.¹⁶³ Kentlerde kır merkezli göçler hala gözlemlenmektedir. Fakat bu defa göçün temel sebebi formel sektörde iş bulmaktan ziyade enformel sektörlerde, hizmet sektöründe iş bulma çabası ortaya çıkmıştır. Kurulan geniş ticaret ağında bulunabilmek, temel amaçlardan biri olmuştur.

1980'lerden başlayarak Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları ve küreselleşme süreci gerçek ücretlerde düşüş, istihdam olanaklarında azalma ve devletin küçülmesi söylemi eşliğinde refah devleti uygulamalarının sona ermesine eşlik etmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu ülkede derin bir gelir eşitsizliğinin ve toplumsal ayrışmanın ortaya çıktığı görülmüştür. Gerçekleşen yapısal dönüşümler, ekonomik ve toplumsal sistemlerde yeni toplumsal tabakalaşma biçimlerini, mekânsal ayrışmaları ve kültürel dinamikleri yaratmıştır.¹⁶⁴ Nüfusun bir bölümü dünyadaki benzerleri gibi yüksek gelir sağlayan sektörlerde çalışarak aynı yaşam tarzları ve tüketim kalıplarını benimsemişlerdir. Bu nüfus, toplumsal olarak kısıtlı bir kesimden oluşmaktadır. Bu azınlığın dışında kalanlar ise, gelir düzeyi, mekan kullanımı ve tüketim alışkanlıkları ile eski yapıyı sürdürmektedirler. Böylece özellikle kentsel alanlarda "ayrışma" ve

¹⁶³ Manuel Castells, "An introduction to the information age.", *City*, c.2, s.7, (1997): 6-16.

¹⁶⁴ Didem Gürses, "Küresel Dönüşüm Sürecinde İstanbul", *Kent ve Toplum Dergisi*, (2010),133.

“kutuplaşma” ortaya çıkmış, çeşitli toplumsal kesimler arası farklılıklar derinleşmiştir.

Bauman’a göre günümüz dünyasında sanayideki istihdam oranının artışı, kentleşme sürecini belirleyen temel unsur olmaktan çıkmış olmasından kentlere yığılan aşırı nüfusun, sanayinin kilit sektörlerinin ana üretim birimleri açısından artık yedek bir iş gücü ordusu oluşturmadığını belirtmektedir.¹⁶⁵ Çünkü kentsel iş gücü pazarına yeni katılanlar, yüksek düzeyde yetenek ve eğitim gerektiren bu işler için rekabet edebilecek durumda değildirler. Teknik bilginin ön plana çıktığı üretimin kentlerde kalabildiği, iş gücüne ihtiyaç duyulan üretimin ise çoğunlukla Çin’de yapıldığı durumda, teknik bilgi donanımı az olan insanların, fabrikalarda iş bulma ihtimalinin düşük olacağının farkında olsalar bile kentlere hala akın edilmesi kent olgusunun kendisi ile açıklanabilir bir durumdur. Kent olgusuna baktığımızda ise kentleşmenin biçimi üretimin biçimiyle doğrudan ilintili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Üretim kapasitesini yeni işçileri işe almaktan ziyade, daha teknolojik makineler ve iş gücü verimliliğinin artırılması ile arttıran sektörlerde; artık, yüksek nitelikli, az sayıda işçiyle üretim yapılmaktadır. Böylece, kapitalizm ile gelişen sanayinin iş gücü talebini karşılayan kırsal göçler, ekonominin değişen tercihleri sonucu, kentlerdeki atıl nüfusu devamlı olarak arttıran bir etkide bulunmaktadır.¹⁶⁶ Bu dönemde finansın serbest akışı, üretim için gerekli olan ham maddelerin üretim alanlarına hızla aktarılması dolayısıyla da bunlara engel teşkil edebilecek ulus devlet birimlerinin küçültülüp, devletin mal ve sermaye akışını destekleyen politikalar geliştirmesi önem kazanmıştır. Atıl nüfusun kabarması ise kentsel bir kriz yaratması ihtimali olsa bile kentteki ticari faaliyetlere katacağı potansiyel katkı dolayısıyla daha tali bir mesele olarak durduğu söylenebilir.

Tatlıldil’e göre yeni dünya düzeninde Sermayenin ve ticaretin serbest dolasımı, bilgi ve bilgi teknolojilerinin gelişiminin üretmiş olduğu bilgi toplumu anlayışı ve küresel bütünleşmenin öngördüğü standart ve normların evrensel değer olarak kabulü, kent anlayışını ve kentsel doku içinde insan ilişkilerini yapılandırmaktadır.¹⁶⁷ Lefebvre izotop şehirler olarak Tokyo’nun ve New York’un farklı ulus devletlerde olsalar bile,

¹⁶⁵ Zigmunt Bauman, **Çalışma Tüketim ve Yeni Yoksullar** (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999): 12.

¹⁶⁶ Kaygalak, **age**, 61.

¹⁶⁷ Kent ve Kentli Kimliği; İzmir Ornegi, Ercan Tatlıldil, Ege University <https://www.researchgate.net/publication/227428264> ,[11.01.2016].

kentsel olarak aynı olduklarını ifade etmektedir.¹⁶⁸ Lefebvre'in kurduğu kavram bağlamında aynı ulus devlet içerisinde yer alsalar dahi, İstanbul ile İzmir bile benzeşiklik göstermemektedirler. Aynı üretim ilişkileri, kentin emlak piyasası, kentin uluslararası piyasalardaki gücü, başka ulus ülkelerdeki kentlerle İstanbul'u benzer olarak tarif ederken; aynı ulus ülkedeki kentlerin birbirlerinden farklılaşması bağlamında bu kavram önem teşkil etmektedir.

Yeni dünya düzeninde kırsal alandan kentlere akın eden nüfusun büyük bir kısmı, iş güvencesi, yükselme, emeklilik, sigorta ve başka tür haklara sahip birinci gruptaki işlerin istihdamdaki payının düşmesine paralel olarak genişleyen ikinci grup ise enformel işlere girmektedir.¹⁶⁹ Düzensiz biçimde çalışan bu işçiler kent yaşamında önemli bir popülasyonu oluşturmaktadır. Birinci gruptaki iş alanlarına girebilmek için teknik bilgiye sahip olmak gerekliliği vardır. Bu teknik bilgiyi edinebilmek de belli eğitimler, ve belli koşulların sonucunda oluşabilecek bir şeydir. Fakat teknik bilgidен yoksun olan insanlar yaşamlarını idame ettirebilmek daha fiziki güce dayanan, ya da emek sömürüsünün daha fazla görüldüğü taşeron-yan üretimlerde, hizmetlerde çalışmaktadırlar. Bu ikinci grup göçler ile birlikte giderek kalabalıklaşmaktadır.

Türkiye'de göçün sebeplerinden biri neo- liberal politikalar sonucu sıyrılan ve öne çıkan kentlerin doğması, ve bu kentlerin ticari hareketliliğinin fazla olması iken; diğer ulus devletlerden farklı olarak, Türkiye'de ortaya çıkan Kürt sorunu ve beraberinde izlenen politikalar sonucu; kırdan kente yoğun göçler yaşanmıştır. Zorunlu göçün yaşandığı durumda apar topar bir göç hareketi gözlemlendiğinden, İstanbul'a gelip birinci grupta iş bulmak bir yana, ikinci grupta iş bulmak bile fazlasıyla zordur. Bölgede yaşanan sorun dolayısıyla İstanbul'a gelenler, ya yeniden kurulan semtlere yerleşmiş, ya da kent merkezine yakın çöküntü alanlarına yerleşmişlerdir. Anadolu yakasında Fikirtepe göçmenlerin yerleştikleri çöküntü alanlardan biridir.

Gürses'e göre İstanbul, küreselleşme sürecinden ilk ve en fazla etkilenen kentlerden biri olmuştur. Kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, dünya ekonomisi ile kurduğu ilişkiler, 1980'lerden başlayarak hızla değişmiş, küresel kentlerin sahip

¹⁶⁸ Lefebvre, 2013, 38-41.

¹⁶⁹ Harvey, 2003, 174.

olduğu tipik özellikler İstanbul'da da gözlenmeye başlanmıştır. İmalat sektörü gerilerken hizmet sektörü gelişmiş, istihdam özellikle finans, medya, reklamcılık, eğlence, sanat ve emlak gibi çalışma alanlarına kaymıştır. Ülkenin uluslararası alanda öne çıkmasıyla birlikte, kentin küreselleşme süreci de 1990'lar sonrasında hız kazanmıştır.¹⁷⁰ Küreselleşme ile birlikte hızlanan toplumsal ve ekonomik dönüşümler kentin yalnızca istihdam yapısını değiştirmekle kalmamış, mimari görünümü, demografik dinamikleri ve toplumsal tabakalaşma örüntüleri de hızla dönüşmeye başlamıştır. Küreselleşen dünya kentlerinden biri haline gelen İstanbul'da küreselleşme ile kent yapısındaki değişimler TÜİK raporu ile görülmektedir.

2010'lu yıllarda dünya genelinde kırdan kente göç devamlılık gösterirken, kentten kente göç oranında yükselme gözlemlenmektedir. 1990'da %58,4 ve 2000'de %64,9 olan kentli nüfusu, 2010 yılına gelindiğinde dünya ortalaması olan %75 sınırını aşmıştır. Ülke genelinde yapımına başlanan yeni bina sayısı, 2002'de 43.430'dan, 2006'da 114.204'e ve 2007 yılında 106.659'a çıkmıştır. İnşaat sektörü yatırımlarının GSMH içindeki payı ise 2004 yılında %3.8'den, 2006'da %4.8'e yükselmiştir. 2004 ile 2007 yılları arasında, yıllık ortalama %12'lik büyüme oranı ile inşaat sektörü, ekonominin en çok ve hızlı büyüyen sektörü olmuştur. Ayrıca bu dönemde inşaat sektöründe istihdam oranları da artmış ve sektördeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı, 2004'te %4.9'dan, 2012'de %7.3'e çıkmıştır¹⁷¹. Türkiye ekonomisinin lokomotifleri olarak da adlandırılan inşaat sektörü İstanbul'da giderek yoğunlaşmış ve ivmesini yitirmemiştir.

Kentsel alanın yeni kentsel yapılanma süreci ile yatırım alanı olması ve emlak piyasasının mortgage sistemi ile büyük ivme kazanması inşaat sektöründe genişleme yaratmıştır. Kentsel dönüşüm yasası ile birlikte İstanbul'da yapılan inşaatların yoğunluğu artmaktadır. İnşaatların yapılması arzın artmasını sağlarken; gayri menkullerin yatırım aracı olarak da kullanılabilmesinden dolayı, inşaat sektöründe fiyatlar düşmemiş; bilakis giderek yükselen bir trend izlemektedir.

Neo-liberal politikaların dünyanın geneline hakim olması ile neo- liberalizm kentsel mekânın üretilmesinde kendi kurallarını oluşturmuştur. Bu sistemde kentler, artık kapitalizmin kendini temellendirdiği artı değeri yaratan mekânlardır ve sermaye sahipleri artı değer üretmek için artı ürün üretmek zorundadırlar. Harvey'e göre, tersinden, kentler artı ürünlerin toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşması ile oluşmuştur.¹⁷² Kentlerin tarihsel olarak çıkış noktası kırsal alanda oluşan artı değer olarak analiz edilmektedir. Kentlerde artı değer oluşması, kentlerde fabrikaların

¹⁷⁰ Gürses, 2010, 127.

¹⁷¹ TÜİK. Türkiye Nüfusu, 1923 - 1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar <http://www.kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013683.pdf> (21.07.2013)

¹⁷² David Harvey, *Asi Şehir*, çev. A.D. Temiz, (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 45.

varlığı ile mümkündü, fakat artık kent mekanının kendisi artık değerin olduğu meta halini almıştır. Kentlerin giderek yoğunlaşması ile birlikte kentin giderek çevreye yayılması sonucunda, merkezde kalan yerleşim alanları giderek değeri artmış, ve kentin merkezinde kalan yoksul mahalleler bir şekilde tasfiye edilip, yeni yapılan alanlar daha orta ve üst sınıfa hitap edecek bir hale dönüştürülmüştür. Bu yolla konut fiyatları yükseliş göstermeye başlamış. Yapılan projelerle birlikte değeri artan konutlar artık aynı zamanda yatırım aracı haline gelmeye başlamıştır. Yaşamak için alınan evlerin yanı sıra yatırım için alınan evlerin görüldüğü bir sürece girilmiştir. Dolayısıyla da günümüzde konut ticaretinin kendisi ekonominin önemli unsurlarından biri haline de gelmiştir.

3.5. Kentin Mutenalaştırılması

Kentin Mutenalaştırılması kapitalizmin yeniden üretiminin fiziki görünüşü olarak kabul edilebilir ya da makro düzeyde ekonomik yeniden yapılanma halinin ta kendisi olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de özellikle 2007 sonrasında dünya genelinde yaşanan ekonomik durgunluktan çıkış yolu olarak görülen kentsel yeniden yapılanma projeleri ile bu süreç atlatılmıştır. İlk etapta kentin çevrelerine yönelen bu dönüşüm hareketi giderek merkezlere yaklaşmış ve Sulu kule örneğinde görüldüğü gibi kentsel çöküntü alanında yaşayan insanlar başka yere taşınmış ve yeni yapılan konutlar yüksek fiyatlarla satışa sunulmuştur. Ortaya çıkan rant uçuşumu dolayısıyla piyasada muhteşem bir inşaat iştahı oluşmuş ve yeniden yapılanma projeleri ekonominin temel dinamiği haline gelmiştir. Vestel fabrikalarının sahibi Zorlu grubun üretimi bırakıp inşaat sektörüne yönelmesi de bu ekonomik dönüşümün çekiciliğinin göstergesidir. Mutenalaştırılan kentte ortaya çıkan konutlar için talep edilen ücretler Harvey’in tarif ettiği gibi “çılgınlık” olarak değerlendirilebilir.

Sermaye birikim rejimleri değişirken kent toprakları bu projedeki önemli bir kısmı oluşturmaktadır ve kentsel soylulaştırma projeleri bu yeni birikim sürecinin araçlarından biri haline gelmiştir. Kapitalist toplumların inşa edilmeye çalışıldığı coğrafyalarda, kentin kentte yaşayanların istek ve beklentilerinden öte, finans sermayesinin ve devlet müdahalesinin koşutluğunda oluşturulduğu; kentsel mekânın da bu ikili dayanışma ekseninde üretildiği söylenebilir.¹⁷³ Kentte yeni üretilen

¹⁷³ Örgen Uğurlu, "Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi", *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, c.13 s. 47 (2012)

mekanlarda kentte yaşayan herkesin istek ve beklentilerine uygun projeler yapılmaktadır. Lakin bunlardan faydalanmak için satın alabilmek gerekli artık. Satın alınabilecek mekanların düzenlemeleri de finans sermayesinin çıkarına olsa da devlet müdahalesiyle bir paralelliği olduğu söylenebilir. Bu durumda kapitalizmin kendisini yeniden ürettiği alanın koşullarını sağlama zorunluluğu kaçınılmazdır. Yerel iktidarlar ya da merkezi iktidar bunu da sermayenin avantajına oluşan rant alanını yaratarak yapmaktadır.

Devlet eliyle kent mekânına müdahale sürecinin aktörleri kimi zaman yerel iktidarlar, kimi zaman merkezi hükümetlerdir. Çoğu kez ikisi aynı anda ve ortak strateji içinde ve bunun için gerekli olan yasal altyapıyı oluşturarak kente müdahale ederler. Böylece kent mekânı, gerek duyulduğunda yeniden üretilen, dağıtılan, satılan ya da takas edilebilen bir meta haline dönmektedir.¹⁷⁴ Bu dönüşümde aslında devlet, mekân üzerinden kendi iktidarını yeniden inşa etmektedir. Tarih boyunca kentsel mekânın üretilmesine/yeniden üretilmesine ilişkin örneklerle bakıldığında, devlet eliyle inşa edilen kamu binalarının, bulvarların, köprülerin, enerji santrallerinin, turizm alanlarının, ibadethanelerin, hapishanelerin, ticaret ya da alışveriş merkezlerinin ve daha nicelerinin yeri, büyüklüğü ve mimari öğeleri açısından merkezi yada yerel iktidarların ve onların politikalarının kentlerdeki birer imgeleri oldukları görülecektir. Özellikle kentin dizaynında büyüklüğü takıntı haline getirmiş olan iktidar; varlığını halka görünür kılma gayretindedir.

Yeniden şekillenen kent merkezlerinin dönüşümünde iktidar kendi motiflerini dayatır. Topçu kışlası projesi bu bağlamda düşünülebilecek bir örnektir. Kentsel yeniden üretim hususunda yerel iktidar, ve merkezi hükümetin çatışabildiği durumlar olabilmektedir. Fakat bu çatışmalar rantın paylaşımı üzerinden olmaktadır. Ataşehir’de yaşanan durum buna örnek teşkil edebilir. Ataşehir belediyesine bağlı olan bazı mahallelerin Ümraniye belediyesine bağlanması, merkezi hükümetin yerel iktidar ile rant paylaşımı sorunundan dolayı yaşanan bir gerilimin sonucudur. Zira aynı inşaat projeleri aynı mahallelerde devamlılık göstermiştir. Sadece inşaatların yapımı ile ortaya çıkan rantın paylaşım odağı değiştirilmesi için müdahale yapılmıştır. İstanbul’da kentsel dönüşüm üzerine yapılan çalışmalar üzerine merkezi

¹⁷⁴ Şükrü Arslan “Kriz Çözücü Bir Araç Olarak Kentsel Mekâna Müdahale Süreci, Biçimleri ve Toplumsal Sonuçları: İstanbul Örneği”, **Political Economy, Crisis & Development / Politik İktisat Kriz Ve Kalkınma**, Eds: Şiriner, Morady, Mika vd., (London Ijopec Publication, 2011), 410

iktidar ile yerel iktidarların çatışması, bu dönüşümün yapılıp yapılmaması hususunun ötesinde dönüşümden doğacak artı değerın yönünü belirleme mücadelesidir. Zira kentte dönüşüme ayak diremek anlamsız kalmaktadır iktidarlarca, kent, diğer kentlerle yarışan ve belli simgesel eserlerle, yeni modern eserlerle bu yarışta bir çekim merkezi haline gelebilme mücadelesi vermektedir.

Harveye göre İktidarın, varlığını ve gücünü mekân üzerinden yeniden inşa ederken başvurduğu kentsel dönüşüm evreleri, hemen her zaman sınıfsal bir boyut taşımaktadır. Çünkü süreçten ilk ve en fazla etkilenenler çoğu kez yoksullar, yoksunlar ve siyasi iktidarın marjinalleştirdiği kesimlerdir¹⁷⁵. Genelde kentsel dönüşüme yönelik en yaygın uygulama, kent merkezlerinde ve yakın çevresinde bulunan eski kent dokusunun soylulaştırılması, gecekondı alanlarının yıkılması, orta ve üst gelir grupları için yeniden yapılarak kente kazandırılması, eski sahiplerinin de yerinden edilmesi şeklindedir. Türkiye’de yasal çerçeve içerisinde soylulaştırma çalışmaları yapılmaktadır. Tapusu olanların olduğu alanlardaki soylulaştırma çalışmaları ile tapusu olmayan gecekondı alanlarındaki soylulaştırma çalışmaları yöntemsel olarak farklılıklar göstermektedir.

Penbecioğlu’na göre 2000’li yıllarla birlikte, Türkiye’nin belli başlı büyük kentlerinde de kentsel mekânın yeniden üretiminde verili yapıya müdahalelerin öncelendiği görülmektedir. Bu müdahalelerde uzun vadeli planlı gelişmeler işlevsizleşirken, toplumun farklı kesimlerine yönelik talep ve ihtiyaç kestirimleri doğrultusunda üretilen politikalar terk edilmeye başlanmıştır. Bunların yerine sermayenin yeniden üretimine yönelik rant odaklı kentsel projeler ve bu projelerin gerektirdiği kentsel yayılma ve dönüşüm süreçleri devreye sokulmuştur. “Rekabet eden kentler”, “kentlere yatırım çekme”, “marka kentler”, “kentsel pazarlama” ve “soylulaştırma” (gentrification) gibi neo-liberal kentleşme söylemleri ön plana çıkartılmış, bu söylemler kapitalist devletin rolü ve düzenleyici mekanizmaları yeniden tanımlanarak yapılandırılmıştır¹⁷⁶.

Mutenalaştırma (soylulaştırma) üzerine yapılan araştırmalar, bunun bir yersizleştirme süreci olduğunu, mekanlar orta sınıflaştığında, daha çok alt sınıfların burayı terk ettiğini gösteriyor. Özellikle kent merkezinde kalmış gecekondı alanları veya çöküntü

¹⁷⁵ Harvey, 2013, 58.

¹⁷⁶ Mehmet Penbecioğlu “Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye’deki Son 10 Yılı: Yapılı Çevre Üretimi, Devlet Ve Büyük Ölçekli Kentsel Projeler”, **Birikim Dergisi**, s. 270, (2011): 62.

alanlarında yapılan çalışmalarda, mekanın çehresi değiştiğinden, zorla yerinden edilmese bile insanların; kendilerini eskiden evlerinin olduğu yeri terk etme zorunda hissettikleri görülüyor. Çünkü soylulaşan alanda yükselen yaşam standartları ile birlikte, yaşam maliyetleri de yükseliş gösteriyor.

Kentsel alanların soylulaştırılarak yeniden sahiplendirilmesi ve bunun üzerine çıkan tartışmalar yeni bir olgu değil. Terim, sosyoloji literatürüne ilk defa 1960'lı yıllarda Ruth Glass'ın (1964) Londra üzerine yazdığı bir makale ile girmiş; İngilizce' deki karşılığı, "gentrification" sözcüğünü de ilk onun kullandığı belirtiliyor. Tim Butler ve Garr Robson (2003), Warde'ın çalışmasına (1991) dayanarak, Londra üzerine yaptıkları araştırmada, kolektif toplumsal eylem ve sermaye yoluyla olmak üzere iki tür soylulaştırmadan söz ediyor¹⁷⁷.

Nilgün Ergun soylulaştırmanın İstanbul'da ilk defa 1980'lerde Kuzguncuk'ta başladığını, 1990'larda Beyoğlu'nda, 1970'lerden kalan eskimiş binaların restore edilmesi ile devam ettiğini savunmaktadır¹⁷⁸. 2000'lerde soylulaştırma, daha çok Haliç civarında görülürken; günümüzde özellikle Kadıköy başta olmak üzere tüm ilde kentin soylulaştırılması çalışmaları yapılmaktadır. Sulukule'deki dönüşüm de bir soylulaştırma müdahalesi olarak ele alınıp incelenmiştir. Besime Şen'e göre, İstanbul'daki soylulaştırma, metropolitan alanda sınıfların kutuplaşması ve yersizleştirilmesi açısından önemlidir. Besime Şen' e göre soylulaştırmanın açık, sınıfsal bir boyutu vardır: Yenileme ve bina değerlerinin artması ile birlikte bu fiyatları ödeyemeyen mahallelinin buradan ayrılması demek mutenalaştırmanın, toplumdaki genel eşitsizliğe hizmet ettiğini göstermektedir. Soylulaştırma müdahaleleri ile kentin heterojen yapısı sınıfsal olarak daha homojen bir yapıya bürünmektedir¹⁷⁹.

Mehmet Penpecioğlu'nun da vurguladığı üzere büyük ölçekli kentsel projeler temelinde kurgulanan neo-liberal kentsel politikalarla planlama "yatırımı kolaylaştıran", "kentsel taşınmazların değerlerini arttıran", "ekonomik getiri açısından atıl kalmış alanlara yeniden yatırım çeken" "kentin markalaşmasını ve pazarlanmasını sağlayan" teknik bir araç olarak tanımlanmaya, konumlandırılmaya çalışılmaktadır. Kentsel mekân üretimini, sosyo-mekânsal bütünsellikten, sosyal

¹⁷⁷ Semra Somersan, Süheyla Kırca Schroeder, Sevgi Uçan Çubukçu, "Sulu Kule'nin Müteredditi Direnişçileri Mutenalaştırmaya Karşı", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.1, s.1 (2011), 12

¹⁷⁸ Nilgün Ergun, "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği" **İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2006), 156.

¹⁷⁹ Besime Şen, "Soylulaştırma: kentsel mekanda yeni bir ayrışma biçimi", ed.. Hatice Kurtuluş **İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul (2005), 106.

adalet arayışından ve kamusal değer yaratma düşüncesinden uzaklaştıran bu girişimi, devletin yalnız kendinin değil, kapitalist güçlerinin hegemonyasını da yeniden inşa etme mücadelesinin bir parçası olarak görmek yanlış olmayacaktır¹⁸⁰.

Aslan'a göre bu süreçte devletin sermayenin akışkanlığını sağlama amacıyla süreci dönüştürmesi ve yönlendirmesiyle eski kent merkezleri, gecekondu mahalleleri, henüz inşa edilmemiş alanlar, kentteki kamu binaları ve arsaları ve hatta askeri alanlar gibi sayısız mekân sermayenin karını en üst düzeye getirecek türlü müdahalelere maruz kalmaya başlamıştır¹⁸¹. Tarihi kent merkezlerinde konutların el değiştirerek restore edilmesi ve mahallelerin sınıfsal yapısının değişmesiyle yerinden edilmeler şeklinde gelişen soylulaşma süreci hızlanarak devam etmiştir¹⁸². Kentsel dönüşüm projeleri, kent merkezinde kalmış eski tarihi mekânlar, gecekondu alanları, kıyılardaki eski sanayi ya da liman alanları yani kentsel rantın yüksek olduğu tüm alanlara yönelik büyük bir yıkım ve yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. Bu alanlar yeni bir çehreye büründürülüp orta sınıfa hitap edecek bir şekilde yapılırken; yoksul halkın şehir merkezlerinden uzağa yönelmesini de beraberinde getirmektedir.

Yerel iktidarlarca, yahut da siyasi iktidarca sahillere yakın alanlarda, ulaşım ağının merkezinde bulunan alanlarda soylulaştırma çalışmaları için yoğun çaba harcandığı gözlemlenmektedir. Neil Smith bu yoğun çabanın sebebini orta sınıfın ihtiyaçlarının gözetilmesi üzerinden tarif etmektedir¹⁸³ ve bir yerin gerçek değeri ile “en iyi kullanımdaki” potansiyel değeri arasında fark var ise rant uçurumunun da söz konusu olduğunu belirtmektedir. Smith'e göre, bir alandaki rant uçurumu büyük ise, soylulaştırma kaçınılmazdır; emlakçılar, müteahhitler ve belediyeler de buna uygun politika ve strateji geliştirir. Çöküntü halindeki bir kentsel alana, kamu vasıtaları ve/ya yaya olarak kolay ulaşım sağlanıyor, sosyal etkileşim ağları yaratılabiliyorsa, orta sınıflar buraları, özel araba ile ulaşım gerektiren banliyölere tercih edebilir.

Aslan, merkezi ya da yerel iktidarın ellerinde bulunduranların her türlü ekonomik açık ya da krizde satılabilecek, dönüştürülebilecek, takas edilebilecek bu kadar geniş mekânları oldukça, krizlerden korkmasına gerek olmadığını belirtmektedir. Çünkü kentsel mekân sadece ulusal sınırlar içinde değil, küresel ölçekte de bu sürecin en

¹⁸⁰ Penpecioglu, 2011, 69

¹⁸¹ Aslan, 2011, 414.

¹⁸² Binnur Öktem, “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekânsal İzdüşümleri” İstanbul Üniversitesi, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (2011); s.44, 36-37

¹⁸³ Smith, **age**, 182.

etkili kriz çözücü aracı olarak kullanılmaya hazır beklemektedir. Türkiye’de 2012 yılı sonlarında başlayan ve 2013te’de devam eden emlak piyasasındaki durgunluğu aşan temel unsur yabancı yatırımcıların özellikle İstanbul’daki gayri menkullere gösterdiği yoğun taleptir¹⁸⁴. Ortadoğu bölgesindeki çalkantılı durum nedeniyle kaçış noktası olarak görülen İstanbul’da, oluşabilecek emlak krizinin aşılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kentte belli mekanların soylulaştırılması, o mekanların daha rahat pazarlanabilir bir hal almasını sağlamaktadır. İç pazarda soylulaştırılmış mekanların müşterileri üst ve orta sınıf iken; dış Pazar için ise müşteriler yabancı yatırımcılardır. Soylulaştırılan mekanların yaşam maliyetleri yüksek olduğundan; tapu sahiplerine müteahhitlerce daire verilmiş olsa bile, soylulaştırılan mekanın eski oturanları, yaşam standartlarına ayak uyduramadıklarından, evlerini satıp kentin çeperlerine doğru hareketlilik göstermektedirler. Özellikle yurt dışından gelip, yeniden yapılandırılan mekanlarda ev alan kişiler, Tekeli’nin “yaşam güzergahı” tezinde kastettiği türden kesimlerdir.. Çoğunluğu için göçmen olarak değerlendirilme yapılamaz, çünkü bu kişiler için göçmenlikte olduğu gibi gidilen yerlerde konaklama sabit değil; geçicidir. İzotop şehirler arası geçişli yaşam süren kişiler göçmen olarak değerlendirilemezler. Göç olgusu bu bağlamıyla bu dönemde sınıflar arası farklılık gösterir. Yoksul kesimler sabit bir yerleşim uğraşında iken, üst ve orta sınıf finansın akışkanlığına benzer bir akışkanlık göstermektedir. Sabitlenme yoktur. Yeni üretim ilişkilerinde Harvey’in belirlediği birinci grupta olabilen bu kişilere karşın; yoksullar ekseriyetle eski üretim ilişkilerinin içinde kalıp enformel sektöre yönelmektedirler.

2000’li yıllarda bile Türkiye’de sınıfsal olarak heterojen yerleşim merkezleri olan kent,¹⁸⁵ artık sınıfsal olarak ayrışımaların olduğu alanlar halini almıştır. Yapılan soylulaştırma müdahaleleri ile mekan yoksul kesimden ve alt gelir grubundan soyutlanmış; üst ve orta sınıfın yaşam alanı olmuştur. Şu anda Üsküdar’da yeni yapılmış sahile, Marmaray’a yakın bir apartman dairesinin fiyatı 400bin TL ve 500bin TL arasında iken Kadıköy’de sahile yakın yeni bir dairenin fiyatı 800binTL

¹⁸⁴ İstanbul’da Arap Nüfusu Patladı, Kayıt Dışı Gayrimenkul Zirve Yaptı, <http://t24.com.tr/haber/istanbulda-arap-nufusu-patladi-kayit-disi-gayrimenkul-zirve-yapti,322063>

¹⁸⁵ kentsel yaşamda sınıfsal olarak kelimenin tam anlamıyla bir heterojenlikten bahsedilmesi mümkün değildir. Fakat, heterojenlikten kastedilen bir semtte sadece belli bir sınıfın yaşadığı durumdan ziyade o sınıfın dışındaki mensupların da bulunabilmesidir. Kadıköy için Fikirtepe bir çöküntü alandı yoksulların yaşam alanıydı. Fakat, artık orta sınıf için inşa edilen bir hale bürünmüş durumdadır. Semtler birbirlerinden ayrıştırılmış sınıfsal Geçişliliğin sınırlı olduğu bir yöne doğru evrilmektedir.

ve 1.000.000 TL arasındadır. Kentte mekanlardaki dairelerin ücretlerinin değerlendirilmesinde muhitin özellikleri önem teşkil etmektedir. Semtte oturan kişilerin profili, o semtin isminin pozitif bir anlam oluşturmaya gibi kriterler aynı ulaşım koşullarında olan bir birine komşu iki ilçe arasında emlak fiyatları arasında uçurumu arttırmaktadır.

Semtin görüntüsünün konut piyasasını belirleyen temel unsurlardan biri olması nedeniyle yeni yapılan apartmanlar ve/ya villalar aracılığı ile şehresi değişen mahallelerin, semtlerin planlaması da önemli dönüşümler geçirme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Soylulaştırılan mekanda eski olanın yok edilip yeniden yapılanmanın, parklardan, sokaklara, caddelere kadar uzandığı görülmektedir. Dünya kentleri ile rekabet etmesi amaçlanan kentlerin yenilenen halinde “eski” olanın değeri giderek düşmektedir. Yalnızca eskinin değeri otantizm vurgusunun yapıldığı yeniden düzenlenmiş alanlarda önem arz etmektedir. Semt pazarları da bu dönüşüm hareketinden payına düşeni almak üzeredir. Özellikle 70’li ve 80’li yılların İstanbul’u için kentin ihtiyacı olan pazarlar; değişim yaşamıştır. Kentin dönüşümü kaçınılmaz olarak semt pazarlarını etkilemektedir.

Bu bağlamda kentte artık değer oluşturulmasının aracı olan emlak piyasası, kentte soylulaştırılmanın alanını belirleyen en önemli etmenlerden biri olmaktadır. Kent soylulaştırılırken, maliyet analizi yapılmaktadır. Proje alanında yaşayan kişilerin dönüşüme direnebilmeleri yasal haklarının olması ile mümkün olabilmektedir. Dönüşüm projeleri Penpecioglu’nun da belirttiği gibi sermayedarların emlak piyasasının çıkarları doğrultusunda ve iktidarın desteğiyle üretildiklerinden, yoksulların dönüştürülen alandan uzaklaştırılması da yasal çerçeveye sığdırılmaktadır.

Yoksulların uzaklaştırılması ile sınıfsal olarak daha homojen yapıya bürünen yeniden üretilmiş yerleşim alanlarına pazarcıların girişi, yapısal bütünlüğü bozan bir görüntü olacaktır. Pazarcıların genel iddiası hem yoksulların hem de orta sınıfın alışveriş yapabileceği bir skalada hizmet ve ürün sundukları idi. Fakat, Mutenalaştırılan alanlarda yoksulun ihtiyacı söz konusu olamayacağı için pazarın dönüşümü şart olmaya başlamıştır. Pazarın görsel dönüşümünün yanı sıra pazarcıların geleneksel davranışlarından ayrılacağı bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Yoksulların toplandığı mekanlarda ise, ürünlerin kalitesinde düşüşün olması kaçınılmaz bir durum olmaya

başlamıştır. Böylelikle pazarcıların genel iddiası olan her kesime hizmet sunma durumundan kopuşun başladığı bir sürece girilmiştir.

4. DİGORLU PAZARCILAR VE GÖÇ SÜREÇLERİ

1990'lı yıllarda Türkiye'deki temel sorunlardan biri olarak ele alınan "güvenlik" sorunu ya da başka bir deyişle Kürt sorunu sonuçları bakımından ele alındığında can yakıcı bir problem olduğu görülmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan olaylar ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle akademik çalışmalarda ele alınmıştır. Özellikle göç ve güvenlik politikaları bağlamında yapılan çalışmaların sayısı epeyce fazladır. Fakat, bu çalışmalar dönemi ve sorunu farklı açılardan ele alırken bölgesel (territorial) olarak genelde referans noktası olarak seçilen alan Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Etnik kimlik mücadelesinin öne çıktığı bu dönemde salt Güneydoğudaki değil Kuzey bölgelerindeki Kürtlerin yaşanan durumdan nasıl etkilendiği ve devlet otoritesinin Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde nasıl işlediğine bakılmaya çalışılacaktır. Kuzey doğu Anadolu bölgesinde özel olarak ele alınacak bölge ise Kars'ın Digor ilçesidir.

Digor ilçesi, doğusunda Ermenistan, güneyde Kağızman ve Tuzluca batısında Kars, kuzeyden Arpaçay ile çevrilidir. Digorluların göç sürecine bakarken öncelikle geçmiş dönemdeki toplumsal yapılarına ve toplumdaki tarihsel kırılmalara bakmak gerekmektedir.

4.1. 1980 Öncesi Digor

Osman Çalışçı'ya göre günümüzde Digor'da yaşayanlar ya da Digorlu olarak tanımlananlar ekseriyetle 1917 ekim devriminden sonra Erivan'dan göç etmiş Kürtler olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁶ Kürtler oraya göç etmeden önce orada genelde yaşayanlar Ermeniler, Malakanlar Yezidiler ve Terekemelerdir. 1915'teki yaşananlara rağmen göç etmeyip Digor'da yaşayan Ermeniler, Ekim devrimi sonrası Erivan'dan alelacele göç eden Kürtlerin nüfus hareketliliğini görmeleri sonucunda

¹⁸⁶ Osman ÇALIŞCI, 1922 Kars Digor Kocaköy doğumludur yöre halkı tarafından yerel tarihçi olarak bilinmektedir. bazen Kafkas üniversitesinde tarih derslerine de iştirak etmektedir. Kürt tarihi açısından en önemli kaynakçaları oluşturan dengbejlerden yaşadığı döneme de damga vurmuş Şakiro'nun biraziyé min (kardeşim) dediği kişidir. Şu anda İzmir'de yaşamaktadır. Görüşme 24 kasım 2015 tarihinde İzmir'de saat 7de gerçekleşmiştir.

Erivan'a geçmişlerdir. Digorlular ise Awa Reş¹⁸⁷ (karasu nehri¹⁸⁸)'in öbür tarafından Kars'a geçiş yapmışlardır. Yıllarca çarlık topraklarında yaşayıp yeni kurulan cumhuriyetin kuruluş yıllarında bu topraklara geçtikleri bu göç olayı bir milattır. Erivan'dan göç eden nüfusun tamamı Digor'a yerleşmemiş, enformasyon ağlarının da dar olması sebebiyle aileler göç esnasında birbirlerini kaybetmiş, Türkiye'de farklı coğrafyalara savrulmuşlardır. Çalışıcı o dönem Erivan'dan göç edenlerin Bayburt'tan Muşa kadar uzanan bir genişliğe yayıldıklarını belirtmektedir. Fakat, göç edenlerin yoğunlukla yerleştikleri bölge Karasu'yun Türkiye tarafında kalan Erivan'ın hemen yakınındaki o dönem nahiye olan Digor nahiyesi ve köyleridir. Günümüzde hiç bir köyünde ağalık sistemi devam etmemektedir. Fakat, geçmişte de ağalık sistemi Digor'a yerleşenlerde pek yaygın görünen bir durum değildir. Akrabalık ilişkileri temelli bir yapılanma esas alındığından; aşiret bağları güçlü bir şekilde kalabilmiştir. Bu aşiret bağlarının oldukça kuvvetli bir şekilde günümüzde de devam etmektedir.

Aşiret bağlarının güçlü olması genellikle dayanışma ağları ile doğrudan ilintilidir. Aşiret bağlarını diri tutmak için akrabalık ilişkilerini diri tutmaya çabalamışlar. Bunu da genellikle evlilik yoluyla yapmışlardır. Akrabalık ilişkilerinin gelişmiş olması dolayısıyla kan davası olayları günümüzde pek görülmemektedir.

Günümüzde aktif olarak iki köy arasında kan davası bulunmaktadır. Bu kan davalı köyler ise genelin aksine farklı aşiretlerden değildir. İki köy de aynı aşirete mensuptur. Kan davası konusunda aşiretin genel tutumu onaylamamak olsa da bu kan davası devam etmektedir. Kan davalarının aşiret içindeki insanlar açısından kenetleyici bir yanı olmamakla birlikte aynı aşirete mensup diğer köyler de bu kan davanın son bulması için çalışmaktadırlar. 1970lere kadar kan davaları yaygın bir durum iken, 1970lerden sonra genel bir barış havası gelmiş, kan davaları giderek seyrek görülen bir vaka olmaya başlamıştır. Kan davalarının yeniden ortaya çıkmaması için evlilik bağı üzerinden akrabalık kurma yoluna gidilmiştir.

Ağalık sisteminin olmamasının en temel sebebi Erivan'dan yapılan göçtür. Özellikle 1900lü yılların başında tarıma dayalı bir üretimin esas olmasından dolayı mülkiyet ilişkilerinin temelinde yatan topraktan kopuş ile birlikte bir biçimiyle herkesin eşitlendiği bir durum yaşandığı söylenebilir zira yeni gidilen yerde herkes bir nevi

¹⁸⁷ Kılıç, Mutlu, Ada, **age**, 43.

¹⁸⁸ Karasu nehri Kars ve Ermenistan arasındaki doğal sınır hudududur.

sıfırdan başlamak zorunda kalacaktı. Digor'a geçişten sonra insanlar Ermenilerin yerleşim yerlerine yerleşmişlerdir¹⁸⁹. Ermenilerle aynı zamanlı yaşanan karşılık göç sonucunda Ermenilerin bıraktıkları evlerine geçilmiştir.

Ermenilerden kalan evlere yerleşen aileler, sınırı belli olmayan, tarlaları nasıl paylaşacaklarını ise daha önce ekilmiş biçilmiş kullanılan bir topraksa kim diğer köylülerden önce gelip o toprağı keşfetmişse, ve sahiplenmişse onun olmuş; İnsanlar harcadıkları emeğe göre toprağına sahip olabilmışlerdir. Özellikle tarımsal aletlerin bu kadar da gelişmiş olmaması herkese toprağına sahip imkanı sağlamıştır. İlkel tarım aletleri ile ekilip biçilebilen alanın kısıtlılığı mülkiyetin devasa boyutlara gelmesinin önüne geçmiştir.¹⁹⁰ Ekonomik anlamda eşit şartlarda başlanan bir yarış gibi görünümü vardır.

Tarımsal üretim alanında göreceli eşitlik yukarıda bahsedildiğı biçimiyle sağlanmış olsa da; hayvancılığın, zenginlik ve yoksulluk hallerini belirleyen temel unsur olduğu söylenebilir. Hayvan sahibi olan insanların, hayvanlara ve kendilerine yetecek ürünü elde edebilmek için daha çok alanda tarım faaliyeti yapma zorunluluğun olması dolayısıyla, hanenin sahip olduğu hayvan sayısı; işleyip sahip olunacak toprak alanını da belirleyen temel husus olmuştur. Tarımsal artık ürünü sağlamaktan çok, hayvanların beslenmesi yoluyla hayvanlardan alınacak ürünler, birikim için esas olan kaynak olduğundan dolayı, hayvanların sayısı ilk yerleşme döneminde kişilerin sahip oldukları toprak alanını belirleyen etmen olmuştur.

Daha sonraki dönemlerde, tarımdaki teknolojik ilerleme ile birlikte, ve topraktan alınan verimin de artık değer sağlanabilecek bir hale gelmesi ile birlikte, toprak mülkiyeti daha fazla önem atfedilen bir hal almıştır. Nüfusun da giderek artması ile birlikte toprağına duyulan talep fazlalaşmış ve var olan tarım alanları yetersiz kalmıştır. Özellikle hayvan sayısı bol olanların, hayvanlarını satarak tarımsal üretimi arttıracak teknolojik araçları elde etmeleri ile birlikte, yeni tarım alanları yaratılmış, daha çok gelir elde edilebilmiş ve böylece köyün varsılları oluşmuştur.

¹⁸⁹ Kılıç, Mutlu, Ada, 2015, **age**, 52.

¹⁹⁰ Yusuf Şap Erivan'dan göç edildiğinde 2 yaşında olduğunu, anne kucağında Kara Suyu geçtiğini anlattıklarını aktarıyor. 102 yaşındadır. Kulakları iyi işitmek ile birlikte, geçmiş dönemleri hatırlayabilmektedir. Görüşmelerimiz geçmiş dönemdeki sosyal yaşamı anlayabilmek için yapılmıştır. 1960'lı yıllarda hayvan ticaretine atılmış olduğundan diğer köylerdeki yaşamı da iyi bilen, diğer köyleri de gözlemlemiş bir kişidir. Görüşme 2015 Kasım'da İstanbul Florya'da yapılmıştır.

Ağalık sisteminde, köyün zengini olan ağalar, köye misafir gelen ziyaretçileri ağırlamak durumunda kalmaktadır. Ziyaretçilerle sohbet etme yoluyla bilgiye ulaşma şansı en yüksek olan kişi olması dolayısıyla bilgi tekeli de elinde bulundurmaktadır. Digor'daki köylerde Ağalık olmadığı için, dışardan gelen misafiri ağırlamak köyün varlıklarına yani daha çok hayvan sahibi olanlara düşen bir görevdir. Bunlara yöre halkı “*nandar*” derler, ekmek veren, yemek veren anlamında kullanılmaktadır. Başka köylerle genelde ilişkiler akrabalık dışında bu *nandar* haneleri üzerinden kurulur. Aynı köyde farklı haneler bu rolü üstlenebilmektedirler. O dönemlerde temel besin kaynağı et olduğundan insanları ağırlamak için yeterli kaynağı sağlayabilen *Nandar* hanelerin saygınlığı yüksektir. *Nandar* hanelerin aynı köyde farklı haneler olabilmesi dolayısıyla dışardan gelen bilginin merkezileştiği bir yerden ziyade yayıldığı bir yapısı vardır.

Digor'a göç edenlerin, tarımsal olarak üretim bilgilerinin de kısıtlı olmasından; yerleştikleri köylerde bezir yağı imalathaneleri, şarap yapım yerleri, ve ilk yerleştiklerinde tarlalardan patatesler topladıkları, üzüm bağları bulunduğu belirtilmektedir. Yani Digor üzüm, pamuk ve patates yetiştiriciliği yapılan bir yer iken; günümüzde, günümüzdeki bilgiye ve teknolojilere rağmen, bile sadece arpa buğday, yulaf ve çavdar ekilip biçilmektedir. tarımsal üretim çeşitlendirilmemiştir. üretilen ürünlerin kısıtlılığı dış pazara olan ihtiyacı da kaçınılmaz hale getirmiştir. Marketle kurulan ilişkide dezavantajlı konumda yer almaktadırlar çünkü hayvanları daha az para ederken, aldıkları ürünler ise pahalıya temin edilmektedir. Metaların mübadele değerinde bu eşitsizlik doğal olarak bir yoksulluk dönemi getirmiş. Yaşlıların çocukluk dönemlerine atfen “kıtlik dönemi” terimini kullandıkları çokça olmuştur. Bu yıllar 1920 ve 1940 arası bir dönemi kapsamaktadır. Bu yaşanan kıtlık döneminde ev masraflarını daha da azaltmak ve daha çok gelir sağlamak için Rusça ya da Ermenice bilenler gönüllü olarak muhbirlik yapma işine kalkışmışlardır. Bu dönemde yapılan faaliyet ile yerelin devlet ile kurduğu ilişki daha güven temeline dayanan bir hal almıştır.

Digor devlet ile kimlik sorunu üzerinden herhangi bir ihtilafa düşmemiş. 1980 sonlarına kadar iktidara muhalif bir konumda durmamışlardır. 1926'da başlayıp 1930'da sona eren Ağrı Dağı İsyanı, Digor'a çok yakın bir coğrafyada başlamış olsa

ve bazı bakımlardan Kürtlerin ilk milli isyanı olarak ele alınmasına rağmen¹⁹¹ bu isyana Digor'dan katılanların sayısı çok az olmuştur. Ağrı Dağı İsyanı her ne kadar Kürtlerin millet olma yolundaki ilk isyanı olarak ele alınsa da- aşiret bağlarından ziyade millet vurgusunun öne çıkması dolayısıyla- Digor'daki aşiretlerin bazılarının devletle mücadele etmek istememesi, bir kısmının ise isyana faal olarak önderlik yapanların Zilan aşiretine mensup olmasından dolayı aralarındaki kan davasını öne sürerek bu isyana katılmamışlardır. Dışarıdan gelecek saldırılara karşı doğu sınırının muhafazasında devlet ile işbirliği yapabilen, ve yakınında olan bir isyana kendi etnik kimliğine dair bir isyan olmasına rağmen isyanın uzağında kalabilen Digorlular devlet açısından sorun teşkil eden bir durumda olmamışlar.

Digorluların devlet nezdinde muteber olmasının örneklerinden bir diğeri de 1970lerde Kıbrıs sorunu üzerinden yaşanan gerilimden sonra Digor'da, "Ordu Kıbrıs'a müdahale etsin" mitingi yapılmış, mitingi düzenleyenlerden o dönem Digor ortaokulunda görevli olan öğretmen Feridun Çelebi mitingdeki taleplerinin Kıbrıs'ın devlet tarafından işgal edilmesi ve Digorluların da Kıbrıs'a yerleştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Digor halkı 1970li yıllarda Merkez sağı söylemlerine yakın söylem ile sokaklara çıkmış, bir devlet politikalarına uyum sağlamış ve bu politikalardan kazanım elde etmeye çalışan bir görüntü çizmektedir.

1980ler öncesi ve sonrası diye ayırım yapılmasının sebebi; artık yerelin siyasi hayatında bir kırılmanın başladığı, ve dolayısıyla da toplumsal bir dönüşümün başladığı bir süreç yaşanmaya başladığı içindir. 1980lere kadar Digorlulara, aşiret ya da köy ayrımı gözetmeksizin yaklaşan devlet; artık farklı bir yol izleme ihtiyacı duymuştur. Çünkü geçmişte yaşanan isyanlara katılıp katılmayan yerine, temel belirleyenin 80 sonrası başlayan isyana katılıp katılmadığı sorusu olmuştur. Özellikle 84 sonrası bu soru can yakan bir hal almaya başlamıştır.. Şiddet olayları 80lerin sonlarına Güneydoğu bölgesinde yoğunlaşmışken; bu dönemde Digor'da olaylar o boyutlara ulaşmamıştır.

4.2. Digor'un Toplumsal Yapısı

Digor'da yoğun olarak yaşayan iki aşiret vardır. Bunlar, Milli aşireti ve Cemaldini aşiretleridir. İki aşiretin de kolları vardır. Bu kolların da dalları bulunmaktadır. Bir

¹⁹¹ Selin M. Bölme, "Hoybun Örgütü: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Bir Evre." **International Journal of Kurdish Studies** c. 1 s.2 (2015): 35 -55.

köyden, bir bireyi tanımlarken, adı, baba adı, hanesi, mahallesi, köyü, aşireti, ve üst aşiretine başvurularak bu tanımlamalar yapılmaktadır. Örnekle açıklamak gerekirse; özgür, Ahmet oğlu, Gale hanesinden, Xefo mahallesinden, Kocaköyden (Nexşan), Dılxeranlardan aşiretinden, milli aşiretindendir. Milli ve Cemaldini aşiretlerinin başka illerde de mensupları vardır (Diyarbakır, Van, Muş, Erzurum gibi). Bu iki aşiret arasında önemli bir husumet olmadığından, ekonomik kaygılar ön planda olabilmektedir. Akrabalık ilişkileri sürekli geliştirildiğinden; husumetlerin büyümesinin önüne geçilmiştir.

Digor'daki aşiretlerin monolitik bir yapısı olduğu söylenemez, bazı köylerde ağalık sistemi olmasına rağmen köylerin çoğunluğu ağalık sisteminden ayrılmıştır. Ağalık sistemi olmayan köylerde ailenin ya da köyün ileri gelenlerinin ki bu ya varsıllar ya da yaşlıların önderlik ettiği haneler olur; bu ileri gelenlerin, bir bakıma nandar diye de belirtilenlerin vereceği kararların insanlar nezdinde önemi varken bağlayıcı bir durumu yoktur. Bireylerin ya da hanelerin kendi çıkarları doğrultusunda karar verebildikleri bir yapı mevcuttur.

Digorlular için klasik anlamda aileden ziyade hane içerisinde yaşayan herkesin oluşturduğu bir yapıya aile denmektedir. Hane temelli bir topluluk oluşturulmuştur. Aşiret çıkarlarından ziyade hanenin çıkarları daha ön plandadır. burada aileden kasıt çekirdek aile ya da geniş aile tanımlarının dışında bir yapıdır. Anne baba dede nene ve çocuklardan oluşan ya da sadece anne baba ve çocuklarından oluşan bir aile değildir. 90'lı yıllarda ve öncesinde aile olarak kastedilen şey aslında hanedir. Hanede bir erkek aile büyüğü vardır. Bu erkeğin eşi, kardeşleri, kardeşlerinin eşi, kendi çocukları, kardeşlerinin çocukları, torunları, ve kardeşlerinin torunları yaşayabilmektedirler.

Bu hanenin ekonomik girdilerin ve çıktıların merkezi hane reisidir. Baba veyahut da büyük erkek çocuk ailenin reisidir. Aile içerisindeki herhangi bir birey evlilik ile haneden kopmuş sayılmaz. Aile fertlerinden herhangi biri yaptığı bir hatadan dolayı, aileden azledilebilir (cihé kirin). Ya da kendisi makul gerekçeler sunup ayrılabilir (cihé bûn). Bu ayrılma sürecinde, adeta bir boşanmada görüldüğü gibi belli bir bedel ödenerek ayrılma gerçekleşir. Hane bütçesi için yapılmış ortak çalışmaların sonucunda nihai olarak geline durumda tüm mallar eşit olarak bölünüp, haneden boşanma gerçekleşir. Her iki durumda da kişiye payı olan toprak ve hayvan verilir, duruma göre ayrılan kardeşe yeni bir hane de inşa edilir. Patriarkal ilişkilerin yoğun

olduğu bu topluluktan kadınların, haneden kopuşları ancak başka bir haneye gelin gitmesiyle mümkün olabilmektedir. Evlenmeyip hanede kalan kadınların ise kardeşler arası paydan alma hakkı yoktur. Onlar sadece ana hanede barınma hakkına sahiptirler.

Hanede yönetim merkezi hane reisinin kendisidir. Ailenin ekonomik planlamasını ve ailedeki iş bölümünü düzenleyen kişi hane reisidir. Kimin hayvanlara bakacağına, kimin tarlalarla ilgileneceğine alınan ürünün kime satılacağına karar veren hane reisidir. 1960'lı yıllarda bu kararlar arasına kimin köy dışına çıkıp, çalışıp aile ekonomisine katkıda bulunacağını belirlenmesi de hane reisinin kararına bağlıdır. Hanede hane reisinin mutlak bir otoritesi mevzu bahisken, diğer tüm haneler kendi aralarında eşittir. Hane içerisinde demokratik bir ortam sınırlı iken, köyde haneler arası ilişkide demokrasinin işlerliği mevcuttur.

Aileler Erivan'dan geldikten sonra insanlar eşit koşullarda bir yarışta toprak edinebilmişlerdi. Fakat aile nüfuslarının kalabalık olması ve her haneden ayrılışla toprak bölüşümü yapılması ile haneler için tutulan topraklar yeterli olmamaya başlanmıştır. Özellikle tarımda makineleşmenin başlaması ile var olan iş gücünden daha az iş olması dolayısıyla hane üyelerinden bazıları köy dışına çalışmaya yollanmıştır. Bunun planlaması yine hane reisinin işidir. İlk göçler kısmen İstanbul'a yapılmış olsa da 60'lı yılların başında özellikle Almanya'ya gidilmiştir. Almanya'ya gidenlerin bir kısmı orada yaşamaya devam etmiştir. Almanya, Suudi Arabistan, Libya, İstanbul¹⁹² aile ekonomisine katkı için insanların "gurbetçi" olarak gittikleri yerlerin başında gelmektedir.

4.3. Göçün Bir Sonucu Olarak Gurbet ve Gurbetçi

Gurbetçi terimini görüşmelerde bulunduğum pazarcıların kendi göçlerinin özel durumuna atfen kullandıkları gözlemlenmiştir. Onlara göre gurbetçi, hanesini, ailesini -evli olsun ya da olmasın- köyde bırakıp, göç etmiş, bekar evinde kalan, göç edilen yer ile sadece para kazanmak üzerinden bir ilişki kuran, çalıştığı şehri ya da ülkeyi sahiplenmeyen ve o yer tarafından da sahiplenilmediğini düşünen kişidir. Gurbetçinin bağlılık hissettiği yer ailesinin olduğu yerdir.

¹⁹² görüşmeler

TDK gurbetçiyi, gurbete çıkan, geçimini gurbette kazanan kimse diye tanımlamaktadır.¹⁹³ Gurbetçilik terimi literatürde ek gelir ihtiyacından doğan mevsimlik iş gücü olarak gurbete çıkmakla tarif edilmektedir.¹⁹⁴ Fakat öte yandan gurbetçiliği tümünden göç ile karıştıran çalışmalar da mevcuttur.¹⁹⁵ Gurbetçilik, esasında aile üzerinden tartışılması gereken bir meseledir. Aile ve dolayısıyla haneden uzakta ve dönemsel olarak çalışmak gurbetçilik olarak tanımlanabilir. Aile ile birlikte gelinmişse eğer gurbetçilik olarak tanımlanamaz bu durum. Göç edinildiğinde gelinen alanın, bölgenin bir üyesi olunmuştur. Gurbetçi ise gittiği yerde o bölgesel ağlara iştirakçi olmaktan ziyade; parasını kazanıp kendi ailesine yardımcı olmak için çalışır. Kazancın ulaştığı mekan hanenin olduğu yerdir.

Gurbetçilik özellikle geçim koşullarının ağır olduğu yerlerden daha üretken genç yoğunluklu erkek nüfusun birlikte göç etmesi yoluyla gidilen kentte daha rahat tutunabilmek maksadıyla gerçekleşir. Gurbetçilerin göçünde Özel/kendine ait bir birikim düşüncesi yada çabası daha ikinci plandadır. Hanenin ihtiyaçları göçün belirleyicisidir. Hane için kazanılan paralar, baba ya da evin büyük erkeği kontrolünde, göçmen erkeklerin biriktirdiği paralar tek elde toplanmaktadır. Burada amaç birikim yapmak değildir. Hane için gelir kalemlerinin arttırılması yoluyla, hanenin ihtiyaçlarının giderilmesi daha ön plana çıkmaktadır. Evin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve hanenin geçiminin sağlanması, evdeki çocukların ya da üniversitede kardeşlerin okutulması, sağlık giderleri, düğün masrafları, başlık parası, evlenen kardeşe yeni ev açılması gibi pek çok masraf kalemi göçmen erkeklerin son derece anahtar rol oynadığı finans/para akışının temini sayesinde gerçekleşebilmektedir.¹⁹⁶

Gurbetçi kendi yerine başka bir hane mensubu geçene kadar, ya da başka bir ekonomik kaynak kalemi oluşturulana kadar belirli periyodlarla gurbete çıkmak zorundadır. Gurbetçiliğin devam ettiği süreçte sürekli göç edilen yerde kalınmaz; yılın belli dönemleri köye, haneye dönmeleri önem arz eden bir husustur.

¹⁹³ TDK

¹⁹⁴ Cevdet YILMAZ, "Giresun'un Bulancak İlçesi Kırsal Kesiminde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri, Yönü ve Başlıca Özellikleri." *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks* 2.1 (2010): 152

¹⁹⁵ Ali, Kurt. Anadolu'dan İstanbul'a Göç ve Kente Tutunma Sürecinde Göçmenler İçin "Kahvehaneler" İn Önemini 1950 Sonrası Türk Romanı'ndan Okuma. *Dpujss* Number 32, Vol. 11, (2012): 201-214

¹⁹⁶ Bülent, Şen, Ayşe Alican Şen. "İstanbul'un Öteki Yüzü ve Araftakiler: Suriçi İstanbul'da Göç, Yoksulluk ve Göçmen Mekânları." **Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences**, c.1.s. 21: (2015), 44.

Gurbete kimin çıkacağı, gurbetten gelen paranın kullanımı gibi konular hane reisinin belirleniminde olan hususlardır. Parayı başka bir aile üyesi kazanmasına rağmen, o paranın kullanım hakkı köydeki hane reisinindir. Hane reisinin aile fertleri üzerinde mutlak bir belirleyiciliği olduğu söylenebilir. Hane açısından, hane reisinin, üyeler için, hem ekonomik hem de sosyal alanı düzenleyici rolü vardır. Erkeklerin kardeşliği ve erkeklerin hane reisliğinin esas olduğu bu toplumda, kadınların temel rolü eş ve anne olarak belirlenmiştir.

Digorluların aile yapılanmalarından dolayı, aşiret bağları ne kadar önemli olsa da hane içerisinde var olan mutlak tabiiyet; aşiret için gerekli değildir. Aşiret mensubu olan haneler kendi kararlarını diğer aşiret mensuplarını da göz ardı etmeden verebilirler. Aşiret ağları içerisinde kalabilmek gibi bir baskı haneler açısından mevcuttur. Fakat, bu ağların içinde olmayıp yaşamını aynı coğrafyada devam da ettirebilme hakkına da sahiptir. Toplumsal bağlar güçlü kurulmuş, fakat keskin bir durum söz konusu değil, haneler kendileri için iyi olanı seçme şansına sahiptirler.

4.4. 1990'lar: Digor'da Yerinden Oynamaya Başlayan Taşlar

1990'lı yılların hemen başında PKK ile devlet arasındaki çatışmalar giderek artmaya başlamıştı. Bu şiddet ortamında propaganda faaliyetlerini de arttıran örgüt nüfuz alanını arttırmaya başladığı bir evreye girilmişti. PKK'lıların örgütlemesi sonucu Digor'dan tüm köylerden ilçe merkezine doğru köylüler bir yürüyüş gerçekleştirdiler. 14 Ağustos 1993'te 18 insan öldürülmesi ve yüzlerce insanın yaralanması ile sonuçlanan, bir müdahale gerçekleşmiştir.¹⁹⁷ 14 ağustos 1993 yılında gerçekleşen Digor yürüyüşü, tarih olarak manidar bir gündür zira PKK'nın silahlı kolu ARGK'nin ilk silahlı eylemini yaptığı Eruh saldırısı ile kuruluşunu ilan ettiği günün Yıl dönümüdür Bu yürüyüşün hemen ardından Digor'da güvenlik politikaları sert bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Yeni güvenlik politikaları, ilçedeki sosyal yaşamı doğrudan etkilemiş, Göçün biçiminin değişimi, ve göç eden nüfustaki artış, bu olaydan sonra hızlanmıştır.

Yapılan görüşmelerde, eylem olmadan önceki haftadan hemen önce köyleri sürekli ziyaret eden, PKK'lıların gelip nerdeyse her evi tek tek davet ederek, uyararak veya tehdit ederek, 14'ünde yapılacak yürüyüşe köylülerin toplu katılımının olması

¹⁹⁷ DİHA/ Kars, "22 Yıldır Unutulmayan Acı: Digor Katliamı", <http://www.evrensel.net/haber/105299/22-yildir-unutulmayan-aci-digor-katliami>, [17. 10.2015].

gerektiğini bildirdiğini belirtmektedirler. Fakat, ne eylemin içeriği, ne de amacı söylenmemiş, köyde herkes yapılacak yürüyüşe katılacak ve Digor’a gidilecek diye bir direktif verilmiş. Eyleme katılanların orada ne yapılacağına dair de bir fikirleri olmadığı görülmüştür.

O dönemi mülakatlarda anlatanların çoğu, katılımın bu boyutlarda olmasının istem dışı olan bir durum olduğunu, yürüyüşe katılmadığı durumda, köylülerin oluşabilecek sorunlarla karşılaşmak istemedikleri için yürüyüşe herkesin katıldığını belirtmektedir. Bu kadar kitlesel, tüm köylerden bir katılım olması PKK’nın herkes tarafından sevilmesinden ziyade oluşan korkunun da yürüyüşe katılım sağlamada önemli bir faktör olduğu sonucuna varmamızı sağlamıştır. PKK ile ideolojik olarak bağdaşmayanların bile eyleme katılması doğan korkunun sonucu olarak değerlendirilebilir. N.B bu güvenlik sorununu, “devlet gündüz vardı, akşamsa gerilla vardı, devlet karargaha giderdi, biz onlarla baş başa kalırdık.” diye tarif etmektedir.¹⁹⁸

Digor Yürüyüşünden sonra güvenlik politikalarında keskin değişimler olmuştur.. Digor’un mevcut köylerinin yaklaşık yarısında karakollar kurulmuştur. Genelde karakol olarak seçilen yerler. Ya köydeki okul binası, ya sağlık ocağı binası ya da köy odasının olduğu yerler olmuştur. Karakollar tüm köylere kurulmamıştır. Fakat, birbirine yakın olan iki köyden birine kurularak diğer köyü de her an kontrol edebilecek mesafeyi gözeterek denetim sağlanmaya çalışılmıştır.

Yürüyüşten önce bilgi kaynaklarının temelini oluşturan köy içindeki muhbirler, bu durumlarını yürüyüşten sonra da sürdürmüşlerdir. Fakat artık daha fazla güvence altında çalışmalarını yapmışlardır. Daha önce güvenlik güçleri bu bilgi kaynaklarına belirli güvenceler vermiş olsa da akşam olduğunda köye PKK’lılar geldiğinde ve askerler ilçe merkezindeki karakola çekildiğinde bu güvencenin tahsisi sorunlu olduğundan, bu enformasyon ağına katılım kısıtlı kalmaktaydı. Değişen durum ile birlikte hem köy içindeki muhbirlerin artması, hem karakolların her köye ulaşabilecek bir yapıya bürünmesi ile bölge halkını etkileyen temel mesele insanlarda sürekli gözlenme korkusu oluşmuştur.

¹⁹⁸ Nesim Özbağ ile Sarıgazi Cumartesi pazarında yapılan görüşme

4.5. Sıkılaştırılan Güvenlik Politikaları

Düğünde halay çekerken yapılan zafer işaretinden, evdeki sarı kırmızı yeşil renkli objelerin yan yana getirilmesine kadar güvenlik güçlerinin görmediği, girmediği mekanlara dair bilgilere vakıf olduğu bir döneme girilmiştir. Köy ve köylüler hakkında derin bilgilere sahip olmaya başlayan güvenlik güçleri giderek bu güvenlik çemberini daraltmıştır. Sürekli gözlendikleri ve en ufak bir sorunda cezalandırılacakları korkusu yaratılmıştır. Bu durum *panoptikon*'a benzemektedir.

Jeremy Bentham tarafından tasarlanmış olan ünlü modern hapisane projesi. hapisane müdürünün merkeze yerleşip her mahkumu gözlemek ve yönetmek imkanına sahip bulunduğu bir yapıyı anlatmaktadır. Herkesi görebilirken kimse tarafından görülememek ise ona bu kurulan ilişkide avantaj sağlamaktadır¹⁹⁹. Bentham'ın bu hapisane modelini kavramsallaştıran kişi ise Michel Foucault'tur. Foucault "Hapishanenin Doğuşu" adlı kitabında bu modeli iktidar ile toplum arasındaki ilişkide inceleyerek, panoptik tekniklerle iktidarın toplumun en küçük parçası olan birey üzerinde kontrol mekanizması kurduğunu belirtmektedir.

Köylerde kurulan karakollar, ve bu karakolun köy içerisine konumlanışına baktığımız zaman köyün merkezi olarak değerlendirilebilecek; okullar, sağlık ocakları ya da köy evlerine kurulduğu belirtilmiştir. Foucault'un belirttiği gibi çevre-merkez ayrımının mimari olarak yapıldığına dikkat edinildiği görülmektedir.²⁰⁰ Bu mimari tercih hem güvenlik amaçlı hakim konumda daha yukarda olan bir alan olmasının gözetilmesi, hem de yaşam alanı örüntüsünde merkezde olunması istenmesi sebebiyle yapılmıştır.

Bentham'ın belirttiği gibi önemli olan durum burada gözetleyenin görünmezliğidir. Karakolun yeri net olarak biliniyor olsa da, o karakoldakilerin genelde karakolda kaldıkları bilinse de, köy içi bilgi ağlarına dahil olması ve buna göre önlemler alması, buna göre cezalar vermesi, iktidarın birey üzerindeki işleyişini daha kaçınılmaz kılmıştır. Devletin etki alanı arttıkça ARGK'nin kuruluşunun yıl dönümünde yapılan yürüyüş dolayısıyla yerel halka daha sert davranmaya başlamıştır. Önceleri muteber

¹⁹⁹ Jeremy Bentham, "Letter 5, Essential Points Of The Plan", **The Panopticon Writings**. Ed. Miran Bozovic (London: Verso: 1995), 41-42

²⁰⁰ Michel Foucault, "Discipline and Punish, Panopticism 1975", **Discipline & Punish: The Birth of the Prison**, ed. Alan Sheridan, (New York: Vintage Books, 1977), 195-228.

olan yerel halk, artık risk arz eden konumuna gelmiştir. Dolayısıyla uygulamalar yine de Güney Doğu Anadolu'dakiler kadar sert olmasa da sertleşmiştir. Bu sertlik ile göçün şekli boyut değiştirmiştir diyebiliriz.

Köylerde gözetlenmenin yanı sıra, hanelerde kaygı uyandıran hususlardan bir diğeri de güvenlik güçlerince uygulanan cezaların kestirilememesidir. Köylülerin korkularını giderek körükleyen bu kestirilemez devletin cezalandırıcı güçleri doğal olarak, yaşamsal bir endişe yaratmış ve insanlarda yaşam kaygısı başlamıştır. Bu sebeple, daha farklı bir biçimiyle göç yaşanmıştır. Göçün biçiminin değişimi doğal olarak kentliliğin de biçimini belirlemiştir. Kent ile kurulan ilişkinin biçimi daha öncesine göre farklılıklar yaşamıştır.

4.6. Göç Grupları

Kuramsal bölümden türeyen çerçeveye uygun olarak görüşmelerin çözümlenmesi, görüşülen kişilerin, farklı özelliklerine göre gruplandırılmasını gerektirdi. Temel olarak Digor'dan göçün yapıldığı yıla göre bir gruplandırma yapılması hem kentleşmenin tarihselliği hem de göçün biçimini aktarması bakımından uygun görülmüştür. 1960 sonrası ve 1980 öncesi dönemde göç edenler 1. Göç grubu; 1980-1993 arası dönemde göç edenler, 2. Göç grubu; 1993-2000 arası dönemde göç edenler, 3. Göç grubu ve 2000 sonrası göç edenler, 4. Grubu olarak ayırmak gerekti. Göç gruplarının birbirinden ayıran temel özellikler göçün biçimi, yoğunluğu, göç edenin İstanbul'da sahip olduğu pazar tezgahlarının yeri ve pazarcılıktan başka yaptığı işle ilgilidir.

4.6.1. 1. Göç Grubu

1960 ve 1980 arasındaki dönemde göç edenlerin olduğu gruptur. genelde ekonomik sebepler dolayısıyla, İstanbul'a göç eden ailelerden oluşmaktadır. Akşit'in belirttiği gibi kırdan kente göçte uzak çevredekilerin İstanbul'a göçü 1960'lı yıllar sonrasına denk gelmektedir. Özellikle traktörün Kars'ta tarımsal üretimde kullanılmasıyla, tarımda daha az emek gücüne dayanan yeni üretim biçimi dolayısıyla, ekonomik durumu kötüye gidenler, kente göç etmeyi seçmişlerdir. İstanbul'a göç eden aileler genelde dağınık yerleşmişlerdir. Pendik, Kadıköy-Fikirtepe, Üsküdar ilk gelenlerin yerleştikleri bölgelerdir. Genellikle eğitim durumlarının kötü olmasından dolayı enformel sektörde çalışmışlar. Pazara ilk girişleri de bu dönemde olmuştur. M.E.Y'n anlattığı üzere, pazarcılığa Digor'luların girişi küfe taşımacılığı aracılığıyla olmuştur.

Fakat bu dönemde yine de pazarcılık rağbet gören bir iş özelliği göstermemektedir. İnşaatlarda, atölyelerde, hamallık işinde çalışarak hayatlarını idame ettirmişlerdir. Bu dönemde ekseriyetle göç edenler kirada yaşamaktadırlar.

Pazarlarda çalışmaya başlamaları; pazarlarda küfe taşıyan Digorluların, bu sektöre adım atmasıyla mümkün olmuştur. Kır ile bağlarını kısmi olarak koparmış bu aileler, yani aileden ayrılmış aileler, ne kadar ayrılmış olsalar dahi bir yönüyle hala köy ile bağlarını sıkı tutmuşlardır. Aileye mensup olanların, ya da başka hanelerdeki akrabaların gelip, bu aileden ayrılmış İstanbul'a yerleşmiş akrabalarının evlerinde konaklayıp çalışmaya başladıkları bir dönemdir.

Bu dönemde İstanbul'dan gelenlerin herhangi bir sebeple köye geldiklerinde İstanbul'u anlatışları genç kuşak üzerinde etkili olmuş, insanlarda İstanbul hayali oluşmuştur. Bu dönemde yapılan göç Marxist kuramın göçü analiz ettiği çerçevede üretim araçlarındaki değişim dolayısıyla üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimin sonucu olarak ele alınabilir. Yeni bir iş bulma umuduyla göç edenlerin, kente gelip yedek iş gücü ordusuna katıldığı bir döngü vardır bu dönemde. Göç biçimleri bireysel ve özgür bir göçtür. Aileler kendi durumlarına göre köyde tutunamayıp kente göç etmişler.

1970li yılların başında pazarda çalışmaya başlayan Digor'luların sayısında yavaş yavaş artış olduğu görülmektedir. İlk çalıştıkları pazarlar Kadıköy pazarı, Üsküdar Pazarı ve Pendik pazarlarıdır. Bu 3 Pazar da Anadolu yakasında kitlesel bir nüfusun bulunduğu mekanlarda kurulan Pazar özelliklerini taşımaktadır. Pazarların yorucu olması dolayısıyla daha önce pazarda çalışanların pazarda sürekliliği olmamış; pazarlardan bir süre sonra kopuşları gerçekleşmiştir. Digorluların ise pazara girerek, yorucu olmasına rağmen, geçimlerini sağlayabilecekleri ve kısmi para biriktirdikleri bu sektörde devamlılık göstermişlerdir. Diğer işlerde bu kadar kazançları olmadığı için, ve başka işlerde de yoğun emek gücü gösterdikleri için, bu iş kolunda çalışmayı fiziksel olarak kaldıramamışlar, birbirleriyle dayanışma ağlarını kurmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda, bu sektörde Digorluların yoğunlaşması yavaş yavaş başlamıştır.

1970'li yılların sonun gelindiğinde, kentli yaşama öykünme ile birlikte özellikle genç nüfus İstanbul'a göç etmeye başlamıştır. İstanbul'da yakın akrabaları bulunan gençler gelip dönemsel olarak çalışıp maddi kaynak yaratmaya başlamışlardır.

4.6.2. 2. Göç Grubu

1970lerin sonunda akrabalarının yanına gelip pazarlarda çalışan gençlerin aile bütçelerine yaptıkları katkının yanı sıra köydeki gençlerin İstanbul hayalini körükleyen, İstanbul'un bambaşka bir dünya olduğu tasvirinin yapılması yoluyla genç kuşak üzerinde bir İstanbul rüyası oluşturulması, hem aileler hem de gençler için gençlerin İstanbul'a gidip çalışmalarının önünü açmıştır. Bu göç türünde Odded Stark'ın belirttiği gibi göçerler bir bedel ile geliri azami dereceye çıkarmaktan ziyade, gelirin kaynaklarını çeşitlendirme maksadını taşımaktadır. Göç kararının sadece bireyler tarafından değil, hane halkı tarafından verildiğini belirtir. Bu dönemde yaşanan göçler çoğunlukla aile stratejisidir. Bu dönemdeki göç biçimi Pazarcıların tabiriyle Gurbetçiliktir. Yılın belli bir dönemi İstanbul'da yaşayıp, belli bir dönemi Kars'ta yaşayarak, Hane'nin sermaye birikimine katkıda bulunmak, gelir kalemlerini çoğaltmak amacıyla yaşanan göç hareketidir.

M.Ö./50 11 yaşında iken İstanbul'a gelmiş. aile kararı ile 1980'de İstanbul'a geldiğini söylüyor. Kars'ı ilk görüşü de İstanbul otobüsüne binmek için gittiği zamanmış. 11 yaşında geldiğinde başka köylüleri ile birlikte Fikirtepe' de bir ev tutmuşlar. Ev diye tarif ettiği yer, tek göz odadan oluşan bir yerdir aslında. O evde 8 kişi kalıyorlarmış en küçükleri 11 yaşında olan kendisi ve en yaşlıları 42 yaşında olan başka bir akrabaları imiş. Tuvalet ve banyosu olmayan bu evde; tuvalet ihtiyaçlarını camiden, banyo ihtiyaçlarını da hamamdan sağlayarak yaşadıkları bir dönem yaşamışlar. Hem çalışma koşulları hem de barınma koşulları zor olmasına rağmen, ekonomik ihtiyaçlar dolayısıyla bu göç hem hane mensuplarınca hem de göçerlerce kabul edilerek gerçekleşmiştir. M.Ö. Aslında amcasının oğlu olan ama kendisinin abisi olarak nitelendirdiği kişi ile birlikte pazarda çalışmak için İstanbul'a gelmiş. Hane içerisindeki ilişkiler dolayısıyla aynı haneden olmak aynı aileden olmaya denk düştüğünden, amca çocukları arasındaki ilişki abi, kardeş ilişkisi gibi temellenebilmektedir. Tarımsal üretime sunacağı katkıdan ziyade başka gelir kalemi yaratmak için şehre gelen M.Ö./50 Odded Stark'ın tarif ettiği gibi başka kaynaklar yaratma kaygısıyla hane tarafından İstanbul'a gönderilmiş bir göçerdir. Aslında hanede kendisinden daha büyük amcaları olmasına rağmen; amcalarının Türkçe bilmemeleri dolayısıyla İstanbul'a onun gitmesine karar verilmiş. Kentli yaşama bir nebze de olsa ayak uydurabilmek önemlidir, kentteki insanlarla diyalog kurmaları gereken bu işte Türkçe bilmeyenlerin köyde kalması, Türkçe bilmeler dolayısıyla,

ilkokul 4-5. Sınıflarda olan çocuklar, ya da orta okulda okuyan çocuklar, İstanbul'a çalışmaya yollanmışlardır. Okuyan çocukların çalışmak maksadıyla göç etmesi, okumalarına da engel olmuş, pazarcılık mesleği kaçınılmaz olarak edindikleri bir meslek olarak kalmıştır.

11-12 yaşındaki çocukların İstanbul'a yollanabilmesi, fakat ilçenin bağlı bulunduğu Kars'a ne büyüklerin, ne de küçüklerin topluca gidip çalışmaması, hem kentteki ticaret hacminin darlığıyla hem de çok topluluklu bir kent yapısı olan Kars'ın merkezinde ticaretin Azerilerin elinde olması dolayısıyla, ticari faaliyetlere girmekte yaşanacak zorluk dolayısıyla, Kars bir varış noktası olarak düşünülmemiştir. İstanbul'da ise kendiliğinden gelişen kozmopolit yapısı dolayısıyla, bir faaliyetin birilerine bağlı olmaması dolayısıyla, daha rahat çalışılabileceğinden, tercih edilmiştir. Bu yapısı dolayısıyla en çok göç alan yer olma özelliğini taşımaktadır.

Bu dönemdeki göçerlerin kendilerini Gurbetçi olarak tanımlamaları Gurbete gidilen yerde bir düzen kurmayıp orda geçici yaşayıp, para biriktirip, tekrar memleketine dönmeyi amaçladıklarından dolayı yapılmaktadır. Hiç bir şekilde İstanbul ile kazandığı para dışında bir bağlılık ilişkisi kurmamışlar. Aileleri memlekette, paranın harcandığı yer memlekette, sermaye memlekette, gurbet sadece bir evre olarak düşünülmüştür. Yaşamın kurulacağı ve temelleneceği alan olarak köy hala bu dönemde ana mekan olarak olarak kurgulanmaya devam etmektedir.

1970li yılların sonundan başlayarak pazarcılık kolunda iş yapmaya başlayan Digor'luların kurdukları ilişkiler sayesinde 11 yaşında bir çocuk köyden gelip İstanbul'da pazarlarda çalışabilecek güveni kendinde bulabilmiş, daha da önemlisi aileler bu durumu onaylayabilmişlerdir. Aslında ilkokul 4'e kadar okumuş olsa da Türkçesinin yeterli olmadığını, kendisiyle birlikte yaşayan kimsenin de düzgün Türkçe konuşmadığını fakat, yine de pazarda çalışabildiklerini belirtilmektedir. Kırık bir Türkçe ile bile olsa pazarcılar pazarda, birbirlerini kollayarak, gözeterek, 11-12 yaşındaki çocukların çalışabileceği imkanı sağlayabilmişlerdir. Pazarda tutunabilmelerinde köyden gelen dayanışma ağlarının kentte devamlılığı en önemli faktördür.

Ailelerin stratejisi ile giden gençler, özellikle kış aylarında memlekete dönüp dinlendikleri, bahar başlar başlamaz da İstanbul'a gidip tekrar pazarda çalıştıklarını belirtmektedirler. Pazarda çalışırken kazanılan, paraya rağmen; Zor koşullarda

barınmalarının sebebi, kazandıkları parayı biriktirebilmek ve aile bütçesine katkı sunabilmek için İstanbul'daki masrafların minimuma düşürülmesini sağlama çabası olarak belirtilmiştir. Kent ile kurdukları ilişki genel olarak geçici olarak düşünüldüğünden, pazarlarda da yer edinme çabaları olmamış; kentte de bir yapılanmaya gidilmemiştir. 90'lı yıllara kadar ev sahibi olan Digorluların sayısı da çok azdır.

Bu dönemde gelenler, kentteki nüfusun çoğalması ile birlikte oluşan yeni yaşam merkezlerine yönelmişler, İçerenköy, Bostancı ve Ümraniye'de kurulan pazarlarda da çalışmaya başlamışlar. Özellikle görüşülen tüm pazarcıların, bir kişi hariç, tamamının pazara giriş durumları benzerlik göstermektedir. Tüm dönemlerde gelenlerin pazara girerken ilk yaptıkları şey Pazar ortasında limon ve maydanoz satmaları olmuştur. Semt pazarları İstanbul'da 1980lerden itibaren genellikle bir caddeye ya da bir kaç sokağa kurulur. Pazarlarda kurulan tezgahlar yolun sağına ve soluna gelecek şekilde kalabalık bir insan grubunun geçebileceği bir alanı oluşturabilme kaygısıyla kurulur. Yürüme yolu üzerinde bırakılan geniş alanlarda maydanoz ve limonları bir kasanın içine koyarak ya da Pazar önlüğünün içine koyarak satış yapmışlar ve ilk kazançlarını bu yöntemle sağlamışlardır.

Görüşme yapılan pazarcılardan yalnızca iki kişi İstanbul'a gelir gelmez Pazarcılık yapmamıştır. C.U ve N.B ilk geldiklerinde başka işlerle uğraşmışlar. N.Ö.'nün gurbetçi olarak çalışmaya gelmesinin sebebi de diğer pazarcılardan ayrılmaktadır. Pazarcıların çoğunda yaşları ne olursa olsun göçün temel sebebi ekonomik kaygılar iken; N.Ö.' nün göç etme sebebi öykündüğü İstanbul'daki kent yaşamının hayalidir. Amca çocuklarının köye gelip İstanbul'u anlatmaları aklını çelmiş. 4. Sınıfta iken, ailesinden izin alıp İstanbul'a, ablasının yanına gezmeye gelmiş. Sonra mahalleden çocuklarla ayakkabı boyacılığı yapmış, belli bir süre geçtikten sonra pazarda çalışmaya başlamış. Pazara girişine sebep olan şey ise abisinin İstanbul'a gelip pazarda yer (tezgah) almasıyla olmuş. Göç etme sebebinin ekonomik kaygılarla olmadığını ailesinin köyde bakkal işleten bir aile olduğunu dolayısıyla da hanenin gelir durumunun iyi olmasına rağmen, aile İstanbul'da küçük yaşta çalışmasına izin vermiştir.

Bu dönemde gurbetçi olarak gelenler, uzun yıllar bu gurbetçiliğin devam etmesi ile birlikte mekânsal olarak sabitlenme güdüsünü aşmışlar ve kentsel yaşam ile kır yaşamı arasında sıkışmışlardır. Köye gidince ne tam köylü; kente gidince de ne tam

kentli olan bu gurbetçiler, memleket özlemi yaşasalar dahi memlekete aidiyet duyguları giderek azaldığı söylenebilir. Sürekli köye dönüş hayali olmasından dolayı tam olarak kentli de olamamışlardır.

M.E.Y./46 Digorlu pazarcıların bilinen kötü ününü de buna bağlamaktadır. Digorlulara dair kaba, şiddete meyilli oldukları gibi çeşitli forum sitelerinde genel değerlendirmeler bulunmaktadır.²⁰¹ Gündelik yaşamda da İstanbul'da Digor adı duyulunca insanların söyleyecek bir şeyleri olması da pazarcıların konumu ile doğrudan ilintilidir. Yazar'ın geçmiş dönemlerde yaşanan olayların bugüne yansımaları olarak değerlendirdiği bu algının sebebini, kent yaşamın zorluklarına sert tepkiler verilmesi, ve yaşamın zorluklarını zor kullanımı ile yenebilme çabasıyla açıklamaktadır. Yazar'a göre bu davranışların sebebi ise gurbetçilerin kente adapte olamaması ile ilintilidir.

1980'li yıllar ile birlikte bölgede artan gerilim dolayısıyla, aileler gençleri olabildiğince İstanbul'a yollamaya çalıştıkları bir evreye girilmiştir. Gençlerin yaşanan olaylara bir biçimiyle müdahil olmaması ve ekonomik gelir kalemlerinin artırılması için, yoğun olarak genç bireylerin göçünün yaşandığı bir evredir. Giderek gerilen siyasi ortamda, hayvancılık, ve tarımsal üretimin koşulları giderek zorlaştığından; aileler için gelir çeşitliliği arttırmak maksadıyla yapılan bu göçler artık aile bütçesi için önem arz etmeye başlamıştır.

Bu dönemde göç edenler kazandıkları paraları çoğunlukla hanelerine yolladıklarını belirtmektedirler. Fakat hanenin buna ihtiyacı olmadığı durumda, kendileri sermaye biriktirebilenler de olmuş. Köye para yollayanların ise yolladıkları paralar, ya hayvan alımı için kullanılıyor, ya da traktör alımı için kullanıldığı belirtilmiştir. Gönderilen paralar ile ekonomik olarak gelişmenin yolları yaratılmaya çalışıldığı sonucunda varılabilir. düğün dernek, cenazeler gibi sosyal masraflarının karşılanması da genel itibarı ile İstanbul'dan gelen paralar ile karşılanmaktaydı.

Hayvanlardan alınan verim, ve tarımsal üretimdeki artış ile birlikte temel ihtiyaçlarına kendi kendisine karşılamaya yeten Digor'daki köy yaşantısında, yoksulluk sorunu yaşayanların önceki dönemde göç etmesi ile birlikte; bu dönemde yaşanan göçlerin çoğunda temel maksat köyde sermaye birikimine katkıda bulunmak

²⁰¹ Kars Digorluları Nasıl Bilirsiniz?, http://forum.donanimhaber.com/m_28241106/tm.htm, 17.01.2016

ve sosyal masrafların karşılanması ekseninde olmuştur. Var olan fazla iş gücü, ve giderek azalan iş gücü ihtiyacı dolayısıyla, birikim açısından bu göçler gerçekleşmiştir.

Gurbetçilerin sermaye birikimi ve masrafların karşılanması amacıyla ile geldikleri kentte bekar evlerinde kalmaları ve bu bekar evlerinde kalanların sürekli sabit olmaması da yuva algısını, ev algısını kentte kuramamalarına sebep olmaktadır. O dönemde ev denildiğinde köydeki evlerini kast ettikleri görülmüştür.

4.6.3. 3. Göç Grubu

1990'lı yıllarda PKK'nın başlattığı başkaldırı döneminin sonuçlarından biri olarak 1993 yılında Dığor'da olagelen Dığor yürüyüşü sonrası, tüm ilçede sıkılaştırılan güvenlik politikaları ile bir yönüyle köyleri birer panaptikon haline getirdiğine değinilmişti. İnsanların sürekli gözlendikleri bir ortamda güvensizleşen mekanlardan, özellikle gençlerden oluşan hanelerin göçü görülmektedir. Bu göç döneminde göçler kitlesel bir şekilde yaşanmıştır. Çünkü önceki dönem gibi göçler bireysel olarak yapılmamış; hane halkının tümü ya da önemli bir kısmı İstanbul'a göç etmiştir.

Bu gruptaki göçerlerin daha önceki iki gruptan ayrıldıkları nokta, oluşan şiddet ortamının baskısından kaçışın önemli bir konumda yer almasıdır. Bireysel olarak gelindiğinde bekar evlerinde hayatlarına devam eden kişilerin, kentle kurdukları geçici ilişkileri artık, süreklilik arz eden bir ilişki halini almıştır. Bu dönemde kentte yerleşik bir düzene geçmeleri gerekliliği doğmuştur. Daha önceki dönemlerde kentte yaşanan yerin çalışılan pazarlara yakın olması ve ucuz olması kriterleri önemli iken; bu dönemde artık ailenin daha düzgün koşullarda yaşayabileceği bir ev bulma kaygısı oluşmuş; kentlileşmenin başladığı nokta da bu kaygı ile başlamıştır. Ailenin barınma sorunu kentleşmeyi belirleyen temel dinamik olmuştur.

1990lar ile birlikte artan gerilim nihayetinde, 90 öncesi gelen pazarcılar ailelerinin de İstanbul'a taşınmalarını düşündüklerini belirtmektedirler. 90 öncesinde özellikle evli olanların ailelerini getirme çabaları olmuş, fakat hanenin rızasını kazanamadıkları için gurbetçi yaşama devam etmişlerdir. Artan gerilim ile birlikte Dığor yürüyüşünden önce görece az sayıda aile göç etmiş ola da ailelerin göçü genellikle 93 yılı sonrasına 93 kışı ve ya 94 yazına denk gelmektedir. Bunun sebebini de pazarcılar bölgede yaşanan olaylar olarak belirtmektedir.

Askerlerin köye yerleşmeleri ile birlikte baskının giderek arttığı, ve yaşamın giderek zorlaştığı durumda; hem PKK'lılar hem de askerlerin halka uyguladıkları baskılar sonucunda; ailelerinin can güvenliğinden endişelenen kişilerin önemli bir kısmı haneleriyle birlikte göç etmişlerdir. Bölgedeki gerilim günümüze kadar devam etmekle birlikte özellikle 2000'li yılların başına kadar uygulanan güvenlik politikaları sonucu yaşanan kaygılar dolayısıyla göç devamlılık göstermiştir. Bu devamlılık gösteren göç sayesinde pazarda bir süreklilik ortaya çıkmaktadır.

90'lı yıllar Türkiye'sinde ekseriyetle görülen yoğun göç olgusu bu örnekte yaşanmıştır. Lakin, aynı biçimde, ve aynı sebeple olmamıştır. Digor'daki insanlar koruculuk için zorlanmamış; gitmeleri doğrultusunda ise bir baskı yapılmamıştır. Fakat uygulanan politikalar ve yaşanan gerilim dolayısıyla yoğun bir göç hareketi bu dönemde de yaşanmıştır.

Zorunlu göçlerin temel özelliği, kişilerin zorunlu olarak köylerini terk etmeleri ve apar topar bir kente yerleştikleri durumudur. Zorunlu göç ile gelenlerin kent ile kurdukları ilişkinin genel itibari ile travmatik olması, kent ile bir şok üzerinden tanışma, ve başka gidecek yer olmaması dolayısıyla kent ile kurulan tabiyet ilişkisinin sonuçlarıdır. Zorunlu göç ile gelenlerin kente yabancı olması ve dolayısıyla kentsel yaşama yabancı olması kentte yoksunlukla yüzleşmeyi de beraberinde getirmiştir. İş bulmak sorunu, yaşayacak yer sorunu en temel çözülme bekleyen sorunlardır. Eğitim durumları ve teknik becerilerinin olmaması dolayısıyla genelde zorunlu göç ile gelenler enformel sektörde iş bulabilmişlerdir.

93 sonrası yaşanan göç hareketine zorunlu göç diyemeyiz çünkü, Digor'da göç zorla dayatılan bir durumda değildir. Fakat, koşullar insanların memleketinden ayrılması için zorlayıcı bir hal almış durumdadır. Zoraki göç tanımı bu göçün yapılış sebebi açısından yapılabilir. İnsanlar göç etmek için zorlanmamışlar fakat koşulların zorlaştırılması sonucu göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bu dönemde yaşanan göç, rasyonel bir karar alma süreci sonucunda ortaya çıkmıştır. Oysaki, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki göçlerde, göç kararını veren siyasi otorite idi. İnsanlar da bu zorlamaya uymak zorunda kalmışlardı.

Aile fertleri açısından kent ile kurulan ilişki travmatik olmuş olabilir, fakat, hane reisleri ya da aktif olarak ekonomiye katkıda bulunan erkek nüfusun, hem kent ile önceden kurulan ilişkilerinin olması, hem de belli bir işleri olması dolayısıyla, bu

dönem yaşanan göçü daha kolay atlattıkları sonucuna varılabilir. Aslında bir bakımıyla göç zaten arzu edilen bir durumun kendisi olarak karşımıza çıkıyor. Hane ile kurulan ilişkiler dolayısıyla kentli yaşama geçişe izin alınamazken, zorlaşan yaşam koşulları ile birlikte, hane göçü daha rahat gerçekleşmiştir.

Kırdaki üretimden gelen kısıtlı kaynaklar ile kalabalık hanelerin yaşamını idame etmeleri pek mümkün olmadığından kaçınılmaz olarak kente göçün geleceğini düşünmektedirler. C.Ö./47'e göre Digor yürüyüşü ile birlikte göç süreci hızlanmıştır. Göçün kaçınılmaz olarak geleceğini, zira köydeki kaynakların gelişen büyüyen nüfusa yeterli gelmeyeceğini düşünmektedirler. Aile içinde kent ile daha önceden ilişki kuran insanların olması göçün travmasının hane içerisindeki diğer üyeler ile daha rahat atlatmasını da sağlamıştır.

Bu dönemdeki göçte yine Marxist kuramın belirttiği gibi yapısal olarak kaynakların yoğunlaştığı mekanlar olan kentlere doğru yapılan göçün kaçınılmazlığı görülmektedir. Fakat göç açısından oluşturulan ağlar sayesinde yapılan göç ise profesyonel ağ teorisinin göçün oluşmasını sağlayan etmenlerden biri olarak analiz edilmesini sağlamaktadır.

1993'ten sonra göç edeneler genel itibari ile 3 mekanda toplanmışlardır. Bunlar Ferhat paşa, Sarıgazi ve Sultanbeyli'dir. Ev sahibi olanların sayısının kısıtlı kaldığı bu ilk dönemde, genellikle kiralık evlerde de yaşıyor olsalar bile, bu 3 merkezde yaşamayı tercih etmişlerdir. Pazarcılar ile yapılan görüşmelerde bu yerlere yerleşmenin temel gerekçesi akrabaların oraya daha evvel yerleşmeleri olarak belirtilmiştir. Keza bu argüman pazara giriş sebepleri için de aynı şekilde sunulmuştur. Bu durum Kent ile travmatik olarak yaşanabilecek durumların önüne bir yönüyle geçebilecek bir yöntem olarak değerlendirilebilir. İş yeri anlamında bir birine yakın olan neredeyse aynı mekanı paylaşan Digorlular, evlerini de bir birine yakın tutmaya özen göstermişlerdir. Kente gelip iş tercihini yapabilmeleri yaşanacak alanı seçebilecek durumda olmaları, Digor'luların göçünü zorunlu göç olarak değerlendirmemek için başka bir veri olarak değerlendirilmektedir.

Digorluların Kentte 3 alana yoğunluklu olarak yerleşmeleri hem tipik göçmen hareketi olarak hem de geçmişten gelen, birlikte yaşama alışkanlığından dolayı olduğu değerlendirilebilir. Özellikle Sarıgazi ve Ferhatpaşa'da imarlı arsalarının olması sermaye birikimi yapabilmiş ailelerin ucuz arsa alabildikleri bu alanlara

yerleşmesine sebep olmuş; ve diğer sonradan gelen akrabalar da, kiralık ev arayan akrabalar da bu alanlara yerleşmişlerdir. İş konusunda dayanışma ağları örülebilirken; ev bulma konusunda da bu ağların kurulabileceği düşüncesiyle bir birlerine yakın alanlarda ev aramışlardır. Pazarcılık işi gereği kalabalık nüfuslu haneler daha fazla kişiyle çalışma ve daha çok birikim yapma avantajını elinde bulundururken; ev ararken bu kalabalık nüfus dezavantaj yaratmaktadır.

Bu dönemde yaşanan göçün yapılış biçimi olarak kentte yerleşilen alanlara ve pazara giriş örneklerine bakıldığında zincirleme göçün uygun biçim olduğu söylenebilir. Öncü göçerlerin gidip yerleştikleri kentte onların kurdukları ilişkiler dolayısıyla var olabilen bu göçmenler, birbirlerini takip ederek zincirleme olarak pazara girmiş, ve yoğun olarak bu 3 bölgeye yerleşmişlerdir.

Zincirleme göçte esas olarak işleyen mekanizma sosyal sermaye mekanizmasıdır. Çünkü Bourdieu'nun tarif ettiği sosyal sermayenin oluşumunu sağlayan; eyleyicinin diğer insanlarla olan bağlantıları, grup üyelikleri, bu ilişkilerin getirdiği eyleyicinin üstündeki veya ona yönelik yükümlülükler, ayrıcalıklar itimatlar gibi olgulardır.²⁰² Eğer öncü göçerler gittikleri mekanda bir sosyal sermaye yaratamazlarsa, yeni gelen mekanda, ve yeni girilen iş pazarında kişinin tutunması için gerekli olan ayrıcalıklar, ve itimatlar oluşmadığından, yaşam koşulları zor olacağından, diğer ardıl göçmenler için bir çekim yaratamayacaktır.

Bourdieu sermayenin formları olarak 4 farklı Sermaye türü olduğunu belirtmektedir.²⁰³ Ona göre, ekonomik (maddi kaynaklar), kültürel (özellikle Eğitim yoluyla edinilmiş olan kültürel kodlar), toplumsal (sosyal- ilişkiler ağı) ve bunların farklı yoğunlaşmaları ile oluşan simgesel sermaye olmak üzere dört temel sermaye tipi vardır. Göç edenlerin bir çoğunda görülen, temel sebep olan ekonomik yoksulluk dolayısıyla yeni yerleşilen bölgede maddi kaynaklar üzerinden ayrıcalık sağlanması mümkün değildir.

Görüşülen pazarcılardan sadece biri Üniversite mezunudur. M.E.Y. üniversiteyi pazarda çalışırken okuduğundan; kültürel sermaye üzerinden pazarda yer aldığı söylenemez. Eğitim durumları, ilk kuşaklarda ilkokul terk, düzeyinde, son kuşaklarda

²⁰² Pierre Bourdieu, "Ehemmiyet Söylemi: 'Kapital'i Okumak Hakkında Birkaç Eleştirel Not' Hakkında Birkaç Eleştirel Not", **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, ed. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 627-640.

²⁰³ Pierre Bourdieu, "The forms of capital.(1986)", **Cultural theory: an Anthology**, ed. Imre Szeman, Timothy Kaposy, (West Sussex- UK, Wiley- Blackwell, 2011): 81-93.

ise genellikle lise terk durumundadır. Bunun en önemli sebebi zorunlu 12 yıllık eğitim olarak değerlendirilebilir. Zincirleme göç örneklerinde kültürel sermayenin etkin olmasının yolu, kültürel sermaye dolayısıyla gelecek artçı göçmenlere sahip oldukları kültürel sermaye dolayısıyla bir avantaj sağlayabilmesi üzerinden geçmektedir. Fakat, sahip olunan eğitim dolayısıyla bir alan açmak kitlesel bir art arda göçü getirmez, kısmi boyutlarda kalan bu göç zincirleme göç bağlamında değerlendiremez.

Simgesel Sermaye ise diğer sermaye türlerinin çeşitli oranlarda birleşimi ile bir araya gelen bir sermaye türüdür. Ekonomik ve Kültürel boyutuyla ele alındığında zincirleme göç görece bu sermaye türlerinden yoksun olanların gerçekleştirdiği göçler olarak görülmektedir. Dolayısıyla simgesel sermayenin zincirleme göç için kaynak olarak ele alınması mümkün değildir.

Koşulları dolayısıyla diğer 3 sermaye türüne sahip olamadıkları için bu durumda göçü analiz ederken yalnızca işlerliği olan sosyal sermayenin rolüne bakmak gerekmektedir. Sosyal sermayenin oluşturulduğu ve ilişki ağında bu sosyal sermayenin kabullenildiği durumda zincirleme göç gerçekleşebilmektedir. Göç edenin üzerindeki yükümlükleri kaldıran, ya da azaltan, daha avantajlı bir şekilde piyasada kişinin yer alabilmesini sağlayan kurulan ilişki ağları dolayısıyla yeni göçmenlerin yoğun akımı sağlanabilir, ve kente tutunmaları mümkün olabilir.

Zincirleme olarak kente gelen Digor'lu göçmenler aile olarak veya hane olarak göç etmişlerdir. Genelde kalabalık olan haneler, pazarlarda çalışabilecek fertlerin istihdamını sağladıktan sonra, ilk yaptıkları şey ev yapmak, ya da daire almak olmuştur. Kirada kalma süreleri genellikle kısa olan Pazarcılarda, görüşme yapılanlardan yalnızca bir kişi kiradaydı. C.U. başka işlerle ilgilendikten sonra bu sektöre girmiş ve borçlarını ödemek için uğraşmış, 2000'li yılların sonlarında yükselen kentsel rant dolayısıyla ev sahibi olamamıştır. Diğer görüşülen herkesin evi bulunmaktadır.

Kiracı olarak yaşamamak için kaynakları daha kısıtlı olan Digorlu göçerler Sultanbeyli'de gecekondü üreticilerinden ev alarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kalabalık nüfus ile kiralık ev bulmak zor olduğundan, ya da bulunan evlerin ev sahipleri ile sorun yaşadıklarından, dönemselsel olarak erken gelseler dahi ekonomik

koşulları dolayısıyla, Sultanbeyli'ye, yani kendin en dış halkalarından birine taşınmak zorunda kalmışlardır.

2000lere kadar olan dönemde göç edenlerin bir çoğu 4-5 yıl ortalama süre ile kirada kalıp alelacele kendilerine ait bir yapı inşa edip, kalmaya çalışmışlardır. Bu dönemde 95ten sonra giderek azalan göçlerde gelenler, akrabaların yakınına yerleşip, konut sorununa bir şekilde dayanışmanın kurulabildiği, emlak piyasasını daha net anladıklarından konut sorunun görülmediği görülmektedir. 90lı yıllar ile birlikte yaşanan yoğun göç ile birlikte gelişen kentte yeni yaşam alanları kurulduğu gibi yeni pazarlar kurulması da devam etmekteydi. Gelen göçmenler yeni açılan pazarlarda yer alarak çalışmaya başlamaktadır. İstihdam sorunu sürekli genişleyen kent ile paralellik gösteren sürekli genişleyen pazarın varlığı ile çözülmektedir.

4.6.4. 4. Göç Grubu

2000 sonrasında günümüze kadar süregelen göçlerin temel sorunu, kentsel büyümeye paralel olarak genişleyen ticaret alanlarının, önce gelenler tarafından tutulması dolayısıyla pazarda yer sahibi olmak zorlaşmıştır. Yeni açılan pazarlar bu dönemde de görülmüştür. Fakat, artık pazarlardan yeni gelenlerin yer alması(tezgah yeri) olasılığı giderek azalmıştır. Kalabalık bir hanenin artık ayrılma sürecine girmesiyle, yeni oluşan hanelerin tezgah sayıları azalmış, ve merkez pazarlarda bulunanlar yeni yapılan Pazar alanlarına da dahil olma çabası göstermektedirler.

1980'li yılların sonunda yetişkin erkek bireylerden oluşan bir hanede, 2000'li yıllara gelindiğinde yaşanabilecek haneden ayrılma, doğal olarak bir varlık bölüşümü yaratacağından alanları daralan hane mensuplarının yeni açılan pazarlara yönelmesi yeni gelen göçmenlerin semt pazarlarında yer bulamamasına sebep olabilmektedir.

Pazar yerlerinin rantının oluşması ile birlikte Pazar yerleri için belediyeye ödenen işgaliye bedelleri belli bir miktarda artış göstermiş ola bile, tezgahların kira gelirleri yüksek olduğundan belediyeye ödenen ücret ile, alınan kira arasındaki uçurum, Pazar yerinin bu yönüyle bir yatırım aracı olarak görülmeye başlandığı mekan olmuştur. Yatırım aracı olarak görülen Pazar yerlerine, ekonomik olarak daha avantajlı durumda olan, önceden gelmiş, sermaye birikimini yapmış, sosyal sermayesi de daha yukarda olan yerleşik pazarcıların bu yerlere yatırım yapması da diğer bir sebep olarak ele alınabilir.

2000’li yıllardan sonra gelen pazarcılar kentleşme anlamında daha kolay bir geçiş yaşarlarken, yaşayacak yer bulmaları, daha kolay olurken, kurulu sosyal ilişkilerin ortasına girerlerken; iş anlamında daha zorlandıkları bir dönem yaşanmaktadır. İş bulmaları sorun değildir. Herhangi bir akrabanın yanında yevmiye alarak da çalışabilir, ya da yer kiralayarak kendisine çalışabilir. Bu iki opsiyona da sahiplerdir. Fakat, artık kolay bir şekilde bir pazarda yer edinme olasılıkları yoktur.

5. PAZAR, PAZARCILIK HALLERİ VE PAZARCILARIN KENTLEŞMESİ

5.1. Pazarın Yaygınlaşması ve Pazarların Statülendirilmesi

5.1.1.Kentin İhtiyacı Olarak Ortaya Çıkan Semt Pazarlarının Yaygınlaşması

İstanbul'un giderek artan nüfusunun ve ürünlerde fiyatlar arası uçurumlarının artması karşısında 1954 yılında İstanbul Belediyesinin aldığı karar sonucu, Türkiye'de İsviçre Migros'a benzer bir organizasyon kurmaya karar verilir. Böylece gıda ve ihtiyaç malzemelerinin halka en uygun fiyat ve kaliteden belediye kontrolünde sunulmasının yolu açılmış olacaktır.²⁰⁴ Semt semt dolaşan Migros seyyar satış kamyonları yoluyla İstanbullulara gıda ve ihtiyaç malzemeleri hizmeti verilirken; bu kamyonların yerleşim alanlarına efektif ulaşımı sorunu yaşanmıştır. Migros kamyonlarının yeterli olmadığı durumda Pazarlar kendiliğinden doğmaya başlamış; ekseriyetle gıda ihtiyaçlarının giderilmesinin yöntemlerinden biri olarak önem kazanmıştır. Pazarların giderek kalabalıklaşan mahallelerde kurulmasının yolu böylece daha kolay olmuştur. Bu dönemde açılan pazarlar belediyenin izni ile faaliyetlerine devam etmekteydiler.

1975 yılında Migros'un çoğunluk hisselerini Koç grubu devralması sonrasında, Kamu iktisadi teşebbüsü olarak değerlendirilebilecek Migros, artık özelleştirilmiş bir firma olmuştur. Migros'un İstanbul'dan başlayarak yıllar içinde tüm Türkiye'de tüketicileri ulaşabileceği mağazalaşma süreci bu dönemde başlamıştır.²⁰⁵ Marketleşme sürecinin başladığı dönemde artık belli bir mekanda konumlanmış olan marketin tüm ihtiyaçları karşılayabileceği merkez haline gelmesi ile, artık hizmet insanların ayağına gitmiyor; insanlar bu hizmeti almak için mağazalara gitmek zorunda kalıyorlardı. Fakat, 1970li yıllarda bu marketler belli merkezlerde kurulmuş olduklarından kentin çevreye yayılan nüfusuna ulaşamamıştır. Bu durumda pazarlara duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Merkezde geçmişten gelen yerini koruyan pazarlar

²⁰⁴Migros Ticaret A.Ş., "Tarihçe; 1954-1974 Hayat pahalılığına karşı tarihi adım: Migros kuruluyor," <https://www.migroskurumsal.com/Icerik.aspx?IcerikID=43#> [04.01.2016]

²⁰⁵ Migros Ticaret A.Ş., Tarihçe; 1975-1979 Migros'ta yeni dönem: Koç imzasıyla perakendeye gelen dinamizm <https://www.migroskurumsal.com/Icerik.aspx?IcerikID=43#> [04.01.2016]

ise, giderek büyüyen kentte yeni alanlar yaratmışlardır kendilerine. Pazarlar yeni oluşan mekanın gıda kaynaklarına ulaşımının önemli yollarından biri olmuştur.

1960’larda giderek kalabalıklaşan ve daha fazla göç alan ilin giderek büyümesi ve daha geniş bir alan yayılması sonucunda, kaynaklara ulaşım sorunu doğmuş, ve normalde kent merkezlerinde bulunan pazarın, haftanın belli günleri mahallelerde kurularak, insanların ihtiyacı olan ekseriyetle gıda ürünlerinin satıldığı pazarlar ortaya çıkmıştır.

1990 sonrasında belirli biçimde gözlemlenen ekonomik yeniden yapılanmanın kentlerde sebep olduğu yeniden yapılanmanın pazarcıların göç ve kentleşme süreçleri paralelinde nasıl yaşandığına bakılırken; 1990lı yılları özellikle etkisi altına alan, zorunlu iç göçün sebeplerinin belirlenmesi yoluyla göçün türünün ve biçiminin belirlenmesine çalışılacaktır. Kentsel yaşamda, İstanbul gibi bir metropolde yoğun, iç içe geçmiş ilişki ağları ile bir sektörde dominant olarak bulunmanın yollarını nasıl sağladıklarına bakılacaktır.

5.1.2 Pazarların Statülendirilmesi

2000li yılların sonlarına doğru gündelik yaşamda daha da belirginleşen neo-liberalizm ile metalaşan kentin yanı sıra; üretimde ve tüketimde belli standartlar koymak yoluyla piyasaların da düzenlendiği bir süreç yaşanmıştır. 2010 yılında yürürlüğe giren 5817 sayılı haller kanunu ile birlikte üretim ve tüketim arasındaki tüm bağlantılar belli normlar çerçevesinde belirlenmiş, ve tüketimin standardizasyonunun kriterleri ve yöntemleri standartlar ile çerçevelendirilmiştir. 2000’li yıllarda giderek sınırları genişleyen pazarlar kalkmış, bu yasa aracılığıyla artık yerine düzenlenmiş bir Pazar getirilmiştir.

5957 sayılı kanununda pazarcılığın düzenlenişi Bu Kanunun 1. Maddesine göre amacı belirtilmiştir. Kanun, sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek diğer malların her ne şekilde olursa olsun alımı, satımı ve devri ile toptancı halleri ve pazar yerlerinin kuruluş, işleyiş, yönetim ve denetimine ilişkin usul ve esasları, uygulanacak yaptırımları ve bakanlıklar, belediyeler ile diğer idarelerin görev, yetki ve sorumluluklarını kapsamaktadır.²⁰⁶ bu kanun ile daha önce yasal olarak bir yerde tanımlı olmayan pazarcılar, artık tanımlı hale gelmiş

²⁰⁶ Sebze Ve Meyveler İle Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun (5957 S.K.), Resmi Gazete, 27533, (Mart, 2010): 2. Md.

bulundurlar. Kanun kapsamında Pazar yerleri, Pazarcılar ve Semt pazarları şöyle tanımlanmıştır.

Pazar yerleri: Belediyelerce tespit edilecek yer ve günlerde kurulan üretici ve semt pazarlarını,
Pazarcı: Mallar ile belediyece müsaade edilen diğer gıda ve ihtiyaç maddelerini semt pazarlarında doğrudan tüketicilere perakende olarak satan meslek mensuplarını,
Semt pazarı: Üreticiler ve pazarcılar tarafından satışa sunulan mallar ile belediyece müsaade edilen diğer gıda ve ihtiyaç maddelerinin doğrudan tüketicilere perakende olarak satıldığı açık veya kapalı pazar yerlerini tanımlamaktadır.

5.2. İstanbul Anadolu Yakasındaki Pazarların Ayrımı

İstanbul'da Pazar yerlerine göre bir ayırımıda bulunmak pazarcıların sosyo-ekonomik durumlarını anlamak açısından önemlidir. Pazar yerlerine göre İstanbul Anadolu yakasındaki pazarları 3 bölgeye ayırmak gereklidir. Merkez pazarlar, iç çevre pazarlar, ve dış çevre pazarlar olarak bölündüğünde, bu pazarlarda çalışanların sosyo-ekonomik durumları daha net anlaşılabilecektir. Pazarlarda genellikle göç gruplarının geliş yılları ile sahip oldukları tezgahlar arasında doğrudan bir bağlantı olduğu gözlemlenmiştir.

5.2.1. Merkez Pazarlar

Özellikle 1960'lı yılların yerleşim merkezleri olan 1970'lerde giderek nüfusu artan mekânlarda kurulan pazarları tarif etmek için kullanılmıştır. Kadıköy, Üsküdar, Bostancı gibi semtlerde kurulan pazarlar, özellikle 2000li yıllardan sonra oluşan rant uçuşumu ile, başka bir boyut kazanmış, Pazarcılar için hem getirisi fazla olan, hem de dikkate değer bir kira geliri sağlayan bir pazardır. Kentin metalaşması ile birlikte, belediyedeki işgaliye hakkının devredilmesi usulü ile satışın gerçekleştirilmesi sırasında en fazla ödeme alınan yerlerdir. Özellikle birinci ve ikinci göç dalgasındaki göçmenlerin Pazar yerlerinin bulunduğu bu mekanlarda, genelde pazarcılar işi ya çocuklarına devretmiş, ya da tezgah yerlerini kiraya vererek yaşamına devam etmektedir. Çoğu birikim yapabilmiş, ve başka iş edinme fırsatını kendilerine yaratabilmişlerdir. Bu pazarlara sonradan gelenlerin giriş yapmaları zor olduğundan Geçişliliğin daha az görüldüğü pazarlardır. Merkez pazarlar özellikle yeniden yapılanma sürecinden sonra dönüşüme tabi kalmak zorundadırlar. Çünkü pazarların değişen mekanın silüetine uygun bir hal alması gerekmektedir. Bu dönüşüm özellikle merkez pazarlardaki yer sahipleri tarafından olumlu karşılanırken, tezgah kiralayan pazarcılar için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Merkez pazarlardaki pazarcılar genellikle

Merkez pazarlarda yer sahibi olan ve birinci ve ikinci göç grubuna da dahil olmayan C.U./52 esasında 1980’li yıllarda gurbetçi olarak çalışan biri olsa da pazarcılık yapmamış pazarlama işinde çalışmıştır. Diğer pazarcılara kıyasla pazara girişi ve pazarla ilişkilenişi daha özgün kalmaktadır. Pazarlamacılık işi dolayısıyla köyden ayrılıp çalışmaya başlaması 80’li yılların son dönemine denk gelen C.U. 2005 yılında pazarlama işlerinin iyi gitmemesi dolayısıyla Pazar sektörüne girmiştir. Geç dönem pazara girenlerin aksine Kadıköy pazarında yerinin olması görüşme esnasında anomali gösteren bir durum olmuştur. Kendisine borcu olan birinin para yerine Kadıköy pazarındaki tezgahının kullanım hakkını devretmesi ile 1996’da yer sahibi olmuş. Fakat aktif olarak pazarcılık yapmadığından yerini kiraya vermiştir. Değişen Kadıköy pazarında yeri olmasına rağmen, yerinin az olması dolayısıyla, hak kaybına uğrayacağını düşünmektedir.

Yeni kurulacak Kadıköy pazarında herkesin haklarının korunması netleşmiş olsa da pazarcıların dönüşen pazarda hak kaybına uğrayacakları tedirginliği gözlemlenmiştir.

5.2.2. İç Çevre Pazarlar

Kent bu dönemde Neo-liberal politikaların görüldüğü bir alan olmuştur. Meta haline gelen kent, yeni göç edenler için daha maliyetli bir süreç yaşatmaktadır. Bu dönemde yapılan göçler bireysel ve özgür göçler türüne daha yakındır. Kişilerin aldıkları kararlar sonucunda kente göç gerçekleşmiştir. Marxist göç yaklaşımının belirttiği gibi sermayenin yoğunlaştığı alanlara doğru yapılan bir göç vardır. Göçün temel sebebi, kırsal kaynakların yermediği, ya da üretim teknolojilerinin değişimi ile, köydeki iş gücü ihtiyacının azalması dolayısıyla, kazanç elde etmek için, insanlar İstanbul’a göç etmişlerdir.

1980’li yıllarla birlikte nüfus yoğunluğunun arttığı, kentleşen, giderek kent ile bütünleşen yerleşim yerlerinde kurulan pazarları tarif etmek için kullanılmaktadır. Genellikle 1990’lı yıllarda göç ile gelenlerin yeni bir Pazar kurulan alanlara dahil olmaları ile mümkün olmuştur. İç çevre pazarlar Ümraniye, Çekmeköy Sultanbeyli, Sarıgazi gibi semtlerde kurulan pazarlardır. İç çevre pazarlarda, merkez pazarlarda görüldüğü gibi Pazar mekanında yine kentsel rant söz konusudur. Bu pazarlarda da kira bedelleri ve tezgah devir bedelleri yüksektir. Merkez pazarlar kadar yüksek olmasalar da; belediyeye ödenen işgaliye parasından yaklaşık 50 kat daha pahalıdır. Yapılan görüşmeler esnasında, Sarıgazi’de son dönemde yapılan bir Pazar yeri devri üzerine işgaliye ücreti yıllık olarak 650 TL iken; devir için alınan ücretin 60.000 TL

olduğu; ama aslında yeri satanın yanlış bir karar verdiğini aylık gelirinin 2bin TL olduğunu belirten pazarcıların kendi aralarında geçen sohbetinde öğrenilmiştir. Bu bölgedeki pazarların özelliği, Pazar mekanının kendisinin 1. Bölge kadar olmasa da iyi gelirler getirebildiği alanlar olmasıdır.

İç çevre pazarda bulunanların, bir kısmı sermaye biriktirebilmiş, ve başka işlerle uğraşabilirken; bir kısmı da hala geçinme çabasındadır. Özellikle kalabalık ailelerde, çocuklarından destek almayan kişilerin, yanında işçi çalıştırması ile birlikte, ayrı bir masraf kaleminin ortaya çıkmasından dolayı sermaye birikiminin gerçekleşmesi olanağı azalmıştır. İç çevre pazarlar; hem tüm göç gruplarının nihai olarak yerleştikleri yerlerde kurulması sebebiyle hem de yoğun nüfusların oldukları yerleşimler olması nedeniyle merkez pazarlardaki pazarcıların da tezgahlarının olduğu yerlerdir.

5.2.3. Dış Çevre Pazarlar

Dış çevre Pazar ise 2000li yılların sonunda kentte yeniden bir çevreye doğru yayılma süreci dolayısıyla nüfusun giderek şehrin uç noktalarına yerleştikleri mekanlarda kurulan pazarlardır. Taşdelen, Alemdağ gibi son yıllarda kentleşen yerleşim yerlerinde kurulan pazarlar bu grupta yer alır. Özellikle şehrin daha dışında olduğu için henüz pek değerlendirilmemiş olan bu pazarlarda, genellikle son dönemde göç eden pazarcılar çalışmaktadır. Bu pazarcıların bir kısmı köyde giderek yoksullaştıkları için buraya gelirken; başka bir kısmı ise kırdan sermaye biriktirip, kentte yatırım yaparak, burada yeni bir sermaye birikim süreci başlatmak amacıyla gelmektedir. Özellikle sermayesi olan geç dönem göçerlerin pazara girebildikleri en uygun yerler dış çevre pazarlardır. Sermayesi olmayan geç dönem göçerler için ise kira masrafı düşük olan dış cephe pazarlar tercih edilen alanlardır. Diğer iki pazar yerine göre dış çevre pazarlardakilerin başka bir ticari faaliyetle uğraşma durumları yoktur. Dış çevre pazarlarda bulunanlar genellikle 4. Grup göçmenlerdir.

5.3 Pazarcılarda Aile ve Akrabalık İlişkileri

Pazarcılar Digor'daki kurulan güçlü akrabalık ilişkilerini İstanbul'da da devam ettirmektedirler. Hane tipi aile örgütlenmeleri İstanbul'da devamlılık göstermektedir. Burada öne çıkan olgu olarak Aile apartmanlarını görmekteyiz. Hane reisinin otoritesi yine başat durumdadır. Aile şirketi mantığı burada da devamlılık

göstermektedir. Tüm gelir kasa olan hane reisinden toplanır, tüm giderler de onun denetiminde harcanır.

Digor'daki güçlü akrabalık ilişkilerinin kaynağı olarak sürekli kurulan akrabalık bağları olarak tarif edilmişti. Düğünler aracılığı ile bu yöntem hala devamlılık göstermektedir. Genellikle evlenen erkekle kadının Digorlu olmasına özen gösterilmektedir. Var olan düzene entegre olabilecek kadınlarla evlilik yapılması önemlidir. Çünkü pazarcıların çalışma koşulları ve yaşam biçimleri kolay adapte olunabilecek bir durum değildir.

Merkez ve iç çevre pazarlarda yeri olan pazarcıların bir çoğu aile apartmanında yaşamaktadır. Bu da aslında sermaye birikimi ile doğrudan ilintili bir durumdur. Pazarcıların tümünde, çalışabilecekleri kadar Pazar yeri sahibi olduktan sonra ilk yapılacak iş olarak aile apartmanı yapmayı hedeflemektedirler. Bir çok pazarcının halihazırda da yapmış olduğu budur. Aile apartmanının ekonomik durum düzeldiğinde ilk yapılacak hedef olması iki farklı boyutuyla ele alınabilir.

İlk olarak kente yerleşen pazarcıların çalışma ve yaşam biçimlerinin doğal bir sonucu olarak aile apartmanı ortaya çıkmaktadır. Gurbetçi olarak kente gelinen dönemde zor koşullarda barınmış olsalar bile temel amaçları olan, aile için para biriktirme kaygısını ötelememeleri, bireysel koşulların daha ötesinde aileyi oturttuklarının göstergesidir. Ailenin bireyden daha önce geldiği bu toplulukta, bireyin kazandığı para da hane mensubuysa bireyin değil; hanenindir. Kişiler evli bile olsalar, ekonomik girdilerin ve çıktıların merkezi olarak hane reisinin rolünün köydeki yaşam gibi burada da devam etmesi, ekonomik olarak efektif bir birikimin yapılmasının yollarından biri olarak görülmektedir. Aynı mekanda yaşamak, bu birikimin yapılması için elzem olan bir durumdur. Mekânsal olarak ne kadar ayrılırsa aile, masraflar da bu yönüyle çoğalacağından, birikimin yapılabilmesi mümkün olamayacaktır.

Genç pazarcılar ile yapılan görüşmelerde, aile apartmanı ve aile bütçesi, üzerine geçen diyaloglarda, hepsinin bunu doğal bir durum olarak algıladıkları, aileye çalışıp bakan babanın çalışmasa bile haneyi yönetebilmesi için ekonomik kaynakların toplandığı odak olması gerektiği, bu bağlamda da bunun gençler açısından sorun edilmediği gözlemlenmiştir. Sermaye birikimi açısından toplu olarak yaşamaya aile fertlerinin ikna olması önemlidir. Buna ortak olmayan kişilerin ise aileden haklarını

olarak ayrılmaları (cihé bun) olağan bir durumdur. Kentte kırdaki birikim stratejilerine devam etmeleri, ve kentin dayattığı, tipik bireyselleşmiş topluluktan çeşitli yönleriyle farklılaşmaktadır. Durkheim'in tarif ettiği mekanik kır hayatından ayrılan kent yaşamı, Digorluların kurdukları ilişkilerde mekanikliğini devam ettirmekte, özellikle iş hayatı dışındaki sosyal yaşamda, köydeki ilişkiler devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamıyla, kentte yalnızlaşan ve bireyselen bireyden çok, ailenin daha ön plana çıktığı bir topluluk gözlemlenmektedir.

Köydeki hayatlarında göreceli olarak kadınlara sunabildikleri “özgürlük²⁰⁷” alanı olan evlerin, İstanbul'da apartman dairelerine dönüşmesi ile, kadınlarının çok az olan özgürlüklerini tamamen bitirmek anlamına geldiğinden, aile apartmanının yapımının motivasyonlarından bir diğeri de kadınların “özgürleştirilmesi” olmuştur. Özgürleştirmek kelimesi yerine daha geniş bir hareket alanı yaratmak demek daha doğru olacaktır.

Köydeki yaşamda da kadınların ev alanıyla sınırlı olan özgürlükleri, önemli bir yer teşkil etmektedir. Köydeki mimariye de yansımış bir durumdur bu. Evler öncelikle sadece bir evden oluşmamaktadır. Ev arazisi üzerinde ahır, kom, samanlık, tandır harman ve ev bulunmaktadır. Tüm ev arazisi surlarla çevrilidir. Genelde surların iki çıkışı vardır, biri yayalar için öbürü araçlar ve hayvanlar içindir. Ve geniş bir alan üzerine kurulan bu evlerde kadınlar serbestçe dolaşabilirdi. Kente gelince bir dairede kalabalık bir nüfusla yaşayamayan kadınlar için de köydeki gibi olmasa da kadınların rahatça gezebilecekleri kısmi rahatlık tanıyan bir yapı olarak aile apartmanı uygulaması ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada kadınlar ile ilgili duruma çalışmanın alanı gereği değinilememiştir. Yalnız çalışma esnasında, kadınlar ile erkeklerin kısıtlı zamanlarda aynı ortamı paylaştıkları sonucuna varılmıştır. Kadınlar sürekli evde ve ya akraba ziyaretleri yapabiliyorken, Erkeklerin yoğun bir şekilde çalışması sonucu birlikte zaman geçirme olasılıkları pek yoktur. Erkekler, dinlenme günlerinde, de yoğunluklu olarak sosyal sorumlulukları yerine getirmekle uğraştıkları için, kadınlar ile kısıtlı bir diyalog kurma şansları olmaktadır.

²⁰⁷ Özgürlük kelimesi görüşmeciler tarafından kullanılmıştır. Fakat, burada hareket etme alanı tabiri daha doğru olacaktır.

Pazarcılar ile yapılan görüşmelerde özellikle yaş meyve tezgahı açanların çalıştıkları günlerde ortalama olarak gece saat 1 gibi uyanıp akşam saat 8-8.30'da eve döndükleri belirtilmiştir. Haftada ekonomik durumuna göre 4-6 gün arası çalışan pazarcıların, 6 gün çalıştıkları koşullarda vücutlarının dayanabilmesi bile şaşırtıcıdır. Pazarda oldukları dönemde yoğun bir şekilde müşterinin gelip gittiği durumlarda sürekli ayakta çalışmak zorunda olanların mesleki olarak devamlılığı zordur. Pazarcılar Odası başkanına göre pazarcılar maksimum 22-25 yıl arası pazarcılık yapabilmektedir. Yıpratıcı iş koşulları dolayısıyla, hane içindeki ilişkilerde kadınlar yalnızlaşmakta, sosyo-kültürel faaliyetler de düğünler, ve cenazeler gibi olağanüstü durumlar dışında erkekler de sosyalleşme imkanı bulamamaktadırlar.

İş koşullarının yıpratıcı olması, aslında diğer pazarcıların tezgahlarını satmasına sebep olmuştur. Digorlular ise, bu iş koşullarının sayesinde pazarda yer edinebilmişlerdir. Pazarda çoğalabilmeleri önemli bir husus olmasının yanı sıra pazarda sürekliliğin sağlanması da önem arz etmektedir. Pazarda sosyal ilişkileri aracılığı ve akrabalık ilişkileri ile birlikte sağlanan güven mekanizması, ve sürekli iç içe, birbirlerine yakın yaşayarak, yaşanacak herhangi bir probleme kolektif tepki verebilme alışkanlığı dolayısıyla var olabilmiş ve çoğalabilmişlerdir. Fakat, pazarda sürekliliğin sağlanması ise, yeni jenerasyonların pazarda çalışabilmesi, ve sürekli bir göç akının olması dolayısıyla, pazarda sürekliliğin sağlanması mümkün olmuştur. Sürekliliği sağlayan temel husus mevcut aile ve akrabalık ilişkileridir.

4 göç grubundaki tüm pazarcıların ortaklaştıkları temel eksen bu aile ilişkileri ve akrabalık ilişkileridir. İstanbul'da bu ilişkilerini korumayı ve devam ettirmeyi başaramışlardır.

Özellikle son yıllarda pazarcıların köy ile kurdukları ilişkiler, yakın akrabaların düğünleri için yapılan ziyaretler, ve cenazeler dolayısıyla, cenazeye iştirak edebilmek amacıyla köye gitmeleri üzerinden kurulmuştur. Görüşme yapılan pazarcıların neredeyse tamamı Kars'a dönmeyeceğini belirtmekteydi. Kentte köyde kurdukları ilişki ağlarına benzer, birbirlerine yakın mesafede ve birbirlerini gözeterek bir yaşam sürdüklerinden köyü aramamaktadırlar.

Kars'a dönmek hayalinden vazgeçmiş olan pazarcılar, post-modernist yaklaşıma göre kentli sayılabilmektedir. Göçmenlerin kentlileşmiş olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan şey göçerlerin kentin sunduğu fırsatları kullanma becerisi gösterip

göstermedikleri üzerinden şekillenmekteydi. Var olan durumda Pazarcıların kentin sunduğu fırsatları kullandığını söylemek mümkündür. Fakat, modernist yaklaşıma göre kent ile bütünleşebilme, ve kent kültürüne adapte olabilme kriterleri üzerinden şekillenen kentlilik algısı ile pazarcıların kent yaşamları hiç bir biçimde bağdaşmamaktadır.

Kentte tipik olarak az sayıda fertten oluşan ailenin tersine, karmaşık ilişkiler (amca, hala, yenge, baba, anne, dede, nene, kardeşlerden oluşabilen bir aile) ile bir arada yaşayan, aynı mekanda bulunan insanlar burada bir aileyi oluşturabilmektedirler. Kalabalık ve kompleks bir aile yapısı ile kentte var olan pazarcılar, aynı anlamda akrabalık ilişkileri üzerinden kentli yaşamda varlıklarını sağlamış ve devam ettirebilmişlerdir. Oysa modernizmin tarif ettiği kentlilikte yabancılaşan, kent ile kontrollü ilişki kuran bireyler kentlileşme kriterlerine uyabilmekteydiler. Modern kuram ile çeşitli yönlerden çatışmasına rağmen, kentte yıllardır bu ilişki biçimleriyle varlıklarını devam ettiren bir topluluğun kentlileştiklerini söylemek mümkündür. Her ne kadar kırdaki yaşam stillerini çeşitli yönleriyle kentte yaşıyor olsalar dahi, kentte önemli bir iş kolunda belirli yoğunlukta bulunmaktadırlar.

5.3.1. Pazarcıların Dayanışma Ağları

Pazarcıların pazarda bu kadar yoğun bir şekilde var olmalarının temel kaynağı kurdukları dayanışma ağlarıdır. Fakat bu dayanışma ağları düzenli ve belli kurallar içerisinde işleyen bir mekanizma değildir. Daha spontane ve daha sübjektif bir şekilde kurulan bir yapısı vardır. Kişiden kişiye göre değişen bir görüntü sergilemektedir. Fakat en azından Digorlu olmak dayanışma göstermek için yeterli bir gerekçe olabilmektedir.

Düğün ve cenazelerin yaşandığı olağanüstü durumlarda dayanışma ağları hızlıca devreye girmektedir. Cenazesi olan genellikle Kars'ta yapılan cenaze törenine katılmak için apar topar Kars'a gider; bu durumda pazar için mal alınmışsa, o mallar çürümesin diye başka pazarcılar tarafından alınabilir. Ya da kişinin Pazar yeri komşularınca veya akrabalarınca zarara uğramasın diye kiraya verilebilir. Düğün ve cenazeler dayanışmanın zorunlu olduğu anlar olarak belirlenmiştir. O sırada gerekli ihtimam gösterilmezse; dayanışmada bulunmayanın, ayıplanması olağan bir durumdur. Hastalık durumlarında da belli boyutlarıyla bu dayanışmanın gösterildiği olmaktadır.

İstanbul'a 2007 yılında göç eden B.Y./41 Göç etmeden önce memlekette çobanlık yapmaktaymış. Digor yürüyüşünden önce var olan şiddetin yürüyüşten sonra da devam ettiğini belirtmektedir. Kendisi defalarca şiddete ve tehdite maruz kalsa da köyden o dönemlerde göç etmeyi düşünmediğini belirtmektedir. Köyün çobanlığını yaptığı için kendisine hayvanları otlatırken yemek için götürdüğü yiyecekler bahane gösterilip, "teröristlere yardım ettiği" gerekçesiyle şiddete maruz kalmışlığı epeyce olmuş. O dönemde yoğun göç hareketi olsa da köyden ayrılmamış ve çobanlık yapmaya devam etmiş. Göç etme sebebi olarak hayvancılığın azalması, ve onun da iş bulamaması dolayısıyla ailecek geldiklerini belirtmektedir. Gelir gelmez Sultanbeyli'den bir ev almış ailesine fakat, ev 2005 sonrası yapılmış bir gecekondu olduğundan yerleştiklerinden bir süre sonra belediye ekipleri gelip evi yıkmış, bir süre akrabalarında kaldıktan sonra tekrar aynı yere ev yaptırmış, fakat bu defa elektrik ve su gibi kaynaklar eve bağlanmamış. Aylarca elektrik ve su verilmemiş yaşadıkları eve. Bu sorunu komşulardan su taşıyarak, ve onlardan elektrik çekerek sağlamışlar. Bulunduğu mahallede akrabalarının olduğunu ve kurulan ilişkiler sayesinde o evde barınabildiğini belirtmektedir.

Köyün çobanı olarak bilinen B.'nin şu anda kendisine ait bir yeri yok. Pazar açtığı yerleri kiralamaktadır. Arabası olmadığı için de akrabaları hale gidip ona mal getirmektedirler. Bu sebeple diğer pazarcılardan daha fazla dinlenme süresine de sahiptir. Bu dayanışma ağları aracılığı ile, Bazen pazarda iyi iş olmazsa bir iki ay sonra kiraladığı tezgahın kira bedelini ödeyebildiğini söylüyor. Fakat, B.'ye bir çok alanda destek veren Digorlular, belirli koşullarını iyileştirmeye çalışsalar da kiracı ve yer sahibi ilişkileri devam ettirilmektedir.

24 yaşında olan F.T. görüşüldüğünde, 2001 yılında 10 yaşında iken İstanbul'a geldiğini; yaz tatilinde amcasının yanına geldiğini herhangi bir çalışma maksadı olmadığını, ama akrabalarının sürekli pazara gitmesine özenip bir gün pazara gidip 10 lira para kazanması ile Pazarcılığa başladığını belirtmektedir. 14 yaşına kadar akrabalarının yanında çalışmış. Sonrasında ise 2005 yılında ailesinin desteği ile pazardan yer almış ve pazarcılık yapmakta. Bu sektörde 14 yaşında bir çocuğun, 5 Pazar yeri satın alıp pazarcılık işi yapması kurulan ilişki ağlarının gücünün boyutlarını göstermektedir.

5.3.2. Digorlu Pazarcılar

Anadolu yakası pazarcılar derneğine aktif olarak üye olan 2350 üyenin 350'si Digorludur. Fakat, M.E.Y., bu sayıya rağmen pazarda yoğun olarak bulunmalarının sebepleri, genelde yaş meyve sebze işi yapan pazarcıların, daha çok kişiyle çalışmaları gerektiği için, tezgah sahibi bir kişi olmasına rağmen o tezgahta 6-7 kişinin çalıştığını belirtmektedir. Bu çalışanlar da genellikle digorlu akrabalarından seçilmektedir.

Odaya üye olmak için bir Pazar tezgahına sahip olmak ve kanunun belirttiği koşullar doğrultusunda vergi mükellefi olarak pazarcılık mesleğini icra etmesi koşullarının yerine getirilmesi gerekmektedir. 350 üye Resmi olarak kayıtlı olan vergi mükellefleri üzerinden verilen bir sayıdır. aile şirketi modeline benzer bir modelle çalıştıkları için aileden bir kişinin adına başlatılan üyelik ile birlikte aile fertlerinin sahip oldukları tüm Pazar yerlerinin devri ile birlikte bu sayı kısıtlı kalmaktadır. Oda yönetimi temsiliyetinde sorunlar yaşanmadığı için, Pazar yerini başkası kullansa dahi vergi mükellefi olarak birinin adına kayıtlı olabilmektedir Pazar yeri. Bu durumda karşılıklı güven önem teşkil etmektedir. Taraflar arasında karşılıklı güvenin olduğu yerde insanlar Pazar tezgahını almış olsa da devrini yapma zorunluluğu hissetmemektedirler. Bundan dolayı da odaya üye pazarcı sayısı 350 dolaylarında kalmaktadır. Fakat, Yazar'a göre Anadolu yakasında bir 2350 Digorlu pazarcıda böyle çalışmaya devam etmektedir.

Pazarcılar odasına üye kadınların toplama oranı %5-%10 dolayındadır. Fakat, Yazar'ın belirttiği üzere Digorlu kadın pazarcıların oranı çok düşüktür. Yazar, 350 kişilik üyeden yalnızca 5'inin kadın üyen olduğunu belirtmektedir. Bunun sebebi de pazarda faal olarak çalışmaları değil; eşleri ya da akrabalarının vergi borcu olması, dolayısıyla vergi mükellefi olamadığından dolayı; kadınların adına üyelikler açılmıştır.

5.4. Pazarcılığın Genel Sorunları

Çağdaş kent teorisyenlerinin üçünün de Lefebvre, Castells, ve Harvey'in günümüz kentlerini yorumlarken ortaklaştıkları temel husus kentlerin toplu tüketim alanları olduğuydu. 2000'li yıllar ile birlikte yoğun bir şekilde artan market sayılarının bu tüketim odaklı yaşam biçimiyle doğrudan bir ilişkisi vardır. 1990'lı yıllarda tek tük olan marketler, üretim odaklı kentlerden tüketimin örgütlenmesiyle var olan kentlere

geçiş ile birlikte, giderek çoğalmış ve 2015 yılı itibari ile Türkiye genelinde 19207 market zincirine dahil market bulunmaktadır.²⁰⁸Market zinciri olarak sayılabilmesi için 10 ve ya daha fazla şubesi olması gerekmektedir. İstanbul’da birer ikişer bulunan marketleri de saydığımız zaman kentteki market sayısının, pazarcı sayısından çok olduğu bir durum yaşanmaktadır.

Her mahallede açılan marketler dolayısıyla, pazarların müşteri sayılarında zamanla düşüşler olmuştur. Fakat, kentteki nüfus sirkülasyonu dolayısıyla pazarlar hala tercih edilmektedir. Pazarcılara göre pazarın marketlere rağmen hala tercih edilmesi, hem taze günlük sebze meyvenin sunulması, hem de her bütçeye hitap etmesi sebeplerine dayanmaktadır. Marketin sunduğu ürünün tek bir kalitede olabileceğini, ama pazarda bir ürünün 4 farklı kalite türünde bulunabileceğini belirtmektedirler. Dolayısıyla pazarlar hem yoksulun hem de orta sınıfın gelebileceği alışveriş yapabileceği mekanlar olarak durmaktadır. Bu yönüyle pazarlar kentin, heterojenliğinin görülebildiği mekanlardır.

Marketler ve pazarlar üzerine yapılan kıyaslamalarda genellikle pazarların vergi ödenmediği için uygun oldukları, ve alışveriş sırasında fiş vermedikleri için vergi kaçırdıklarını düşünen bir yanlış anlaşılma vardır. Haller kanunu yasası ile böyle bir şey mümkün değildir. Zira pazarda satılan malların hepsinin alımı faturalandırılmıştır. Faturalandırma yapılırken, vergi kesimi, satış sonrasında yapılmamaktadır. Yanlış anlaşılmaya sebep olan durum da esasında budur. İnsanlar yapılan satış sonrası bir fatura göremediklerinden kaçak mal satıldığı yanlışlamasına kapılmaktadırlar. Fakat, vergilendirme, henüz mal halden alınırken, yapılmaktadır. Alınan tüm malın faturaları kesilip vergi ücreti ödenip ondan sonra mal tezgaha getirilmektedir. Pazara gelen ürünün faturası olmadığı takdirde kesilecek cezalar, uygulanacak tedbirler detaylıca kanunda belirtilmiştir. Pazara gelen ürünler, vergisi ödenmeden satılamazlar, cezai yaptırımı vardır. Belli standartlara sahip ürünlerin satılması zorunluluğu vardır. Satıcı bu kurallara uymadığı zaman cezai yaptırımlarla muhatap olmak zorunda kalır.

Bazı kurallara net bir biçimde riayet eden pazarcılar, özellikle kiralamaya da devretme gibi hususlarda bu kuralın güven ilişkileri çerçevesinde ihlal edildiği, ve kurumlarca bunun ayrımının yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Yasada belirtildiği

²⁰⁸ Zincir Marketlerin Mart Açılışları, <http://www.ortakalan.com.tr/haberler/zincir-marketlerin-mart-acilislari-19031#1>

üzere “Kiraladıkları Pazar yerini Bakanlıkça belirlenen sebepler dışında başkasına devredenlerin ya da kiraladıkları veya satın aldıkları işyerlerini herhangi bir şekilde kullandıranların, ve ya pazar yerlerindeki satış yerini üst üste üç kez veya bir takvim yılında sekiz kez kullanmayanların”²⁰⁹, cezai işleme tabi olması dolayısıyla, akrabalara devredilen ya da kiralanın Pazar yerinin işletmecisi hala eski sahibinin işletmesinin bir çalışanı olarak davranıp durumu kurtarabilmektedir. Güvene ihtiyaç duyulan bu durumların çokluğu, kurulan ilişkilerin yoğunluğunu bize göstermektedirler.

Pazarcılar ile yapılan görüşmelerde yoğun olarak iş güvencesizliği kaygısı öne çıkmaktadır. Görüşülen pazarcıların bir çoğu, pazarların bir kaç şikayetle kapatılabileceğini, düşünmektedirler. Onlara bunu düşündüren temel gerekçe ise Bostancı pazarında yaşanan durumdur. Bostancı’daki Pazar ile ilgili pazarcıların bir çoğunda insanların belediyeye yaptıkları şikayet sonucunda Bostancı pazarının kapatıldığı belirtilmiştir. Fakat, durum aslında pazarcıların belirttiğinden farklı bir şekilde yürümüştür. Pazara dair şikayetçi olanlara o dönemki pazarcılar odasının kulak asmaması ile alınmayan önlemler sebebiyle, insanlar şikayet etmeye devam etmişler, sürekli belediye tarafından pazarcılara uyarılar yapılmış; fakat, düzelme görülmeyince belediyenin kararı ile Pazar yeri başka bir yer olarak tayin edilmiştir.

Görüşülen pazarcıların birçoğuna göre kapatılan Bostancı pazarı, sağlık sorunu yaşayan birine ambulansın yetişememesi yüzünden, ölmesi sonucu yapılan baskı sonucu kapatılmıştı; fakat, şu anki Anadolu Yakası Pazarcılar Odası Başkanı’na göre insanlar Pazar sonrası bırakılan çöpten, pazarların yaptıkları gürültüden sürekli şikayetçi olmuşlar, ve belediye üzerinde baskı kurarak, pazarın taşınmasını sağlamışlardır. Bu taşınma sırasında, daha dar alana geçildiğinde pazarcılar açısından bir mağduriyet oluşmuştur fakat, şu anda Pazar varlığına devam etmekte, ve hizmet sunmaktadır. Bir dönem kent için ihtiyaç olan pazarlar, artık ihtiyaçtan ziyade, alışveriş noktalarından biri haline gelmiştir. Değişen dönüşen kent ile birlikte pazarlar da değişmiş, düzenlenmiştir. Daha az gürültü çıkaran, çöpünü bazı pazarlarda toplayan pazarcılığa doğru bir yönelim vardır

²⁰⁹ Resmi Gazete, **age**, 11. Md.

5.5. Mutenalaşan Kentin Pazarları

Kentin soylulaştırılması çalışmaları ile birlikte Pazar mekanı da dönüşüme tabi kalmıştır. Kentin tüm alanında bir dönüşüm olsa da esas olarak pazarların da dönüştürüldüğü soylulaştırma alanlarına bakmak önemlidir. Bu bağlamda iki örnek önümüze çıkmaktadır. Bunlardan biri Kadıköy pazarı, bir diğeri de Çekmeköy pazarıdır.

Kadıköy pazarı, alt katının otopark üst katının sosyal eğlence alanı olacak bir proje olarak değişen kente ayak uydurması için tasarlanmış bir projedir. Bu yapılan proje ile ön görülen, araçları ile insanların gelip alış veriş yapacakları modernize edilmiş bir Pazar mekanını oluşturabilmektir. Soylulaştırılan Kadıköy’de doğal olarak pazara gelecek kişiler üst ve orta sınıfa mensup kişiler olacaktır. O mekanda kalan onlar olacağı için de doğal olarak pazarın müşteriye göre değişimi görülmektedir. Hem pazara gelen ürünler, hem de pazarcıların hizmet sunum biçimlerinde bir değişimin görüleceği beklenmektedir. Tipik Pazar deyince akla gelen bağırان pazarcıların yerine; önlüklü pazarcıların olacak olması bu değişimin belirli bir örneğı olarak değerlendirilebilir.

Çekmeköy yeni ilçe olmuş, fakat hızlı bir şekilde büyüyen, orta sınıfa uygun yaşam alanlarının yaratıldığı yeni merkezlerden biridir. Yeni yapılan alanlar olması dolayısıyla bu alanlar soylulaştırılmamış, zaten soyluluk konsepti üzerinden üretilmiş mekanlardır. Yüksek duvarlı, kameralarla güvenliğı sağlandığı, kapıda güvenliklerin beklediğı, konutların yer aldığı Çekmeköy’ de, Çekmeköy belediyesinin aldığı karar sonucu, modernize edilmiş bir semt pazarı projesi yapılmıştır.

Bu proje bittiğinde Çekmeköyde kurulan Pazar kaldırılıp yeni yerine taşınacaktır. Fakat yeni Pazar yeri ilçe merkezinden uzakta, ve 90’lı yılların sonunda gelip Çekmeköy’e yerleşmiş alt gelir grubuna mensup kişilerin ulaşımında zorluk yaşayabilecekleri bir alanda olacaktır. Oda Başkanına göre proje olumlu bir projedir. Yapılacak otopark yeri ile birlikte pazara herkesin rahatça ulaşabileceğı, bir Pazar yeri yaratılmıştır. Arabası olmayanlar için ücretsiz servislerin kapalı Pazar ile ilçe merkezi arasında tüm gün çalıştırılacağını, arabasız olanların da pazara ulaşım sorununun böyle çözülebileceğini beyan etmiştir. fakat bu uygulanacak politikanın etkililiğı önemli bir sorun teşkil edecektir.

5.6 Sosyal ve Siyasal Hayata Katılım

Digorlu pazarcılar iş yaşamlarının yoğunluğu dolayısıyla sosyal yaşantılarını da genel olarak iş yaşamları çerçevesinde yaşamaktalar. Haftada ortalama çalıştıkları gün sayısı 5'tir. Çalışma koşulları zorlu olduğu için çalıştıkları günlerde iş dışında sosyalleşme koşulları mümkün olmadığından iş hayatında sosyalleşmeleri kentle kurdukları ilişkiler bağlamında önem arz etmektedir. Pazarda çalışırken, olabildiğince bütün komşu tezgahlarla iletişim halinde oldukları gözlenmiştir. Tezgahlara gelen müşterilerle de kurdukları diyalogların ilerlemiş olduğu gözlenmektedir.

Çalışan pazarcıların sosyal ve siyasal hayata katılım için gerekli olan serbest zamandan yoksun olmaları dolayısıyla genellikle aktif olarak sosyal ve siyasal hayatta yer alanlar; Pazarcılıktan başka gelirlere de sahip olan, pazarcılığın asli gelir kalemini oluşturmadığı pazarcılardır. 1. Grup pazarcıların tamamına yakını; 2. Grup pazarcıların önemli bir kısmı pazarda çalıştıkları günleri azaltarak, pazar yerlerini kiraya vererek, bu gerekli serbest zamanı oluşturabilmektedirler. 3. ve 4. Grup göçmen pazarcılar için serbest zamanın yaratılması maliyetli bir durum olacağı için daha kısıtlı katılım göstermektedirler.

Tüm Digorluların sosyalleştikleri alanlara bakıldığında temel olarak karşımıza düğünler, cenazeler, köy dernekleri ve pazarcılar odası çıkmaktadır.

Her hafta, hafta sonu en az bir tane düğün olmaktadır. Bu düğünlere iştirak etmek önemli bir husustur. Bazen haftada 7 düğün daveti olduğu belirtilmektedir. Düğün sayısı çok olduğu için düğünler önemli bir sosyalleşme alanıdır. Düğünlerde takılan takılar da dayanışma mantığı ile yapılmaktadır. Kişinin ekonomik durumu ve gelin veya damada akrabalık derecesi, düğünde takacağı takıyı belirleyen husustur. Sürekli yapılan düğünlere katılım göstermek ekonomik anlamda büyük bir gider kalemi oluşturduğundan; aktif olarak çalışan pazarcıların yapılan tüm düğünlere katılımı mümkün olamamaktadır. Bu yükümlülüğü karşılayabilecek ekonomik güce sahip olanlar doğal olarak daha çok düğüne katılıp, daha çok toplumda görünür olabilmektedirler.

Cenazeler de düğünler gibi dayanışma mantığı üzerinden kurgulanmaktadır. Taziyeler önceki yıllarda, erkekler içi var olan köy derneklerinde yapılmakta;

kadınlar için ise cenaze evinde yapılmaktaydı. Fakat hem derneklerin kapalı alanda olması hem de taziye için gelenlerin sayıca fazla olması dolayısıyla yetersiz gelen derneklerin yerine son yıllarda köylerde yapılan gibi taziye çadırları kurulmaya başlandı. Cenaze evi derneğe yakınsa derneğin bulunduğu sokağa, değilse evin yakınındaki bir boş arsaya ya da evin bulunduğu sokağa kurulan taziye çadırlarında taziyeler yapılmaya başlandı. Eğer ölen kişinin borcu varsa akrabaları kendi aralarında para toplayıp borcunu kapatırlar; ölen kişinin eğer durumu kötüyse hem taziye ve cenaze giderlerini karşılamak hem de aileye destek olmak için yardım toplanır, bu toplanan yardıma cenazeye gelenler de yardım ederler. Genellikle bu yardımlar köyler bazında olur. Cenazelere katılım önemli bir husustur. Taziyeye kısa bir süre dahi olsa katılım önemlidir. Bu süreçte. Tüm göç grupları içerisindeki pazarcılar katılmaktadırlar. Pazarda aktif olarak çalışan pazarcılar, özellikle hafta sonları yapılan taziyelerde, tezgahlarını bir süreliğine emanet ederek, bulunabilmektedirler.

Digorlu pazarcıların kentte yoğun olarak var olmalarının asli sebebi olarak kurdukları dayanışma örüntüleri belirtilmişti. bu örüntülerin temelini oluşturan iki ana unsur olarak düğünler ve cenazeler karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde gösterilen dayanışma örnekleri, geleneklerinin devamlılığı olarak değerlendirilebilir.

Digorlu köylerin Anadolu yakasında özellikle 2000'li yıllardan sonra köy dernekleri yoluyla dernekleştikleri görülmektedir. Digor köylerinin Anadolu yakasında 32 adet köy derneği bulunmaktadır. Dernek faaliyetleri çok gelişkin olmamakla birlikte, köy derneklerine gidip gelen insan sayısı fazladır. Özellikle orta yaş ve üstü Digorluların sosyalleştikleri alanlardır. Köy derneklerinde taziye olmadığı müddetçe kağıt oyunları oynanabilmekte ve sohbetler yapılmaktadır. Köy dernekleri aynı köyden, erkek akrabaların bir araya gelerek sosyalleştikleri, toplandıkları alanlardır.

Bu köy derneklerinin toplu olarak bağlı bulundukları bir dernek ya da konfederasyon yoktur. Köy dernekleri birbirinden bağımsız hareket edebilmektedirler. Köy derneklerinin bir önemli faaliyet de her yıl bir kere yapılan köy piknikleridir. Gençlerin ve kadınların da katılımcı olabilmektedirler. Özellikle orta yaş ve üstü erkeklere hitap eden köy derneklerinin olması gençlerin ve kadınların, Digor'la ve Digorlularla kurdukları bağların zayıflaması durumuna karşılık, gençlerin kurduğu Digor Kültür Platformu sayesinde gençlerin ve kadınların sosyalizasyonu bu yolla

karşılanmaya çalışılmaktadır. Digor Kültür Platformunun temel olarak her yıl organize ettiği 3 etkinlik bulunmaktadır. Bunlardan en çok ilgi çeken, köyler arası futbol turnuvasıdır. Yaklaşık 1 ay boyunca süren turnuvada hem oyuncuların hem de seyircilerin kaynaştığı bir etkinlik oluşturulmuştur. Özellikle genç erkeklerin yoğun katılım gösterdiği bu süreçte, gençlerin birbirleriyle tanışmasının yolları sağlanmaktadır. Bir diğer etkinlikleri, tüm aile fertlerinin gelecekleri şenliktir. Ailelerin birbirleriyle kaynaşması için önemli bir araçtır. bir diğeri de yalnızca kadınların katıldıkları konserlerin, eğlencelerin düzenlenmesidir. Kentte kısıtlı ilişki ağına sahip kadınların sosyalleşmeleri bu yolla sağlanmaya çalışılmaktadır.

Pazarda çalışmadıkları günlerde orta yaş ve üstü erkekler, genellikle, köy derneklerinde, düğünlerde ve cenazelerde sosyalleşmekte iken, genç kuşakta sosyalleşme, okul döneminden veya akraba çocuklarından arkadaşları ile birlikte, kafelerde oturmak, gezmeye çıkmak yoluyla sosyalleşmektedirler. Liseden sonra okumaya devam etmeyen pazarcı çocuklarının yaşam döngüsü de babalarının ya da abilerinininkiyle benzeşmeye başlamaktadır. Sadece sorumlulukları daha az olduğundan serbest zamanı daha fazla olduğundan gençlerin, farklı gruplara mensup gençlerle sosyalleşmesi üst ve orta yaşa göre daha mümkün görünmektedir. Pazarda belli bir birikim yapan hanenin reisi de daha fazla sosyalleşme şansına, pazardaki çalışma sürecine son verdiğinde sahip olur.

Anadolu Yakası Pazarcılar Odası konusundaki tutumları hayli enteresan durmaktadır. Pazarcılığa dair hak mücadelelerinin ana merkezi olarak tüm pazarcılar oda yönetimini göstermektedirler. Odanın pazarlık gücü ve etki alanı ile kentsel yaşamdan alınabilecek payları almaya çalışmaktadırlar. Pazarcıların odaya güvenleri net bir şekilde görüşmelerde gözlenmiştir. Genellikle şiddete meyilli olarak bilinen Digorlu pazarcıların hak arama taleplerini doğrudan değil de kurum üzerinden yürütmeleri, ve kuruma bu yönde iradelerini teslim etmeleri önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasal partiler ile kurulan ilişkileri, partilere daha mesafeli oldukları görüntüsü verme çabaları bulunmaktadır. Bu çaba da müşterilerini kaybetme korkusuyla doğrudan ilintili bir durumdur. Özellikle Kürtçe konuşma veya Kürt sorunu üzerine bir sorun yaşanıp yaşanmadığı sorulduğunda neredeyse tüm pazarcılar, bir kişi hariç, herhangi bir sorun yaşanmadığını, hem diğer pazarcılarla hem de müşterilerle

sorunsuz bir iletişim kurduklarını anlatmaktaydılar. Müşterilerin Kürtçe konuşulmasına anlamadıkları için tepki verdiklerini, ama bunun olağan bir durum olduğunu anlatmaktaydılar. “herkes kendi ekmeğine bakıyor, parti işi başka bir şey” söylemi neredeyse ezberlenmiş gibi cevaplarda belirtilmekteydi. Siyasal olanla ekonomik olanın ayrımı net bir şekilde belirtilmekteydi.

Kürtçe konuşma üzerinden sorun yaşadığını söyleyen patates satıcısı olan Ö.K./29, “Patates işini genelde Afyonlular, Niğdeliler yapıyor. Sarıgazi Cumartesi pazarında Digorlu patatesçi soğancı, 3-4 tanedir. Diğerleri (diğer görüştüğüm Digorlular) için kürtçe konuşmaları sorun olmayabilir, çünkü nerdeyse bu pazarda tüm yaş meyveciler Digorlu, müşteri birinden almazsa öbüründen alacak, onun için müşteri dert etmiyor onların konuşmasını. Ama ben senle şurada Kürtçe konuşsam, 10 müşterimden 7si gelmez. Çünkü patatesçilerde gideceği yer çok.” Diye anlatmaktadır. Pazardaki reyonlarda kurulan hegemonya dolayısıyla ticari faaliyetleri sekteye uğramayan pazarcılar için, bu sorun pazara yansımayan bir sorun konumundadır.

Pazarcıların genel eğilimi, siyasal olanla ekonomik olanın ayrı olduğu noktasıdır. Siyasi mecrada olan biten ile pazarda olan arasında bir bağlantı yoktur. Onlara göre “önceki gün bir bomba patlamış olsa da insanlar yine yemek ihtiyaçları için pazara gelecektir.” Önemli olan çalışmaya devam edebilmek ve hizmet sunmaktır.

Partilerde aktif olarak faaliyet gösteren, parti üyesi olan pazarcıların sayısı azdır. Görüşme yapılanlardan yalnızca iki kişi bir siyasi partinin üyesidir. Parti faaliyetlerinde bulunmak çalışma koşulları dolayısıyla mümkün olmadığında, fırsat bulduklarında parti çalışması yapabilmekteymişler.

Pazarcılar Odası başkanlığı seçimlerinde, pazarcıların oy verme kriterleri öncelikle kişinin Digorlu olması, ve Üniversite Mezunu olması olarak görülmektedir. Adayın siyasi görüşünden ziyade; pazarcıların baktıkları temel husus, seçilecek kişinin ne kadar haklarını koruyabileceği ve pazarcılara yeni fırsatlar yaratacağı olmuştur.

5.7. Pazarcılık Üzerinden Ekonomik Hayata Katılım

Görüşülen pazarcıların tamamına yakını (1 kişi hariç- pazarcılar odası başkanı) pazarcılığın bir güvencesi olmadığını, dolayısıyla bu işin her an bitebileceğini

düşünmektedirler. Bu düşünce dolayısıyla da, gelir kalemlerinin çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Fakat, pazarcılığın yorucu bir iş olması dolayısıyla, başka bir iş için gerekli olan insan gücünün sağlanması önemli bir sorun olmaktadır. Kalabalık bir ailenin gelir kalemlerini arttırma şansı vardır. Ya da ekonomik durumu iyi olan pazarcıların yerlerini kiraya vererek başka işere yönelip gelir kalemlerini çeşitlendirme fırsatı olabilmektedir.

Gelir kalemlerini çeşitlendiren kişilere baktığımız zaman 1. ve 2. Grup göçmenlerin olduğunu görmekteyiz. Görüşme yapılan pazarcılardan 6'sı müteahhitlik işi yaparken bunlardan 3'ü 1. Grup göçmenlerden diğer üçü ise 2. Grup göçmenlerden oluşmaktaydı. 1. Grup göçmenlerin 2'si Pazar yerlerini kiraya vermiş müteahhitlik yapıyorken; 1'i de kardeşleriyle pazarda çalışıp, aynı zamanda inşaat işi ile ilgilenmektedir. 2. Grup göçmenlerin ise 1'i Pazar yerlerini kiraya vermiş, pazarcılık yaparken; 2'si de aktif pazarcılık yapmaya da devam etmektedir. Özellikle yeniden yapılanan kentin giderek yükselen emlak piyasası dolayısıyla erken dönemde arsa sahibi olmuş kişilerin müteahhit olmaları kaçınılmaz olmuştur. Getirisi pazarda çalışmaktan fazla olan bu sektörde daha fazla yer alabilmek için pazardan ayrılanların olduğu da görüşmelerde belirtilmiştir.

1. Grup göçmenlerden 1'i oto yıkama yeri açmışken, öbürü de “1 milyoncu” diye bilinen ucuz ev araç gereçleri satan bir alış veriş merkezi açmıştır. 2 işletme de kendi yerleridir. Pazar yerlerini kiraya vermişler; iki pazarcının da pazardan ayrılma nedeni olarak, hem işin yoruculuğu hem de işin güvencesizliği; gerekçe olarak sunulmuştur.

2. Grup göçmenlerden birisi servis taşımacılığı işine girmiştir. Tek başına çalışmanın zor olması dolayısıyla, gelirin çalışanlarla bölüşümünden kendisine çok gelir kalmadığını belirten O.B./38, yaptığı servis taşımacılığı işinin hem stresinin olmadığını, hem de boş zamanının fazla olduğunu belirtmektedir. Pazar tezgahlarını kiraya vermiş olan O.B. ailesi ile daha çok vakit geçirmesinin önemini de vurgulamaktadır.

2. göçmen grubundan gelen 3 pazarcı ekstra hiç bir iş yapmamaktadır. Erken dönemde gelmelerine rağmen; tek başına çalışmaları ve köyden yardım almamaları dolayısıyla, Pazar karını çalışanlarla bölüşükleri için birikim yapamamışlar. Birikimleri olmadığı için pazarın her ne kadar güvencesizliğinden bahsetseler de

pazarda çalışmaya devam etmektedirler.

3. göçmen grubu, yaşanan şiddet olayları ile gelen durum olduğundan dayanışma ağları ile pazara girebilmiş ve pazarda tutunmaya çalışanların oluşturduğu gruptu. Pazarcılık faaliyetleri hanenin ana gelir kaynağıdır. Gelir kalemlerini arttırma çabaları yoktur. Çünkü tüm ekonomik kaynaklar ve emek gücü pazara yöneltilmiş durumdadır.

4. göçmen grubu ve 3. Göçmen gurubu ekonomik olarak aynı koşullardadır. Kalabalık ailelerin sonradan pazara dahil oldukları durumlarda gençlerin başka tezgahlarda çalışıp yevmiye aldıkları, hane büyüklerinin ise yer kiralayıp ya da olan gücüyle yer satın alıp pazarda çalıştıkları bir süreçtir. 2 göç grubunda özellikle de çalışacak nüfus fazla ise, aynı pazarda, pazarın başka bir noktasında ikinci bir tezgah açılmaktadır. Fiziki güçlerinin iş yükünü karşılayabileceği tüm durumları zorlayarak birikim yapılmaya çalışılmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada digorlu pazarcıların yoğun bir şekilde nasıl pazarlarda yer aldıklarına, nasıl yoğun olarak pazarda bulunduklarına ve nasıl pazarda sürekliliği sağladıklarına dair sorulara açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın temellerine inilirken, göç süreçlerinin, ve toplumsal yapının öneminin ön plana çıktığı görülmektedir.

Pazarcılık sektörü, iş koşulları dolayısıyla mesai saatlerinin uzun olduğu bir iştir. Çalışılan günlerde yatakta geçirilen süre özellikle yaş meyve sektöründekiler için, ortalama olarak 5 saatin altındadır. Çalışırken çoğunlukla ayakta durulan bu sektörde sağlık sorunlarının oluşması, kaçınılmaz olarak gerçekleşmektedir. Bu koşullarda pazarcıların pazarda ortalama çalışma süresi ortalama 22-25 yıl olarak belirtilmiştir. Pazarda çalışılmadığı sürece pazarda birilerini çalıştırmak mümkün olmadığından, pazarda iş verenler ile işçiler arasında mesai saatleri içerisinde çalışma esasına göre fark yoktur. Aynı koşullarda çalışırlar, ve diğer sektörlerde olduğu gibi tezgah sahibi yevmiye ile çalışanlara patronluk taslamaz . işin yapısı gereği ,tezgah sahibinin eğer çalışacaksa tezgahının başında durması gerekmektedir.

Pazarcılığın çalışma koşulları dolayısıyla, belli bir süre sonra aktif pazarcılığı bırakan pazarcıların, hala pazarcılıktan gelir elde edebilmesi için, yerlerine ya çocuklarını bırakmalı ve emekli olmalı ya da tezgâh yerlerini İstanbul'a daha geç dönemde gelmiş akrabalarına kiraya vermelidirler. Özellikle daha geç gelen akrabalara yer kiralayıp gelir elde edilmesi, bir nevi yoksulluğu devri olarak ele alınabilir. Durumu iyileşen, konumunu terk edip, yerini daha sonra gelen başka birine bırakmakta, fakat yerin kiraya verildiği kişinin akraba olması, hem dayanışmak açısından, hem de maddi anlamda bir sorun oluşturmayacağından önemlidir. Durumu iyi olmayan, pazarcıların, koşulları ne kadar zor olsa da hala çalıştıkları görülmektedir. Bu durum sermaye birikimi ile doğrudan ilintilidir.

Pazarlarda 1 yılda 5 defadan fazla tezgah yerinin kiraya verilmemesi kural olmasına rağmen; bu kural, Pazar yerinde satılan mal kiracının olarak değil; Pazar yeri sahibinin kendi malı olarak gösterilerek aşılmalıdır. Bu yapılırken de yazılı

herhangi bir şey yoktur, sadece karşılıklı sözlü anlaşma üzerine anlaşma kurulur, ve anlaşmanın gereklilikleri yerine getirilmeye çalışılır. Bir şekilde anlaşmazlık yaşandığında ise bu anlaşmazlığı çözmenin yöntemi o anlaşmanın yapıldığını bilenlerin, bir ara yol bulmasıdır.

Görüşme yapılan pazarcıların yarısının yanında çocukları çalışmaktaydı. Bu şekliyle pazarcılık mesleği aile içerisinde kalmaya devam etmektedir. Son yıllarda okula gitmenin zorunlu hale gelmesi ile birlikte, çocukların okul sonrası ve ya tatil günlerinde geldiği pazarlarda; çocuklarının pazarcılık yapmasını istemeyenlerin sayısı da oldukça fazladır. Bunun temel gerekçesi olarak, pazarların bir gelecek vadetmediğini öne sürmektedirler. Ekonomik olarak zorlanan ailelerde, çocukların bazıları okutulurken, okutulmayanlar, ya da okumak istemeyenler pazarda aile ekonomisine yardım etmeye başlamışlardır. Kente daha önce yerleşmiş ailelerde okuyan nüfus giderek fazlalaşmaktadır; okuma ile birlikte emek yoğun sektörden sıyrılıp, formal sektörlere geçiş yapmaya çalışan bu kuşakta, okumayı tercih etmeyenler de vardır. Kalabalık aile nüfusu olması dolayısıyla aynı hanede hem okuyanlar hem de çalışanların olması mümkün olabilmiş, bu da sürekliliği sağlayan durumlardan biri olmuştur.

Digorluların pazara girişleri ve pazarda kalıcı olmaları durumuna bakılırken, yoğun olarak bir arada olmaları dolayısıyla, kendilerine pazarda daha kolay yer açtıkları görülmüştür. Bu birlikte oluş sürecine bakarken; etnik olarak azınlık olma hissiyatı dolayısıyla daha iç içe olan bu topluluğun diğer Kürtlerden ayıran hususlara bakma ihtiyacı doğmuştur bu bağlamda öncelikle göç süreçlerine ve kentleşme süreçlerine bakılmış, ardından tarihsel olarak Digorluların birbirleriyle kurduğu ilişkiler tarif edilmiş, ve toplumsal yapı gösterilmeye çalışılmıştır.

Teze başlarken öncelikli olarak göçün çeşitli tarifleri yapılmış; ardından göç olgusunu açıklayan görüşlere yer verilmiştir. Göç olgusuna dair kuramsal yaklaşımlara dair bir literatür taraması yapılmış, göçe kaynaklık eden sebepleri bulmak ve göçün yarattığı sonuçları kavramsal çerçevede görebilmek için önem arz etmektedir. Göç olgusunu, kuramsal yaklaşımların hepsinin tek başına olguyu tümüyle açıklayamayacağı, lakin hepsinin göçe dair önemli tespitleri olduğu vurgulanmıştır. Göçe ilişkin kuramsal yaklaşımlara baktıktan sonra Portes'in kurduğu, bağıntı üzerinden göç çeşitleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Oluşumuna göre ve ülke sınırı esasına göre göçün çeşitleri belirlenmeye çalışılmıştır. Göçün

çeşitleri tanımlandıktan sonra, göçün, göçü veren birim üzerindeki yarattığı sonuçları ve göçü alan birim üzerinde yarattığı sonuçları ele alınmıştır. Göçü alan birim üzerine genel anlamıyla kentlere doğru bir göç hareketliliği olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye’deki göç süreçlerine bakıldığında ise Tekeli tarafından bu sürecin 4 ana başlık altında incelendiği görülmüştür. Günümüzdeki göçlerin dönüşümünü ise yaşam güzergahı kavramı ile açıklamaktadır.

Göç olgusuna bakılırken, varış noktası olan kentlerden bağımsız bir tarif yapmak mümkün değildir. Kent olgusuna bakarken öncelikle kent olgusuna teorik yaklaşımların getirdiği açıklamalar belirtilmeye çalışılmıştır. Kent kuramlarına bakarken, 1900’lerin başına kadar olan süreçte kentin tanımı ile 1970’lere kadarki kentin tanımı birbirinden ayrılmaktadır. Çağdaş kent kuramları ise artık kentin farklı bir biçime geçtiğini, yeniden üretim mekanı olan kentin kendisinin meta olduğu belirtilmiştir. Kent olgusunun bu teorik dönüşümü, tarihselliği ile doğrudan ilintilidir. Bu nedenle kentin tarihine ve dolayısıyla dönüşümüne kısaca bakılmış, kent tarihi aktarılmıştır. Kentin tarihine bakarken yine kentin sanayi devrimi ve neo-liberalizm ile birlikte değişen yapılarına dikkat çekilmiş, 1980 sonrası kentlerin küreselleşme ile birlikte kent olgusunun yaşadığı dönüşümleri vurgulanmıştır. Küreselleşme ile birlikte kent yaşamında ve kentlilik algısında bir kırılma yaşanmış ve modernitenin tanımladığı kentlilik ile post modernitenin tanımladığı kentlilik birbirlerinden ayrıştırılmıştır. 1980 öncesindeki göç hareketleri ve kentleşme arasındaki ilişkiler gösterilmiştir. 1980 sonrası değişen kent mekânında giderek rant uçuşunun derinleşmesi sonucunda, kent mekânının meta haline dönüşmesi ile birlikte, oluşan kentsel rant bir çekim merkezi yaratmış, göçün temel sebebi, formel sektörlerde iş bulma umudundan; enformel sektörlerde kaydığı gösterilmiştir. 1980 sonrasındaki, kentin ve göçün dönüşümü anlatılmıştır. 80 sonrası Türkiye’de yaşanan güvenlik sorunu dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki göçlerin de yoğun bir şekilde yaşandığı bir süreç yaşanmıştır. İstanbul’un 1980 sonrasındaki ivmelenen göç hareketlerinin merkezi haline gelmesi dolayısıyla şehirde yeni mekanlar üretilmeye başlanmıştır. Gelişen, çevreye doğru yayılan kentin, merkezinde kalan çöküntü alanların, ve ya gecekonduların bölgelerinin yeniden keşfedilerek; değerlendirilen alanlardaki, düşük gelirli insanların bir şekilde yerinden edilmesi ile sonuçlanan kentin soylulaştırılması sürecine değinilmiştir.

Digorluların, toplumsal ilişkilerine bakabilmek, ve ilçenin Kars'taki diğer ilçelerden farklılaştığı durumları anlayabilmek için ilçenin ve ilçede yaşayanların geçmişteki yaşayışları araştırılmıştır. Bu bağlamda sözlü tarih yöntemi kullanılmış, 102, ve 94 yaşındaki iki kaynaktan alınan veriler ve tarihsel bilgiler karşılaştırılarak Digorluların toplumsal yapısına dair çıkarsamalar yapılmıştır. Digorluların devlet ile kurdukları ilişkiler incelenmiş, diğer Kürt yoğunluklu nüfusun yaşadığı kentlerin devlet ile kurdukları ilişkileri farklılaştıran etmenler tartışılmıştır. Koruculuk sisteminin, bölgeler arası eşitsiz dayatımının uygulanmasının kaynakları gösterilmeye çalışılmıştır. Digor'un devlet gözünde farklılaşan konumu dolayısıyla, bölgede uygulanan güvenlik politikaları dolayısıyla, ortaya çıkan yeni göçün biçimselliği ve türü tartışılmış, bir zorunlu göç örneği olarak ele alınamayacağı tartışılması yürütülmüştür.

Pazarcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda, pazara nasıl girildiği, hangi dönemde göç edildiği üzerine araştırmalar yapılmış ve çıkan sonuçlara göre, Digorluların göç ettikleri dönem ile kentleşmeleri arasındaki bağıntıyı anlayabilmek için göç edilen dönemler 4 grup altında incelenmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda yapılan göçün türü üzerinde durulmuş; bu göçün Digorluların kentleşmelerindeki farklılığı yaratan unsurun altı çizilmiştir. Pazarların kent açısından gıda ve ihtiyaçların karşılanmasının araçlarından biri olarak bir çözüm olması dolayısıyla, 1980'li yıllarda kent açısından önemi vurgulanmış; ve değişen, ve gelişen kentteki konumlarına bakılmıştır. Çağdaş kent kuramcılar tarafından tüketimin ve yeniden üretimin mekanı olarak tanımlanan kentte, marketlerin, yaygınlaşması ile birlikte kent açısından ihtiyaç olmaktan çıkan pazarın, hala kentteki rolü üzerinde durulmuş, Pazar sektörünün koşulları dolayısıyla, devamlılık sorunu oluşturmasının hangi yöntemlerle aşılabildiğine bakılmış, Soylulaştırmayla birlikte pazarların değişimine kısaca değinilmiştir. Pazarcıların pazarda varoluşlarına kaynaklık eden bir arada oluş düsturu kentleşmeleri açısından da önem arz etmiş kentteki yaşamlarına değinilmiştir.

Bu çalışma ile pazarcıların pazarda toplu bir şekilde var olmalarının sebepleri araştırılırken, yaşanan etnik temelli sorundan dolayı, göç edenlerin gelinen yerde bir arada yaşamalarının kaygısının oluşmasıyla ortaya çıkan gayet olağan bir süreçtir. Fakat, bu sürecin başka Kürt nüfusun yoğunluklu olduğu yerden gelenlerin, özellikle de aynı dönemlerde yoğun olarak gelen nüfusların olmasına rağmen neden Digorluların bu iş kolunda yoğun olarak yaşadıklarını sorgularken; bunun göç

süreçleri ile doğrudan ilgili olduğu, göçün de biçimsel olarak bölgeler arasında farklılıklar gösterdiği sonuçlarına varılmıştır. Bu farklılaşmaya sebep olan temel meselenin ise uygulanan güvenlik politikaları olduğu sonucuna; güvenlik politikalarındaki gözlenen farklılığın tarihsel olarak bir geri planı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Devletin gözündeki muteber Kürt ile, Potansiyel İsyancı Kürt ayrımının yapılması ve aşiret yapıları arasındaki ilişkiler de göçün biçiminde rol oynadığının altı çizilmiştir. Pazarda daha önce çalışıp, buradaki ilişkilere dahil olan Digorluların, daha geç dönemde sertleşen güvenlik politikaları dolayısıyla ailelerin göç etmesi ile kentleşme süreçleri yaşanmış; fakat hem göç hem de kentleşme sürecinde Digorlular toplu halde bulundukları için, yaşanabilecek sorunlara toplu bir şekilde çözüm üretmişler, kentin sorunlarını birlikte çözmüşlerdir. Kentin içindeki köy yaşamını belli yönleriyle devam ettirmeleri, kentsel sorunlara toplu olarak refleks göstermelerini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abrams, Philip. "Introduction: Social Facts and Sociological Analysis". **Work, Urbanism and Inequality: UK Society Today**. ed. Philip Abrams. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978.
- Akşit, Bahattin. "İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış". **Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı** ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydıngün,. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- Arslan, Şükrü. "Kriz Çözücü Bir Araç Olarak Kentsel Mekâna Müdahale Süreci, Biçimleri ve Toplumsal Sonuçları: İstanbul Örneği". **Political Economy, Crisis & Development / Politik İktisat Kriz Ve Kalkınma**. Ed. Şiriner, Morady, Mika vd. London: Ijopce Publication, 2011.
- Aslanoğlu, Rana A. **Kent Kimlik Ve Küreselleşme**. 1.bs. Bursa: Asa Kitabevi, 1998.
- Audas Rick, Ted McDonald. "Rural-urban migration in the 1990s.". **Canadian Social Trends**. s.73, (2004): 17-24.
- Avşar, B. Zakir. "Terör ve Göç Sarmalında Doğu ve Güneydoğu". **Erciyes İletişim Dergisi**. c.1. s.1 (2009)
- Bağlı, Mazhar, Abdülkadir Binici. **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**. 1. bs. Ankara: Bilimadamı Yayınları, 2005.
- Bal, Hüseyin. **Kent Sosyolojisi**. 1.bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.
- Bauman, Zigmunt. **Çalışma Tüketicilik Ve Yeni Yoksullar**. 1.bs. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- Bayhan, Vehbi. "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme". **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi**,1997. (Aktaran: Şen, Mustafa. "Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi". **Çalışma ve Toplum**, c. 40 s.1 (2014): 232-256.
- Begel, Ernest Egon "Kentlerin Doğuşu". **Cogito Dergisi**. s.8 (1996): 7-17
- Bentham, Jeremy. **The Panopticon Writings**. ed. Miran Bozovic. London: Verso, 1995.
- Bourdieu, Pierre. "Ehemmiyet Söylemi: 'Kapital'i Okumak Hakkında Birkaç Eleştirel Not' Hakkında Birkaç Eleştirel Not", **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, ed. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan 2. bs. İletişim Yayınları, 2007: 627-640.

_____. "The Forms of Capital". **Cultural theory: An anthology**. ed. Imre Szeman, Timothy Kaposi. United Kingdom: Wiley Blackwell, 2011: 81-93

Bölme, Selin M. "Hoybun Örgütü: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Bir Evre". **International Journal of Kurdish Studies**. c. 1. s. 2 (2015): 35-55.

Börü, Alp. "İstanbul'da Arap Nüfusu Patladı, Kayıt Dışı Gayrimenkul Zirve Yaptı!". <http://t24.com.tr/haber/istanbulda-arap-nufusu-patladi-kayit-disi-gayrimenkul-zirve-yapti,322063> [13.11.2015]

Bumin, Kürşat. **Demokrasi Arayışında Kent**. 1.bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990.

Castells, Manuel. **Kent Sınıf İktidar**. çev. Asuman Türkün. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.

_____. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür: Kimliğin Gücü**. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2008. (Aktaran: Demir, Kemal, Suat Çabuk. "Türkiye'de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi". **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s.28 (2010): 193-215.

_____. "An introduction to the information age". **City** c.2. s.7. (1997): 6-16.

Cenker Korhan, Demir. "Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK". **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, c.5, s.19 (Güz 1997): 57-88.

Çağlayan, Savaş. "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 17. (2006): 87.

"Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)"
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,46251/catalhoyuk-neolitik-kenti-konya.html>. (10.02.2016).

Davis, Mike. **Gecekondu Gezegeni**. 2.bs. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2010).

Demir, Kemal, Suat Çabuk. "Türkiye'de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi". **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.28 (2010): 193-215.

DİHA/ Kars. "22 Yıldır Unutulmayan Acı: Digor Katliamı".
<http://www.evrensel.net/haber/105299/22-yildir-unutulmayan-aci-digor-katliami>
[17. 10.2015]

Duben, Alan, **Kent, Aile, Tarih**, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002. Durkheim, Emile. **The Division of Labour in Society**, 1938. (Aktaran: Holton, Robert James. **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık**. çev. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi, 1999).

Durkheim, Emile. **The Division of Labour in Society**, 1938. (Aktaran: Holton, Robert James. **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık**. çev. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi, 1999).

“Dünyanın En Kalabalık Şehirleri (2014 Birleşmiş Milletler verilerine göre)”

<http://ennler.net/en-kalabalik-sehirler/> (11.01.2016).

Ercan, Fuat. **Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm Ve Azgelişmişlik**. 2.bs. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

_____. “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul”, **Toplum ve Bilim**, s.71, (1996): 61-96.

Erder, Sema. “Yeni Kentliler Ve Kentin Yeni Yoksulları”. **Toplum Ve Bilim Dergisi**, s. 66 (1995): 106-121.

Ergun, Nilgün. "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği". **İstanbul'da “Soylulaştırma”: Eski Kentin Yeni Sahipleri**. ed. David Behar, Tolga İslam. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Erkan, Rüstem, Mazhar Bağlı. "Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği". **Edebiyat Fakültesi Dergisi**. c.22. s.1 (2005).

Ersoy, Melih. “Göç ve Konut”. **METU Journal of Faculty of Architecture**. c. 11. s. 1-2 (1991)

Foucault, Michel. “Discipline and Punish, Panopticism”. **Discipline & Punish: The Birth of the Prison**. ed. Alan Sheridan. New York: Vintage Books, 1977.

Friedman, John. “The World City Hypothesis”. **Development and Change**. s.17 (1986): 69-83.

Gottdiener, Mark, Michael T. Ryan, Ray Hutchison. **The New Urban Sociology**, 5. bs USA: Westview press, 2014.

Güllüpinar, Fuat. “Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”. **Çağdaş Yerel Yönetimler**. c.21. s.3. (2012): 1-29.

Gündoğan, Özdemir. "Kentsel Dönüşüm, Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası mı?". **Planlama**. s.2006/2. (2006):39-47

Güneş, Muharrem, Baykal Tan. "1980 Sonrası Dönüşümün Yerele Etkisi: Yeni Yerel Katılım Biçimlerinin Genel Bir Eleştirisi". **Toplum ve Demokrasi Dergisi**. c.4. s.8-9-10 (2014):19-32

Gürses, Didem. “Küresel Dönüşüm Sürecinde İstanbul”. **Kent ve Toplum Dergisi**, c.1. s.1. (2010):126-135.

Gürsoy, Mahmut. "Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi". Yüksek lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 2013.

Harvey, David. **Sosyal Adalet ve Şehir**. çev. Mehmet Moralı, bs.4, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

_____. **Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**. 7.bs. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014.

_____. **Marx'ın Kapitali İçin Kılavuz**. çev. Bülent Doğan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

_____. **Asi Şehirler**. çev. Ayşe Deniz Temiz. 1.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. **Tarihte Akıl**. çev. Önay Sözer. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2015.

Holton, Robert James. **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık**. çev. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

International Migration Office. **World Migration Report**. International Organization for Migration, İsviçre: 2003.

International Labour Office. **Internal Migration in Developing Countries**. İsviçre:1976.

Işık, Oğuz. "Globalleşme Süreci ve Kentin Kentliliğin Değişen Anlamları". **Birikim Dergisi**. s.68-69. (1995): 98-105.

İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci ve İbrahim Aydingun. "Türkiye'de İç Göç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi". **Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı**, ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İbrahim Aydingün. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.

"İstanbul Nüfusu". <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> [11.01.2016]

Karasu, Mithat Arman. "Türkiye'de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s. 57 (2008): 256-281

Karpat, Kemal H., Abdulkerim Sönmez. **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme**. 1.bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

"Kars Digorluları Nasıl Bilirsiniz?"

http://forum.donanimhaber.com/m_28241106/tm.htm (17.01.2016)

Kaya, Erol. **Kentleşme ve Kentlileşme**. 2.bs. İstanbul: Okutan Yayıncılık, 2007.

Kaygalak, Sevilay. **Kentin Mültecileri**. 1.bs. Ankara: Dipnot Yayınları, 2009.

Kaypak, Şafak. "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler". **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. c. 14 s. 1 (2013): 335-355.

Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**. 5.bs. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

_____. "Kent ve Kültür Üzerine". **Mülkiye Dergisi**. c. 29 s. 246 (2005): 9-18

Keyder, Çağlar. **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**. 2.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

_____. “Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına”. **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**. ed. Çağlar Keyder, çev. Sungur Savran. 1.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2000: 171-191

Kılıç, Abdullah. Mutlu, İbrahim. Ada, Abdurrahman. **Digor’un Tarihi; Dîroka Digor’e, Kayıp Kùltürler 1. Kitap**. İstanbul: Günce Yayınları, 2015.

Kıray, Mübeccel Belik. **Örgütlemeyen Kent; İzmir**. 1.bs. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998.

Koç, Taylan. “Kapitalist Kent Olgusu ve Kentsel Siyaset Üzerine Yaklaşımlar”. **Eğitim Bilim Toplum**, c. 8. s. 29. (2010): 39-52.

Kurt, Ali. “Anadolu'dan İstanbul'a Göç Ve Kente Tutunma Sürecinde Göçmenler İçin “Kahvehaneler”in Önemini 1950 Sonrası Türk Romanı'ndan Okuma”. **Dpujss**. c.2. s.32. (2012): 201-214.

Lefebvre, Henri **Mekanın Üretimi**. çev. Işık Ergüden. 3.bs. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.

_____. **Kentsel Devrim**. çev. Selim Sezer. 3.bs. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

Massey, Douglas "International Migration at The Dawn of The Twenty-first Century: The role of The State.". **Population and Development Review**. c.25. s.2 (1999): 24-32 (Aktaran: International Organization for Migration (2003): 14).

Migros Ticaret A.Ş., “Tarihçe; 1954-1974 Hayat pahalılığına karşı tarihi adım:

Migros kuruluyor”, <https://www.migroskurumsal.com/Icerik.aspx?IcerikID=43#> .
(04.01.2016)

Mingione, Enzo. **Social Conflict and The City**. New York: St. Martin Press Inc, 1981. (Aktaran: Kaygalak, Sevilay. **Kentin Mültecileri: Neo Liberalizm Koşullarında Zorunlu Göç Ve Kentleşme**. 1.bs. Ankara: Dipnot Yayınevi, 2009.

Murat Aydın, “Gizli Yönetmelik Soru Önergesiyle Ortaya Çıktı”. Zaman Gazetesi. 25.07.2005, <http://www.habervitrini.com/haber/gizli-yonetmelik-soru-onergesiyle-ortaya-cikti-182725/> [25.05.2013]

Öktem, Binnur. “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekânsal İzdüşümleri”. **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. s.44 (2011): 23-40.

Özdemir, Ali Tamer. "Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri". **Sayıştay Dergisi**. s. 83. (2011): 32-83.

- Özdemir, Murat. "Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Park, Robert Ezra. "The City Suggestions for The Investigation of Human Behavior in The Urban Environment". **Introduction to the Science of Sociology**. ed. Ernest Watson Burges, Robert Ezra Park. Chicago and London: The City The University of Chicago Press, 1925.
- Penpecioglu, Mehmet. "Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye'deki Son 10 Yılı: Yapılı Çevre Üretimi, Devlet Ve Büyük Ölçekli Kentsel Projeler". **Birikim Dergisi**. s. 270 (2011): 62-73.
- Petersen, William. "A General Typology of Migration". **American Sociological Review**. c.23, s.3. (1958): 256-266.
- Portes, Alejandro. "Migration and Underdevelopment". **Politics and Society**. c.8. s.1. (1978): 40-47.
- Ravenstein, Ernest George. "The Laws of Migration". <http://www.csiss.org/classics/content/90> (12.10.2015).
- Sakarya, Adem. "Kent Kavramı ve Planlama Üzerine Deneme". <https://ademsakarya.files.wordpress.com/2014/02/kent-kavrami-ve-planlama-c3bczerine1.pdf> , (18.11.2015)
- Sarioğlu, Servet. "Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri: Dünya Kentleri ve İstanbul Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Saydam, Necla, Divan Yıldız Amca, Emine Uçak Erdoğan, Özlem Abacı, Malan Barkirin. **Evlerini Yükletiler - Zorunlu Göç Anlatıları**. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
- Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun (5957 S.K.), **Resmi Gazete**, 27533, Mart, 2010
- Simmel, Georg. "Metropol ve Zihinsel Yaşam", **Cogito Dergisi**, s.8. (1996): 81-82.
- Smith, Neil. **Uneven Development: Nature, Capital, and the Production Of Space**. 3th edition. Athens: University Of Georgia Press, 2010
- Somersan, Semra, Süheyla Kırcı Schroeder, Sevgi Uçan Çubukçu. "Sulu Kule'nin Mütereddit Direnişçileri Mutenalaştırılmaya Karşı". **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c.1, s.1 (2011):13-37.
- Stalker, Peter. "Workers without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration". **International Labour Organization**. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000:131-135.
- Stark, Oded, David E. Bloom. "The New Economics of Labor Migration". **The American Economic Review**. c.75. s.2 (1985): 173-178

- Şen, Bülent, Ayşe Alican Şen. "İstanbul'un Öteki Yüzü ve Araftakiler: Suriçi İstanbul'da Göç, Yoksulluk ve Göçmen Mekânları". **Journal of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences Year**, c.1. s.21 (2015):31-58.
- Şen, Besime. "Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi". **İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar**. ed. Hatice Kurtuluş. 1.bs. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005: 127-160.
- Şengül, H. Tarık. Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. **Praksis**. s.2 (2001): 9-31
- Tatlıdil, Ercan. "Kent ve Kentli Kimliği,İzmir Örneği". **Ege Academic Review**. c.9. s.1 (2009): 319-336.
- Tekeli, İlhan. **Göç ve Ötesi**, 1.bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2008.
- _____. **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**. 1.bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2011.
- _____. "Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi". **Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı**. ed. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İbrahim Aydingun. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- _____. "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler". **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**. ed. Ayhan Kaya, Bahar Şahin. 1.bs. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007: 447-473.
- _____. **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, 2.bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İlhan, Yiğit Gülöksüz. "Kentleşme, Kentlileşme Ve Türkiye Deneyimi". **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** , c.5 (1983): 1225.
- Todaro, Michael P. "A model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries". **The American Economic Review**. c.59. s.1. (1969): 138-148.
- Torunoğlu, Ethem. "Klasik Burjuva Kentinin Sanayi Kentine Dönüşümü". **İskenderiye Yazıları Dergisi**. s.10 (1997): 14-20.
- TUİK. **Türkiye Nüfusu, 1923 - 1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar**.
<http://www.kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013683.pdf> [21.07.2013]
- Vural, Devrim Gül. "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Uğurlu, Örgen. "Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye'de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi". **Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**. c.13 s. 47 (2012): 1-12
- Unat, Nermin Abadan. **Bitmeyen Göç**. 1.bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Ünalan, Tamer, Ahmet İçduygu. “Türkiye’deki İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”. **Türkiye’de İç Göç Konferansı Bildiriler Kitabı**, İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998: 91.

Üner, Sunday. **Nüfus Bilim Sözlüğü**. 1.bs. Ankara : Mars Tic. AŞ. Yayıncılık,1972.

Wallestein, Immanuel. “Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu”. **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler** ed. Immanuel Wallerstein, Etienne Balibar. çev. Nazlı Ökten. 1.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2000: 134-144

Weber, Max. **Şehir Modern Kentin Oluşumu**. çev. Musa Ceylan. İstanbul: Bakış Yayınları, 2003.

Wirth, Louis. “Urbanism As A Way Of Life”. **American Journal of Sociology**. c.44. s.1 (1938): 1-24

Yalçın, Cemal. **Göç Sosyolojisi**. 1. bs. İstanbul: Anı Yayıncılık. 2004.

Yılmaz, Cevdet. “Giresun’un Bulancak İlçesi Kırsal Kesiminde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri, Yönü ve Başlıca Özellikleri”. **Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks**. c. 2. s.1 (2010): 147-160.

Yüceşahin, M. Murat, E. Murat Özgür. "Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü". **Coğrafi Bilimler Dergisi**. c.4. s.2 (2006).

Zincir marketlerin Mart Açılışları. <http://www.ortakalan.com.tr/haberler/zincir-marketlerin-mart-acilisleri-19031#1> (14.01.2016)

www.tdk.gov.tr. (07.01.2016)

ÖZGEÇMİŞ

Ömer Çelebi 1988 yılında Kars Digor Kocaköy’de doğdu. İlk orta ve lise öğretimlerini İstanbul’da tamamladı. 2006 yılında ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünü kazandı. 2012’de bölümünden mezun oldu, 2013’te Öğretim Üyeliği Yetiştirme Programı kapsamında Tunceli Üniversitesi Kamu yönetimi bölümü, siyaset ve sosyal bilimler anabilim dalında göreve başladı. Aynı dönemde başlayan Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümündeki Yüksek Lisans dönemi hala devam etmektedir.